

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ – ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ**

Βόλος, Ιούνιος 2013

Στη γυναίκα μου και στο γιο μου....

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το βασικό αντικείμενο της διπλωματικής εργασίας που ακολουθεί, έχει ως θέμα την πολεοδομική εξέλιξη της πόλης των Τρικάλων, μέσα από το πρίσμα της ιστορία της, βλέποντας τις επιλογές ανάπτυξης της, τόσο στο παρελθόν όσο και στο σήμερα.

Σκοπός της εργασίας είναι μέσα από την χρονική παρουσίαση της πόλης, να καταλάβουμε την σημασία που έχει η λήψη αποφάσεων και η παράμετρος του χρόνου στη δημιουργική ή όχι εξέλιξη των πόλεων και κατ' επέκταση στην ζωή του ίδιου του ανθρώπου.

Αρχικά θα δούμε το αντικείμενο του πολεοδομικού σχεδιασμού, που είναι ο βασικός τρόπος άσκησης της πολεοδομικής πολιτικής. Θα αναφερθούμε στην χωροταξική δομή της πόλης των Τρικάλων και θα δούμε μερικά από τα χαρακτηριστικά της, όπως η πληθυσμιακή της μεταβολή, το οικιστικό της απόθεμα και οι παραγωγικές δραστηριότητες του πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή τομέα.

Στην συνέχεια μέσα από τα μάτια της ιστορίας αλλά και της αισθητικής μας, θα ακολουθήσουμε πολεοδομικές διαδρομές της πόλης από την αρχαιότητα στους βυζαντινούς χρόνους, θα αναφερθούμε πιο εκτεταμένα στην περίοδο της Τουρκοκρατίας που τόσο μας επηρέασε, φτάνοντας στο 20^ο αιώνα και τελικά στη σημερινή μορφή της.

θα παρουσιάσουμε το ελληνικό πολεοδομικό θεσμικό πλαίσιο μέσα από μια ιστορική αναδρομή σε όλες οι φάσεις ανάπτυξης τους με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε εποχής. Θα καταγραφούν οι μορφές και οι μεταβολές των μορφών της πολεοδομικής και χωροταξικής δομής της. Στη συνέχεια θα προσπαθήσουμε μια ανάλυση της πρόσφατης αναθεώρησης του ΓΠΣ Τρικάλων και θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε συγκεκριμένες προτάσεις ρεαλιστικών μελετών της πόλης που έχουν πραγματοποιηθεί ή έχουν υλοποιηθεί ως αστικές παρεμβάσεις στον πολεοδομικό ιστό της πόλης για την ανάδειξη και αναβάθμιση του.

Και τέλος συνοψίζοντας όλα αυτά τα κεφάλαια θα καταλήξουμε σε συμπεράσματα που απορρέουν από την στοιχειοθέτηση όλων αυτών των παραπάνω στοιχείων που ερευνήσαμε για την πόλη των Τρικάλων.

Έτσι σύμφωνα με αυτά που αναφέραμε παραπάνω η παρουσίαση της πορείας που θα ακολουθήσουμε για την εγγραφή αυτής της εργασίας έχει ως σκοπό την γνωριμία και την εξέλιξη της πόλης της Θεσσαλίας, από τους αρχαίους χρόνους μέχρι σήμερα, την διεξαγωγή συμπερασμάτων μέσα από τη κριτική προσέγγιση των αποτελεσμάτων των εφαρμογών για την ανάπτυξη της πόλης των Τρικάλων.

Λέξεις Κλειδιά: Πολεοδομικός σχεδιασμός, Τρίκαλα

ABSTRACT

The main objective of the following thesis focuses on the urban evolution of the city of Trikala through the prism of its history, viewing its evolution options, both in the past and today. The aim of the assignment is to comprehend, through this temporal presentation, the significance that decision making and time parameter have on the creative-or not-evolution of the cities and on the life of people in general.

Firstly we will look upon the objective of the urban planning , which is the main way of exercising urban policy. We will touch upon the spatial structure and we will see some of its characteristics, such as population change, residential stock and the productive activities of the primal, secondary and tertiary sector.

Then, through History and Aesthetics we will follow urban routes of the city in antiquity, byzantine era and we will specifically refer to the period of the Turkish occupancy, a period which has affected us so much, leading the city to the 20th century and, finally, its latest form.

We will present the Greek Urban Institutional Framework through a historical flashback on all phases of growth, and the special characteristics of each period. The forms and the alterations of these forms will be recorded. Onwards, we will try to analyze the recent review of the Urban development Master Plan of Trikala and we will attempt to present specific suggestions of realistic studies of the city, which have been performed or materialized, in the form of urban interventions, in the urban web of the city, aiming at urban upgrading.

Summing up, we will arrive at conclusions which derive from the composition of all the above data which we have searched for the city of Trikala.

Key words: Urban planning, Trikala,

<u>ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ</u>	Σελ.
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
<u>Εισαγωγή</u>	10
1.1 Πόλη και Πολεοδομικός σχεδιασμός	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	
<u>Χωροταξική δομή και χαρακτηριστικά του</u>	
<u>Δήμου</u>	12
2.1 Διοικητικές διαιρέσεις	12
2.2 Χωροταξική δομή	15
2.3 Δημογραφικά στοιχεία	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	
<u>Η πολεοδομική εξέλιξη της πόλης υπό το</u>	
<u>πρίσμα της ιστορίας</u>	24
3.1 Η αρχαία Τρίκκη	24
3.2 Η περίοδος της Τουρκοκρατίας	26
3.3 Η πόλη των Τρικάλων τον 19 ^ο αιώνα	27
3.4 Το πρώτο ρυμοτομικό σχέδιο	35
3.5 Το δεύτερο σχέδιο Τρικάλων	50
3.6 Τα Μεταπολεμικά χρόνια	52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	
<u>Νομοθετικό Πλαίσιο Σχεδιασμού</u>	60
4.1 Ο Δήμος Τρικκαίων μέσα από το Θεσμικό	
Πλαίσιο Πολεοδομικού Σχεδιασμού	60
4.2 Δεκαετία '60 - Επέκταση πόλεως	62
4.3 Δεκαετία '70 – Παραδοσιακός οικισμός	66
4.4 Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο - 1985	68
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	
<u>Η Αναθεώρηση του ΓΠΣ Τρικάλων</u>	69
5.1 Οι Ν.1337/83 και 2508/97	69
5.2 Το ιστορικό της αναθεώρησης του ΓΠΣ	
Τρικάλων	70

5.3	Οι επεκτάσεις του σχεδίου πόλης – οι νέες εντάξεις	72
5.4	Αξιολόγηση του γενικού πολεοδομικού σχεδίου	76
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6		
<u>Πολεοδομικές επεμβάσεις στην πόλη των Τρικάλων τον 21 ο αιώνα</u>		
6.1	Έργα του Δήμου	80
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7		
	Συμπεράσματα	106
	Βιβλιογραφία	110

A/A **ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ-ΕΙΚΟΝΩΝ-ΣΧΕΔΙΩΝ**

1. Αλληλοσυσχετίσεις Χωροταξίας Πολεοδομίας με άλλες ομάδες επιστημών και τεχνών.
2. Χάρτης της Ελλάδας του 1903 στον οποίο φαίνεται η διοικητική διαίρεση του 1899
3. Οι Καλλικρατικοί δήμοι του Ν. Τρικάλων
4. Ο Ν. Τρικάλων και ο Δ. Τρικκαίων
5. Πόλοι και Άξονες ανάπτυξης στην Περιφέρεια Θεσσαλίας
6. Χωροταξικό Σχέδιο Τρικάλων
7. Χρήσεις γης
8. Γενική άποψη σχεδίου πόλεως Τρικάλων
9. Πληθυσμός θεσσαλικών πόλεων 1881-2011
10. Απογράφη Πληθυσμού 2011
11. Πληθυσμός Χώρας
12. Πληθυσμός Οικισμών Δήμου Τρικκαίων
13. Δορυφορική άποψη του Δήμου
14. Τα Τρίκαλα τέλη του 19^{ου} αιώνα
15. Συνοικία «Βαρούσι»

16. Τα Τρίκαλα μετά την απελευθέρωση
17. Το Βαρούσι
18. Το πρώτο ρυμοτομικό σχέδιο πόλης των Τρικάλων (1885)
19. Αεροφωτογραφία Τρικάλων 1955-56
20. Η Σιδερένια γέφυρα (1886) και η κεντρική πλατεία
21. Τα νεοκλασικά στην πλατεία Ρήγα Φεραίου.
22. Η πόλη των Τρικάλων το έτος 1901
23. Το ρυμοτομικό σχέδιο της πόλης των Τρικάλων (1937)
24. Αεροφωτογραφία γενικής άποψης Τρικάλων περί το 1955
25. Στη θέση της Παλιάς Αγοράς το κτίριο της Νομαρχίας
26. Η περιοχή «Μανάβικα»
27. Ιστορική εξέλιξη του σχεδίου πόλεως
28. Παραδοσιακό τμήμα πόλης
29. Αναθεώρηση Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου Τρικάλων
30. Αναθεώρηση ΓΠΣ – Χρήσεις γης και περιβάλλον
31. Οι Φυλακές
32. Σχέδια Μελέτης
33. Οι φυλακές Τρικάλων
34. Σχέδια Μελέτης Φυλακών
35. Η αρχή του έργου των παλιών φυλακών
36. Σχέδια Μελέτης Κάστρου
37. Σχέδια Μελέτης Λόφου Προφήτη Ηλία
38. Σχέδια Μελέτης Δεσποτικού
39. Σχέδια Μελέτης Δεσποτικού
40. Σχέδια Μελέτης Πλατείας ΔΕΗ
41. Σχέδια Μελέτης Ανάπλαση της εισόδου
42. Υλοποίηση του έργου
43. Φωτογραφίες μελετών που έλαβαν μέρος στο Διαγωνισμό
44. Σχέδια Μελέτης Αγιαμονιώτη ποταμού
45. Σχέδια Μελέτης
46. Ο Αγιαμονιώτης σήμερα
47. Σχέδια Μελέτης Αγιαμονιώτη ποταμού
48. Η Γέφυρα

Αρτικόλεξα:

Β.Δ.: Βασιλικό Διάταγμα

Γ.Π.Σ.: Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο

ΕΛ.ΣΤΑΤ.: Ελληνική Στατιστική Αρχή

Ζ.Α.Α.: Ζώνες Αστικού Αναρασμού

Ζ.Ε.Ε.: Ζώνες Ειδικής Ενίσχυσης

Ζ.Ε.Π.: Ζώνες Ενεργού Πολεοδομίας

Ζ.Ο.Ε.: Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου

Κ.Α.Π.Η.: Κέντρα Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων

Ο.Η.Ε.: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

Ο.Τ.Α.: Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Π.Δ.: Προεδρικό Διάταγμα

Π.Ε.: Πολεοδομική Ενότητα

Π.Ε.Ρ.Π.Ο.: Περιοχές Ειδικά Ρυθμιζόμενης Πολεοδόμησης

Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. : Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Σ.Δ.: Συντελέστης Δόμησης

ΣΧ.Ο.Ο.Α.Π.: Σχέδιο Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης

Σ.Μ.Υ.: Σχολή Μονίμων Υπαξιωματικών

Υ.Π.Ε.Κ.Α.: Υπουργείο Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής

Υ.Π.Ε.ΧΩ.Δ.Ε.: Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων

Φ.Ε.Κ.: Φύλλα Εφημερίδας της Κυβερνήσεως

Ευχαριστίες...

Κλείνοντας το σύντομο αυτό εισαγωγικό απόσπασμα, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους διδάσκοντες του τμήματος σε αυτό το μεταπτυχιακό πρόγραμμα, για το νέο επιστημονικό ορίζοντα που μου γνώρισαν, τον επιβλέποντα Επίκουρο Καθηγητή ΤΜΧΠΠΑ Λαλένη Κωνσταντίνος, ο οποίος με καθοδήγησε με χρήσιμες υποδείξεις κατά την εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας.

Επιπλέον, όσους συνέβαλαν για την συγκέντρωση του βιβλιογραφικού αυτού υλικού, καθώς να ευχαριστήσω την Δημοτική βιβλιοθήκη, την Τεχνική Υπηρεσία και το Τμήμα Πολεοδομίας του Δήμου Τρικκαίων για τα στοιχεία και το υλικό που μου παρέιχαν απρόσκοπτα.

Τέλος, οφείλω να ευχαριστήσω όλους όσους ανήκουν στο στενό μου περιβάλλον και, ιδιαιτέρως, την οικογένειά μου, όχι μόνο για την συμπαράσταση και την υπομονή αλλά και για τη στήριξη που μου προσέφερε κι εξακολουθεί να προσφέρει σε όλες τις ιδιαίτερες στιγμές της ζωής μου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Εισαγωγή

Η σχέση του ανθρώπου με την πόλη, ενός έμψυχου με ένα άψυχο, έχουν ένα δεσμό άρρηκτο, δεσμευτικό. Η πόλη με την ευρύτερη έννοια της, χωρίς τον άνθρωπο, δεν θα υπήρχε. Ο άνθρωπος έγινε ο πατέρας της, την γέννησε, την δημιούργησε, την μεγάλωσε, την προστάτευσε και μερικές φορές την κατάστρεψε.

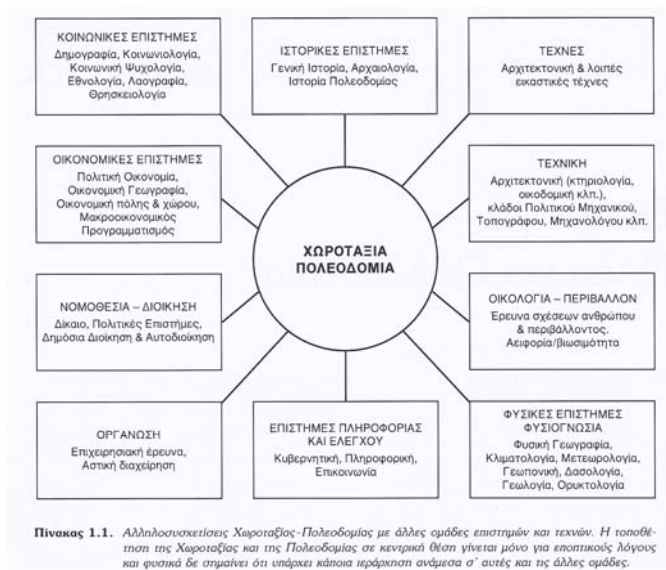
Η ίδρυση της πόλης ήταν αναγκαία, προέκυψε από τις ανάγκες του για δημιουργία, επικοινωνία, προστασία της ίδιας του της ζωής, ανταλλαγής ιδεών και ανταλλαγής αγαθών. Παράλληλα με την εξάπλωση και κυριαρχία στο χώρο εκδηλώθηκε και η τάση για οργάνωση του ήδη διαθέσιμου χώρου σε όλο και ανώτερα επίπεδα.

Εξελίχθηκε με το χρόνο, άλλαξε μορφές, ιδέες... έγινε επιστήμη.

1.1 Πόλη και Πολεοδομικός σχεδιασμός

Πολεοδομία, στην απλούστερη και ετυμολογικά ακριβέστερη σημασία του όρου, είναι η τέχνη που έχει σαν αντικείμενο τη δόμηση, δηλαδή το χτίσιμο, της πόλης. μια εφαρμογή της αρχιτεκτονικής σκέψης στην κλίμακα της πόλης. (Αραβαντινός, 1997)

Από τα μέσα του 20ου αιώνα η πολεοδομία παρουσίασε τόσο ραγδαία εξέλιξη, που σήμερα αποτελεί μία πολυδιαστάτη νέα σύνθετη επιστήμη. Αυτή η νέα πολεοδομία ή καλύτερα ο **πολεοδομικός σχεδιασμός**, προϋποθέτει γνώσεις και ικανότητες, που προέρχονται από ένα μεγάλο φάσμα άλλων επιστημών, κοινωνικών και τεχνικών, θεωρητικών κι εφαρμοσμένων. (Αραβαντινός, 1997)

1. Αλληλοσυσχετίσεις Χωροταξίας Πολεοδομίας με άλλες ομάδες επιστημών -και τεχνών.

(Αραβαντινός, 1997)

Όμως η πολεοδομία εξακολουθεί να ανήκει στις ειδικότητες που ασχολούνται με το «Φυσικό Σχεδιασμό» δηλαδή τον σχεδιασμό οργάνωσης των ανθρωπογενών δραστηριοτήτων στο γεωγραφικό χώρο, δε χάνει τη συγγενεία της με την αρχιτεκτονική, όπως και με τη χωροταξία. (Αραβαντινός, 1997)

Η πόλη σχεδιάζεται. Σχεδιάζεται ο χώρος, με στόχους τη βελτίωση της ποιότητας ζωής του ανθρώπου, τη βιωσιμότητα, την αειφορία. Μια συνεχής προσπάθεια για τη βελτίωση του υλικού πλαισίου της ζωής μέσα στην πόλη. Αυτό όμως τώρα πια επιδιώκεται και μέσα από το πρίσμα των οικονομικών, κοινωνικών, θεσμικών, οργανωτικών και άλλων συνθηκών που επικρατούν στο συγκεκριμένο χώρο. Αναπροσαρμόζετε προς τις νέες αυτές ανάγκες προσπαθώντας να λύσει στα προβλήματα να βελτιώσει να αλλάξει αν χρειαστεί. Είναι μια σύνθετη και δύσκολη προσπάθεια η οποία απαιτεί πολιτική βούληση, σχεδιαστική ικανότητα και πληρότητα και κοινωνική εγρήγορση και αποδοχή.

Έτσι η πολεοδομία γίνεται ένα μέσο για να υποβοηθήσει το έργο της πολιτικής εξουσίας, στην επίλυση των κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων, στα πλαίσια του δομημένου χώρου. Έτσι η άσκηση της πολεοδομίας σήμερα επηρεάζεται από ένα πλήθος παράγοντων που δεν είναι στη στενή έννοια πολεοδομικοί, αν και η σχέση τους με την πολεοδομική οργάνωση είναι άμεση.

Η συμμετοχή των πολιτικών στην λήψη αποφάσεων για ανάπτυξη και επίδραση διαφόρων ομάδων συμφερόντων στην διατύπωση και αποδοχή οποιαδήποτε ανάπτυξης, δημιουργεί την πολιτική διάσταση του σχεδιασμού. Η μέχρι σήμερα πρακτική δεν παραπέμπει σε αποδεκτές πρακτικές συμμετοχής των πολιτών στην λήψη αποφάσεων πολεοδομικού χαρακτήρα, αν σκεφτούμε την ιστορία του σχεδιασμού μέχρι το 1983 με τις αποσπασματικές εντάξεις στο σχέδιο, χωρίς προηγούμενη σφαιρική διερεύνηση των προβλημάτων που θα προκύψουν.

Βλέπουμε λοιπόν ότι το αντικείμενο του πολεοδομικού σχεδιασμού είναι ευρύ και πολύπλοκο, αλλά και δημιουργικό και ανθρωπιστικό. Χρειάζεται να εργαστούμε συστηματικά για να ερευνήσουμε και στη συνέχεια να οργανώσουμε, να αναπλάσουμε, να επεκτείνουμε τις πόλεις και τους οικισμούς κατά τέτοιο τρόπο ώστε να εξασφαλίσουμε στον άνθρωπο και το κοινωνικό σύνολο τα απαραίτητα «πολεοδομικά αγαθά». Ταυτόχρονα όμως υποβοηθείται, στο βαθμό που επιτρέπουν οι δυνατότητες του σχεδιασμού, η εθνική οικονομία και η ζωή του τόπου γενικότερα, στην εξασφάλιση προϋποθέσεων υλικής και πνευματικής ανάπτυξης. (Αραβαντινός, 1997)

Γράφει ο Π. Τζώνος (1985), «τέσσερις κατηγορίες αποφάσεων έχει να πάρει ο μελετητής κατά την επίλυση οποιουδήποτε σχεδιαστικού προβλήματος: τεχνολογικές, αισθητικές, κοινωνικές και επιστημονικές αποφάσεις»

Υπάρχει αμφίδρομη σχέση μεταξύ του κοινωνικοοικονομικού και του πολεοδομικού γίνεσθαι, αλλά και αντίστροφα αφού το τελευταίο επίδρασε ακόμα και στην πολιτική εξέλιξη στην Ελλάδα (βλ. αυθαίρετα).

Ο Πολεοδομικός σχεδιασμός είναι ο βασικός τρόπος άσκησης πολεοδομικής πολιτικής και αποτελεί μια ορθολογική διαδικασία με σκοπό τη διαχείριση των επιμέρους πολιτικών για τους αστικούς, περιαστικούς και εξωαστικούς χώρους σε επίπεδο οικισμού, πόλης ή πολεοδομικού συγκροτήματος. (Αραβαντινός, 1997)

Η εικονογραφική ανάλυση της πόλης αποτελεί σαφώς ένα χρήσιμο εργαλείο και πηγή άντλησης πληροφοριών για τη σύνθετη αστική πραγματικότητα, καθώς η αρχιτεκτονική της πόλης είναι ένα απτό και επαληθεύσιμο γεγονός. Όμως: «Για να γίνει γόνιμη η οπτική ανάλυση, βασική προϋπόθεση είναι να μην θεωρήσουμε το τοπίο σαν ένα απομονωμένο αντικείμενο, αλλά να συνδέσουμε τα οπτικά γεγονότα με την ανάλυση της αστικής δομής.» (Panerai, 1980)

Ας προσεγγίσουμε όμως τη σχέση του σχεδιασμού της πόλης των Τρικάλων, με την πολιτική, μέσα από το αποτύπωμα της ιστορίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Χωροταξική δομή και Χαρακτηριστικά του Δήμου

2.1 Διοικητικές διαιρέσεις

Η πρώτη Διοικητική διαίρεση της Ελλάδας έγινε το 1828 από τον κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια με το Γ' ψήφισμα της 13ης Απριλίου 1828. Ορίστηκαν δεκατρία θέματα ή τμήματα ή επιτροπίες με επιμέρους επαρχίες και έκτακτους επιτρόπους για κάθε ένα. Η διοικητική αυτή διαίρεση διατηρήθηκε μέχρι το 1833, όταν η Αντιβασιλεία άλλαξε τη διοικητική διαίρεση και εφάρμοσε την Διοικητική διαίρεση της Ελλάδας του 1833 με τη δημιουργία δέκα νομαρχιών και 42 επαρχιών και επιμέρους δήμων.

Η Διοικητική διαίρεση της Ελλάδας του 1836 αντικατέστησε τη διαίρεση του 1833, κατάργησε τις θέσεις των νομαρχών, νομοδιευθυντών και επάρχων και χώρισε την Ελλάδα σε τριάντα διοικήσεις και δέκα υποδιοικήσεις με αντίστοιχες θέσεις διοικητών και

υποδιοικητών. Αυτή η διοικητική διαίρεση παρέμεινε σε ισχύ για δώδεκα χρόνια, μέχρι το 1845, οπότε αντικαταστάθηκε από την Διοικητική διαίρεση της Ελλάδας του 1845. Όρισε 10 νομούς, διαιρεμένους σε 49 επαρχίες και σε δήμους.

Η διοικητική διαίρεση του 1899 ήταν διοικητική διαίρεση που εισήγαγε μεταβολές στο νομαρχιακό σύστημα του τότε ελληνικού κράτους, το οποίο αποτελούταν από την Πελοπόννησο, τη Στερεά Ελλάδα, την Εύβοια, τις Κυκλάδες, τα Επτάνησα, την Θεσσαλία και μικρό τμήμα της Ηπείρου.

2. Χάρτης της Ελλάδας του 1903 στον οποίο φαίνεται η διοικητική διαίρεση του 1899. (Διαδίκτυο, 04.06.2013)

Η Διοικητική διαίρεση της Ελλάδας του 1909 θεσμοθετήθηκε στις 4 Δεκεμβρίου 1909 με τον νόμο ΓΥΛΔ' (υπ' αριθμ. 3434) που δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ Α 282/1909. Με το νόμο αυτό καταργήθηκαν άρθρα του προηγούμενου νόμου ΒΧΔ' της 6/8 Ιουλίου 1899, τη Διοικητική διαίρεση της Ελλάδας (1899). Με τη διοικητική διαίρεση της Ελλάδας του 1909 δημιουργήθηκαν 16 νομοί. Η διάρκεια αυτής της διοικητικής διαίρεσης ήταν μικρή, γιατί τρία χρόνια μετά ο Βενιζέλος προώθησε νέα Διοικητική διαίρεση το 1912.

Η Διοικητική διαίρεση της Ελλάδας του 1912 ψηφίστηκε από την Κυβέρνηση Ελευθερίου Βενιζέλου 1910, φέρνοντας σημαντικότερες αλλαγές στις τοπικές διοικήσεις. Με το Νόμο ΔΝΖ 1912 «Περί Δήμων και Κοινοτήτων» ορίστηκαν ως Δήμοι οι πρωτεύουσες των Νομών και οι πόλεις με πληθυσμό άνω των 10.000 κατοίκων

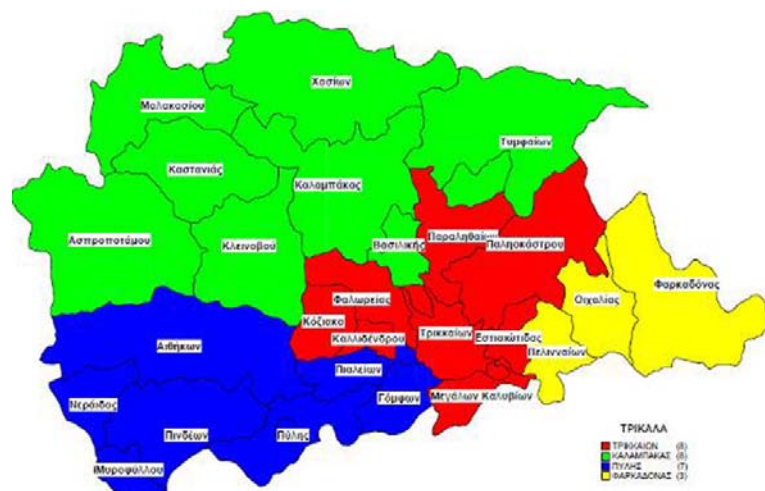
Το 1971, το δικτατορικό καθεστώς, πραγματοποίησε μεταρρύθμιση στη διοικητική διαίρεση της Ελλάδας που προέβλεπε την διαίρεση της Ελλάδος σε 7 περιφερειακές διοικήσεις, διοικητές των οποίων θα ήταν υφυπουργοί - περιφερειακοί διοικητές. Οι 52 νομαρχίες αυξήθηκαν σε 56.

Με τη διοικητική διαίρεση του 1997, που προέκυψε με την εφαρμογή του **σχεδίου Καποδίστριας**, πραγματοποιήθηκε την 1/1/1999, η συνένωση παλαιότερων δήμων και κοινοτήτων σε μεγαλύτερους δήμους, με σκοπό τη βελτιστοποίηση της δημόσιας διοίκησης στο επίπεδο της πρωτοβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης. Μετά το σχέδιο Καποδίστριας η Ελλάδα απαρτιζόταν από 13 Περιφέρειες, 51 νομούς και 1034 δήμους και κοινότητες (910 δήμοι και 124 κοινότητες). Παράλληλα καταργήθηκαν οι επαρχίες.

Ο Καποδιστριακός Δήμος (ΦΕΚ 244/Α'/1997) οργανώνονταν διοικητικά σε 1 Δημοτικό Διαμέρισμα, το Δ.Δ. Τρικκαίων, και περιλαμβάνε 12 οικισμούς: Άγιοι Απόστολοι, Καρύες, Κηπάκι, Λεπτοκαρύα, Λογγάκι, Περδικοράχη, Πυργετός, Πύργος, Ριζαριό, Σωτήρα, Τρίκαλα και Φλαμούλι, που βρίσκονται περιφερειακά της πόλης σε ακτίνα πέντε χιλιομέτρων περίπου.

Η σημερινή μορφή του δήμου προέκυψε, με το **Πρόγραμμα Καλλικράτης** (ΦΕΚ 87/Α'/2010), από την επέκταση του αρχικού δήμου Τρικκαίων με την συνένωση των προϋπαρχόντων δήμων Παληοκάστρου, Εστιαιώτιδας, Καλλιδένδρου, Μεγάλων Καλυβίων, Φαλωρείας, Παραληθαίων και Κόζιακα.

Αποτελεί το πρώτο μοντέλο συνενώσεων δήμων και κοινοτήτων πανελληνίως, αφού από το έτος 1924 ενώθηκε η πόλη διοικητικά με τους παραπάνω συνοικισμούς και αποτελούν μέχρι σήμερα το Δήμο Τρικάλων σαν αυτοτελή μονάδα διοίκησης και λειτουργιών.

3. Οι Καλλικρατικοί δήμοι του Ν. Τρικάλων (Διαδίκτυο, 04.06.2013)

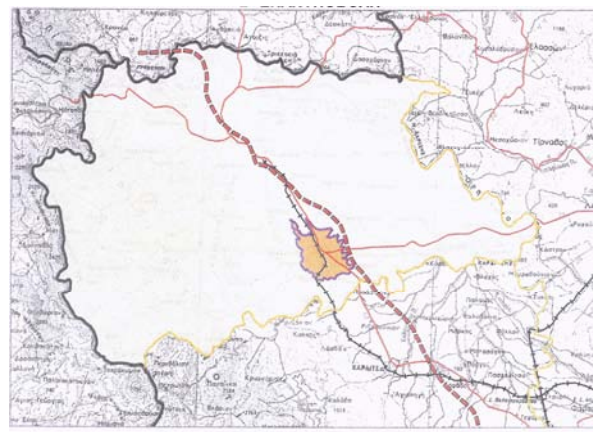

2.2 Χωροταξική δομή

Τα Τρίκαλα είναι η πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού και αποτελεί έδρα του Δήμου Τρικάλων ή αλλιώς δήμου Τρικκαίων. Ο Δήμος Τρικκαίων είναι δήμος της περιφέρειας Θεσσαλίας καταλαμβάνει το νότιο τμήμα του Νομού με συνολική έκτασή 608.48 τ.χλμ και ο πληθυσμός του 81.355 κάτοικοι σύμφωνα με την απογραφή του 2011. Απέχει 330χλμ. από την Αθήνα και 214χλμ. από την Θεσσαλονίκη. Είναι μια πόλη σύγχρονη που διατηρεί και το παραδοσιακό της χρώμα. Διακρίνεται για την καλή της ρυμοτομία, τους μεγάλους και ευθείς δρόμους, τις πλατείες και τα ποτάμια που προσδίδουν στην πόλη μια ξεχωριστή ομορφιά. (ιστοσελίδα Δήμου Τρικκαίων)

Σύμφωνα με το Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (Π.Π.Χ.Σ.Α.Α.)Θεσσαλίας (ΦΕΚ 1484/Β/10-10-03) τα Τρίκαλα χαρακτηρίζονται ως:

- αστικό κέντρο
- διοικητικό κέντρο με Νομαρχιακού επιπέδου λειτουργίες
- κέντρο υπηρεσιών προς την αγροτική παραγωγή, με έμφαση στη ζωική και δασική
- συγκοινωνιακός κόμβος
- κέντρο εμπορίου
- τουριστικό κέντρο διεθνούς εμβέλειας (Πίνδος - Μετέωρα)

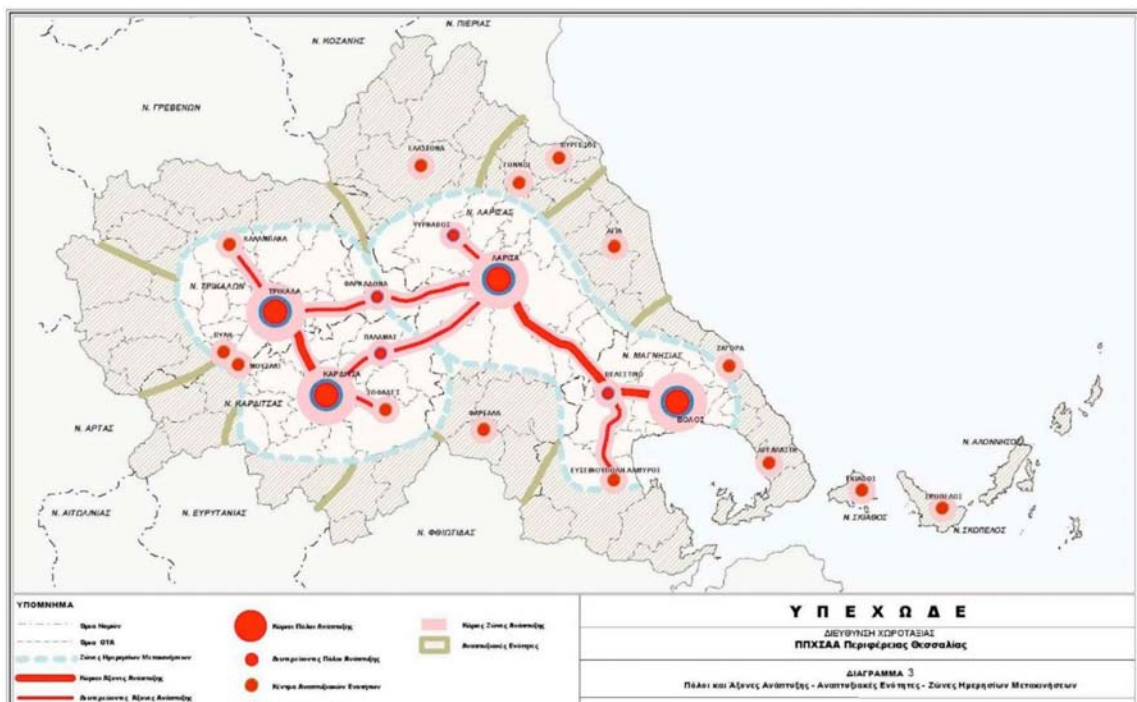

4. Ο Ν. Τρικάλων και ο Δ. Τρικκαίων (Μελέτη ΓΠΣ)

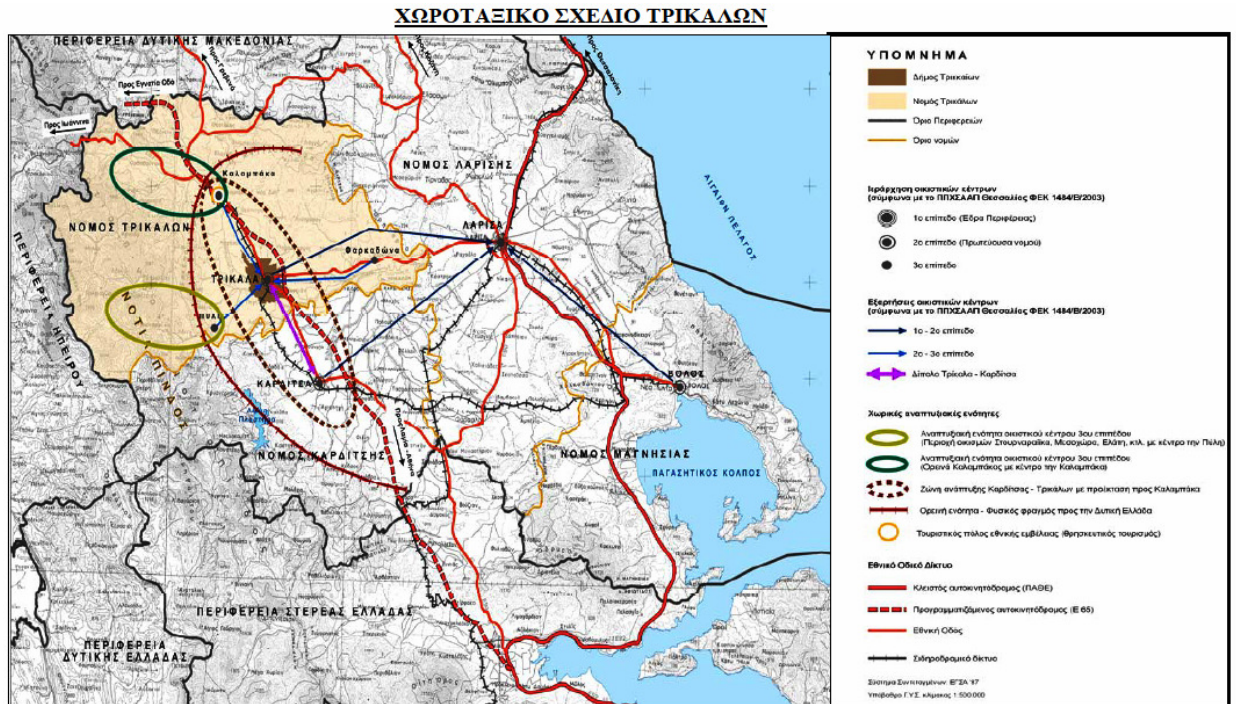
Γενικότερα όσον αφορά την Περιφέρεια Θεσσαλίας, στην οποία ανήκει ο Δήμος Τρικκαίων, κατέχει στρατηγική θέση πάνω στο βασικό αναπτυξιακό άξονα της χώρας. Είναι η πέμπτη σε έκταση και η τρίτη σε πληθυσμό περιφέρεια της Ελλάδας.

Σε επίπεδο περιφέρειας η περιοχή του Δήμου βρίσκεται στην υπό διαμόρφωση μητροπολιτική ζώνη Καρδίτσας - Τρικάλων - Λάρισας και εντάσσεται στο Δυτικό τμήμα ανάπτυξης, στο οποίο προβλέπεται ενίσχυση με σκοπό την στήριξη των αναπτυξιακών διαδικασιών της περιφέρειας και την σύνδεση της με τον Δυτικό και Βόρειο άξονα της χώρας.

Επιπλέον στο Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. αναφέρεται η ανάγκη δημιουργίας μιας ισχυρής ζώνης ανάπτυξης μεταξύ του διπόλου Τρικάλων - Καρδίτσας, δίνοντας έμφαση στην ενίσχυση της συνδεσής τους και την δικτύωση των δραστηριοτήτων τους, με ακτινοβολία στο σύνολο του δυτικού τμήματος της περιφέρειας.

5. Πόλοι και Άξονες ανάπτυξης στην Περιφέρεια Θεσσαλίας. (Δήμος Τρικκαίων)

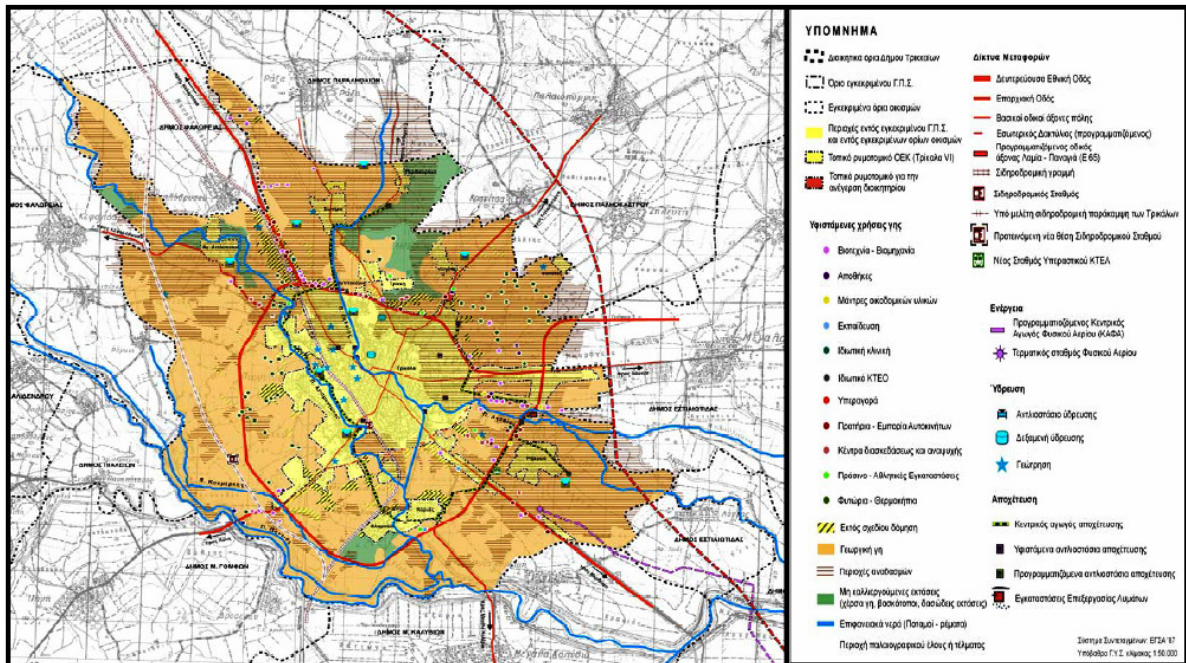
ΠΗΓΗ: (ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΡΙΚΑΛΩΝ-ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ, <http://www.trikala.gr/.poleodomia>, (ΥΠΟΒΑΘΡΟ-ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΣΤΡΑΤΟΥ, Γ.Υ.Σ)

6. Χωροταξικό Σχέδιο Τρικάλων (Δήμος Τρικκαίων)

Ο Δήμος των Τρικάλων αποτελείμενος από δύο βασικές χωρικές ενότητες, την πόλη των Τρικάλων και τους δορυφορικούς οικισμούς έχει να επιδείξει δύο διαφορετικές εικόνες. Το ρυμοτομικό σχέδιο της πόλης των Τρικάλων απεικονίζει την πραγματικότητα για την οποία κάθε φορά σχεδιάστηκε και θεσμοθετήθηκε. Αρχικά η πόλη δημιουργήθηκε σε μια θέση που σφράγισε η ιστορική πόλη, το ιστορικό κέντρο πλάι ακριβώς σ' αυτό, στα ανατολικά του και κατά μήκος του Ληθαίου ποταμού που λειτουργεί ως φυσικός φραγμός αλλά και ταυτόχρονα ως μιάντας σύνδεσης, καθώς ειδικά στο κέντρο, που είναι ο βασικός αρχικός πυρήνας της πόλης υπάρχουν πολλές πεζογέφυρες και γέφυρες οχημάτων που διευκολύνουν την προσπελασιμότητα. (Κατσαρός, 2009)

Το σχήμα του ρυμοτομικού πάντοτε ήταν ακανόνιστο. Το ισχύον σήμερα ρυμοτομικό έχει ομαλό σχήμα μόνον από τη βόρεια πλευρά, ενώ ιδιαίτερα ακανόνιστη είναι η δυτική, καθώς το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο (Γ.Π.Σ.) όφειλε να συμπεριλάβει τις περιοχές αυθαιρέτων της εποχής που συντάχθηκε με την προοπτική της ένταξης των πυκνοδομημένων περιοχών.

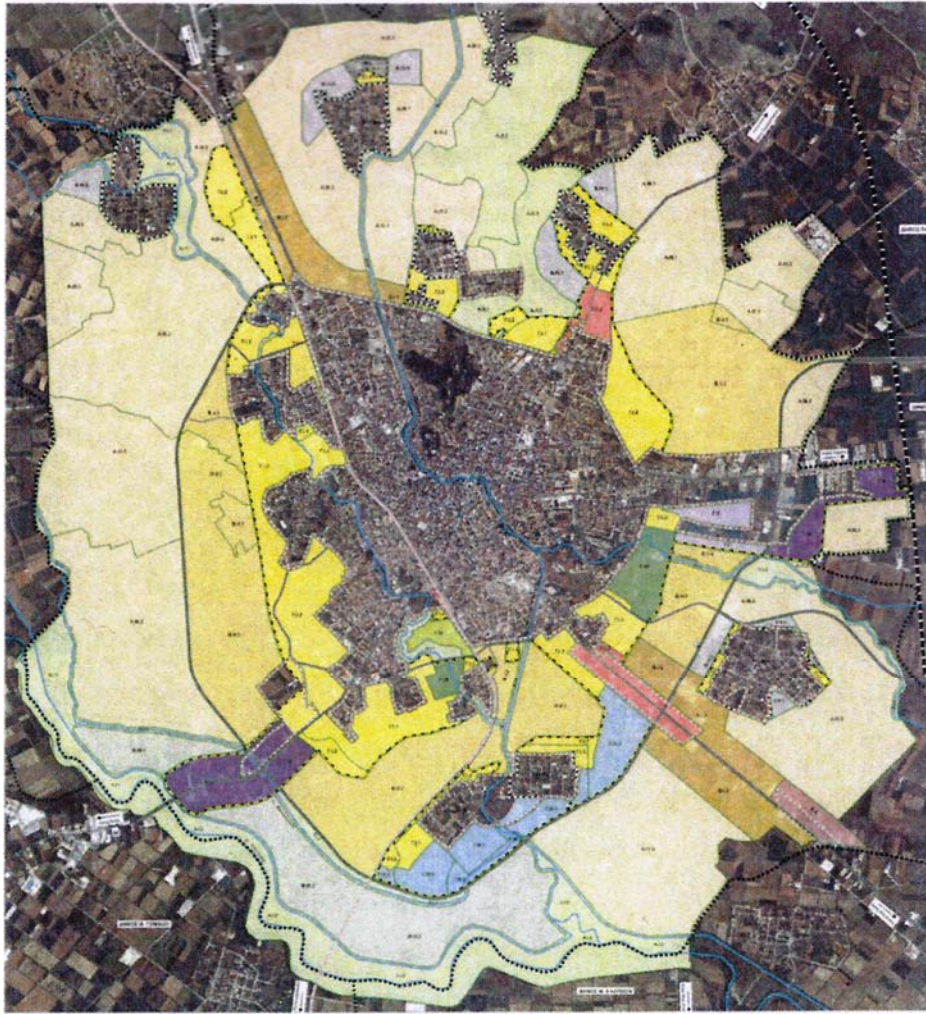
ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ

ΠΗΓΗ: (ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΡΙΚΑΛΩΝ-ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ, <http://www.trikala.gr/~poleodomia>, (ΥΠΟΒΑΘΡΟ - ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΣΤΡΑΤΟΥ, (Γ.Υ.Σ.)

7. Χρήσεις γης (Δήμος Τρικαίων)

Οι βασικές ενότητες της πόλης που παρατηρούμε είναι αρχικά οι υδάτινοι διάδρομοι που συνοδεύονται από τους παραποτάμιους δρόμους οχημάτων και ιδιαίτερα του Ληθαίου, που διαρρέει το κέντρο της πόλης. Στη συνέχεια το ιστορικό κέντρο και τέλος οι τρεις λόφοι του Προφήτη Ηλία, της Ανάληψης και του Κάστρου στον αυχένα που και αναπτύχθηκε και το ιστορικό κέντρο της πόλης των Τρικάλων.

Η διάρθρωση του βασικού οδικού δικτύου είναι ακτινωτή με δύο βασικούς άξονες βόρειο-ανατολικά-νότιο-δυτικά, οδός Ασκληπιού και ανατολικό-δυτικά οδός Τσιτσάνη που οδηγούν την κίνηση από και προς τον εσωτερικό και εξωτερικό δακτύλιο. Ο βασικότερος αντιληπτικός άξονας της πόλης είναι η οδός Ασκληπιού, που καταλήγει στην κεντρική πλατεία, διασχίζει τον ποταμό Ληθαίο και περνά στο παλαιό εμπορικό κέντρο. Ο άξονας του ποταμού που διασχίζει την πόλη αποτελεί επίσης σημαντικό στοιχείο του αστικού ιστού και της ζωής της πόλης. Η ποιότητα του δημόσιου χώρου κατά μήκος των δύο αυτών αξόνων, στις ιστορικές συνοικίες, το «Βαρούσι», το «Παλιό Κέντρο» καθώς και στις περιοχές που διασώζονται τα ιστορικά κτίρια και τα μνημεία είναι αναντίρρητη παρότι σε αρκετές περιπτώσεις ο οικιστικός ιστός απαιτεί αναβάθμιση.

8. Γενική άποψη σχεδίου πόλεως Τρικάλων (Δήμος Τρικκαίων)

Η περιοχή του Πολεοδομικού Κέντρου και φυσικά το «Βαρούσι» υποκύπτουν στην ακανονισία των γραμμών του ρυμοτομικού σχεδίου αφού αποτελούν τις παλιές χαράξεις και σαφώς δικαιολογούνται διότι δημιουργήθηκαν χωρίς ρυμοτομικό σχέδιο. (ΥΠΕΧΩΔΕ, 1983)

Επιπλέον μια άλλη ζώνη, τα «μανάβικα», αποτελεί ένα άλλο τόπο, που έχει μετεξελιχθεί σε κόμβο αναψυχής στην πόλη που θα μπορούσε να διεκδικήσει μια πολιτιστική ταυτότητα με τα διατηρητέα και τον παραδοσιακό χαρακτήρα που διατηρεί μέχρι σήμερα.

Οι κεντρικές περιοχές που προαναφέρθηκαν τελικά αποτελούν τον δημόσιο χώρο της πόλης, εκεί που αναπτύσσεται η κεντρική κοινωνική και πολιτική ζωή της πόλης και η εικόνα που παρουσιάζει είναι σε γενικές γραμμές καλή, τουλάχιστον όσον αφορά τις παρεμβάσεις αναπλάσεων και τις πεζοδρομήσεις.

Ο Δήμος Τρικάλων αποτελεί και το πιο μεγάλο αστικό κέντρο μιας γεωργοκτηνοτροφικής περιοχής και συγκεντρώνει όλες τις βασικές οικονομικές, πολιτιστικές, αθλητικές και λοιπές δραστηριότητες του Νομού. Η έκτασή του χαρακτηρίζεται ως περιοχή οικιστικής χρήσης και ανάπτυξης αστικών λειτουργιών. Στην πόλη των Τρικάλων βρίσκεται η δημόσια διοίκηση, τα Δικαστήρια, το κρατικό Νοσοκομείο, η πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, η Σχολή Μόνιμων Υπαξιωματικών (ΣΜΥ), οι οργανισμοί κοινής ωφέλειας, τα πολιτιστικά κέντρα, τα κέντρα μεταφοράς και επικοινωνιών, οι αγορές και τα εμπορικά καταστήματα, οι εγκαταστάσεις λιανικού και χονδρικού εμπορίου, τα αθλητικά κέντρα και γήπεδα αθλοπαιδιών, η αναψυχή και η διασκέδαση και τέλος τα πάσης φύσεως γραφεία και καταστήματα παροχής υπηρεσιών. (Νούλα 2010)

Η βασική απασχόληση των κατοίκων των συνοικισμών που περιβάλλουν την πόλη είναι ο πρωτογενής τομέας παραγωγής και οικονομίας με δυνατότητα άμεσης διάθεσης στην κατανάλωση των παραγόμενων προϊόντων λόγω μικρής απόστασης των αγροτικών αυτών οικισμών από το αστικό κέντρο. (ιστοσελίδα Δήμου Τρικκαίων)

Η επισκέπτες αλλά και οι κάτοικοι μπορούν να απολαύσουν τις παροχές, υπηρεσίες και εξυπηρετήσεις που υπάρχουν μέσα στην οργανωμένη πόλη. Παρουσιάζει δυναμική εικόνα και προϋποθέσεις ανάπτυξης πολύ μεγάλες.

Είναι μια πόλη που έχει περγαμηνές σε πολιτιστικές αντιστασιακές πνευματικές και καλλιτεχνικές επιδόσεις. Η πολιτεία αναγνωρίζοντας τη συμβολή των Τρικάλων στον Αθλητικό τομέα όρισε τα Τρίκαλα ως έδρα Πανεπιστημιακού Τμήματος Επιστήμης και Αθλητισμού (ΤΕΦΦΑ) στα πλαίσια του Θεσσαλικού Πανεπιστημίου. (Παπαζήσης, 1996)

2.3 Δημογραφικά στοιχεία

Από την εποχή της απελευθέρωσης και της προσάρτησης μέχρι σήμερα ο πληθυσμός των θεσσαλικών πόλεων έχει ως εξής:

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΘΕΣΣΑΛΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ 1881-2011													
	1881	1896	1920	1928	1940	1951	1961	1971	1981	1991	2001	2011	
ΤΡΙΚΑΛΑ	10900	21149	20194	18682	22852	28855	32483	38740	45160	48962	51862	62154 (81250)	ΤΡΙΚΑΛΑ
ΚΑΡΔΙΤΣΑ	5000	9416	12618	13883	14024	18543	23708	25830	27532	30289	37768	44002 (56747)	ΚΑΡΔΙΤΣΑ
ΒΟΛΟΣ	4987	16232	29411	41706	54919	65090	67424	71245	97811	105729	114368	86046 (144449)	ΒΟΛΟΣ
ΛΑΡΙΣΑ	14821	15373	21084	23899	35344	43225	56010	72245	102426	113090	126076	146926 (162591)	ΛΑΡΙΣΑ

9. Πληθυσμός θεσσαλικών πόλεων 1881-2011 (Κατσαρός, 2009, ίδια επεξ.)

Ο πληθυσμός του Δήμου Τρικάλων από το 1961 έως και το 2011, έτος τελευταίας απογραφής πληθυσμού της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛ.ΣΤΑΤ.) εμφάνισε σταθερά θετική δημογραφική εξέλιξη, λόγω της σημαντικής αύξησης πληθυσμού του αστικού κέντρου των Τρικάλων, ιδίως κατά τη δεκαετία 1961-1971, κατά το πρότυπο των μεσαίων αστικών κέντρων της χώρας, στο πλαίσιο της διαδικασίας αστικοποίησης που εξελίχθηκε και η οποία βασίζεται στη μεγέθυνση της συμμετοχής των τριτογενών δραστηριοτήτων εμπόριο, τουρισμός, υπηρεσίες, εκπαίδευση και άλλα, στο παραγωγικό πρότυπο του εθνικού χώρου.

Η υψηλή αύξηση του πληθυσμού μεταξύ 1961-1971, αλλά και μεταξύ 1971-1981, συνδέεται με την κρίση του αγροτικού τομέα και τα κύματα μετανάστευσης, εξωτερικής και εσωτερικής των χρόνων εκείνων, συνθήκες που έστρεψαν τον πληθυσμό κυρίως προς την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, καθώς και προς τα μικρότερα αστικά κέντρα της χώρας, λόγω της προοπτικής απασχόλησης στη βιομηχανία και τις υπηρεσίες. (ΕΛ.ΣΤΑΤ.)

Απογραφή Πληθυσμού - Κατοικιών 2011. ΜΟΝΙΜΟΣ Πληθυσμός				
Επίπεδο διοικητικής διαίρεσης	α/α	Γεωγραφικός κωδικός Καλλικράτη	Περιγραφή	Μόνιμος Πληθυσμός
1	5914		ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	2.745.706
2	5915		ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΜΕΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ - ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ (Ε)	1.280.152
3	5916		ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ (Έδρα: Λάρισα,η)	732.762
4	5917	22	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΛΑΡΙΣΑΣ (Έδρα: Λάρισα,η)	284.325
5	6193	2201	ΔΗΜΟΣ ΛΑΡΙΣΑΙΩΝ (Έδρα: Λάρισα,η)	162.591
6	6219	220101	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΛΑΡΙΣΑΙΩΝ	146.926
8	6222	2201010001	Λάρισα,η	144.851
4	6403	23	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ (Έδρα: Καρδίτσα,η)	113.544
5	6501	2301	ΔΗΜΟΣ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ (Έδρα: Καρδίτσα,η)	56.747
6	6561	230101	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	44.002
7	6562	23010101	Δημοτική Κοινότητα Καρδίτσας	39.119
8	6563	2301010101	Καρδίτσα,η	38.554
4	6860	24	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ (Έδρα: Βόλος,ο)	190.010
5	6928	2401	ΔΗΜΟΣ ΒΟΛΟΥ (Έδρα: Βόλος,ο)	144.449
6	6961	240101	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΒΟΛΟΥ	86.046
7	6962	24010101	Δημοτική Κοινότητα Βόλου	86.046
8	6963	2401010101	Βόλος,ο	86.046
4	7215	26	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΡΙΚΑΛΩΝ (Έδρα: Τρίκαλα,τα)	131.085
5	7495	2601	ΔΗΜΟΣ ΤΡΙΚΚΑΙΩΝ (Έδρα: Τρίκαλα,τα)	81.355
6	7568	260101	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΡΙΚΚΑΙΩΝ	62.154
7	7569	26010101	Δημοτική Κοινότητα Τρικκαίων	62.154
8	7572	2601010101	Τρίκαλα,τα	61.653

10. Απογραφή Πληθυσμού 2011(ΕΛ.ΣΤΑΤ., ίδια επεξ.)

Το φαινόμενο του αστικού συγκεντρωτισμού στο αστικό κέντρο των Τρικάλων

παρουσιάζει σχετική κάμψη ρυθμών, ενώ σε απόλυτα μεγέθη συνεχίζεται αμείωτο και για τον επιπλέον λόγο ότι η πόλη εντάσσεται χωροταξικά στο δυτικό σχετικά αποκομμένο τμήμα της Θεσσαλίας από τους κεντρικούς άξονες ανάπτυξης του εθνικού χώρου, γεγονός που αποτρέπει εν μέρει μέχρι και σήμερα την εντατική της αστική ανάπτυξη, σε αντίθεση με το δίπολο Λάρισας-Βόλου το οποίο παρουσιάζει εντονότερη αστικοποίηση, λόγω της άμεσης συσχέτισης με τον Κεντρικό Αναπτυξιακό Άξονα της χώρας.

	1961	1971	1981	1991	2001	2011
ΕΛΛΑΔΑ	8.388.553	8.768.641	9.740.417	10.259.900	10.939.771	10.815.197
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	689.927	659.913	695.654	734.846	754.593	732.762
ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ	142.781	133.417	134.207	138.956	139.548	131.085

11. Πληθυσμός Χώρας (Κατσαρός,2009, ίδια επεξεργασία)

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΤΡΙΚΑΛΩΝ 1961-2001

Οικισμοί	Πληθυσμός 1961	Πληθυσμός 1971	Μεταβολή 61-71 (%)	Πληθυσμός 1981	Μεταβολή 71-81 (%)	Πληθυσμός 1991	Μεταβολή 81-91 (%)	Πληθυσμός 2001	Μεταβολή 91-01 (%)
ΔΗΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ	32,483	38,740	19,26	45,160	16,57	48,962	8,42	51,862	5,92
Δ.Δ.Τρικάλων	32,483	38,740	19,26	45,160	16,57	48,962	8,42	51,862	5,92
Τρίκαλα,τα	27,876	34,794	24,82	40,857	17,43	45,835	12,18	48,686	6,22
Απόστολοι,οι	480	446	-7,08	612	37,22	486	-20,59	438	-9,88
Καρναί,αι	309	247	-20,06	252	2,02	289	14,68	273	-5,54
Κηπάκιον	107	148	38,32	142	-4,05	-	-	-	-
Λεπτοκαρυά	122	155	27,05	200	29,03	-	-	-	-
Λογγάκιον,το	254	270	6,30	301	11,48	295	-1,99	344	16,61
Περδικορράχη,η	155	129	-16,77	120	-6,98	93	-22,50	102	9,68
Πυργετός	888	950	6,98	1,095	15,26	-	-	-	-
Πύργος	598	-	-	-	-	-	-	-	-
Ριζαρείον,το	898	772	-14,03	740	-4,15	1,047	41,49	877	-16,24
Σωτήρα,η	408	333	-18,38	351	5,41	357	1,71	562	57,42
Φλαμούλιον,το	388	496	27,84	490	-1,21	560	14,29	580	3,57

ΠΗΓΗ: <http://www.statistics.gr>(ΑΠΟΓΡΑΦΗ Ε.Σ.Υ.Ε), ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΥΡΕΣΗΣ:25/11/2009

12. Πληθυσμός Οικισμών Δήμου Τρικαίων (Κατσαρός,2009)

Ως προς τους λοιπούς 11 οικισμούς του Δήμου Τρικαίων διαπιστώνεται ότι τέσσερις οικισμοί, Κηπάκη, Λεπτοκαρυά, Πυργετός και Πύργος, δεν απέγραψαν πληθυσμό τις δύο τελευταίες δεκαετίες (ειδικά ο οικισμός Πύργος απογράφηκε μόνο το έτος 1961). Οι οικισμοί αυτοί δεν απογράφονται πλέον ως οικισμοί, αλλά εμφανίζονται στον παραπάνω πίνακα για ιστορικούς λόγους.

Αναφορικά με τους οικισμούς Κηπάκι, Πυργετό και Πύργο που απογράφονται στο πλαίσιο της πόλης των Τρικάλων, προκύπτει ότι ο πραγματικός πληθυσμός τους, με βάση τα δεδομένα των χαρτών απογραφικών τομέων της ΕΛ.ΣΤΑΤ. των ετών 1991 και 2001, είναι αντίστοιχα:

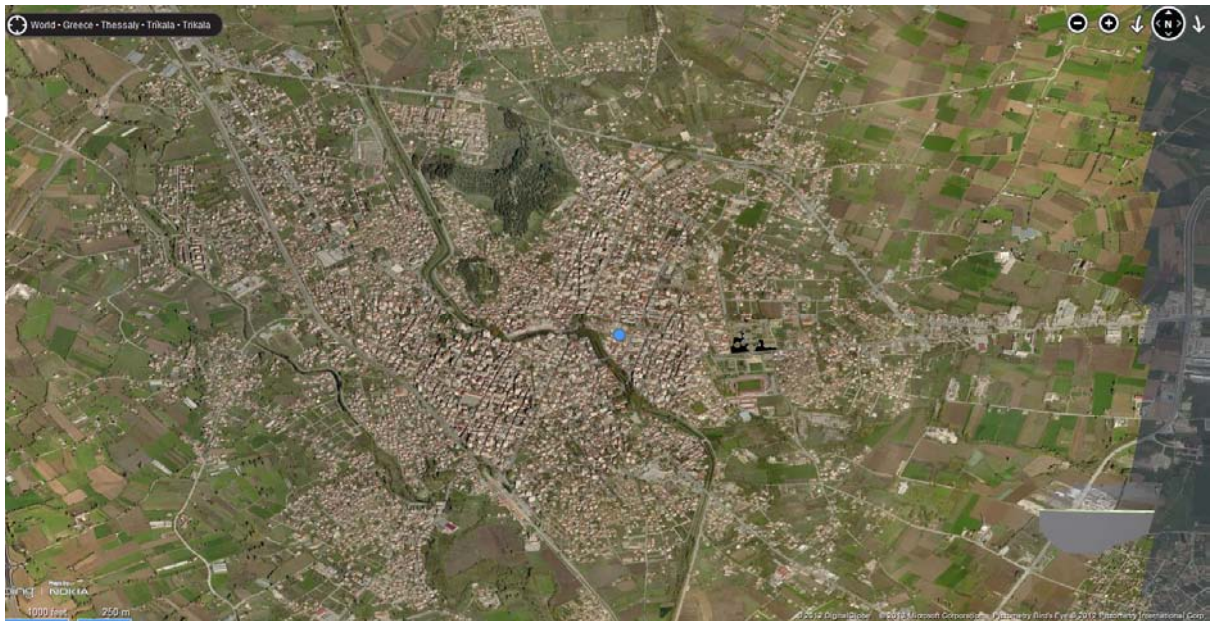
Κηπάκι 1991: 325 κάτοικοι., 2001: 297 κάτοικοι.

Πυργετός 1991: 351 κάτοικοι., 2001: 911 κάτοικοι.

Πύργος 1991: 803 κάτοικοι. 2001: 1363 κάτοικοι.

Ο οικισμός Λεπτοκαρυά δεν περιλαμβάνεται στους πίνακες της ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Οι 7 οικισμοί, που απογράφονται στη στατιστική έρευνα, διαφοροποιούνται μεταξύ τους ως προς τις δημογραφικές εξελίξεις. Συγκεκριμένα τρεις οικισμοί Άγιοι-Απόστολοι, Καρυές και Ριζαριό, εμφάνισαν αρνητικά ποσοστά στο διάστημα της τελευταίας δεκαετίας, ενώ οι υπόλοιποι τέσσερις οικισμοί, Λογγάκι, Περδικορράχη, Σωτήρα και Φλαμούλι, εμφάνισαν θετικά ποσοστά και μάλιστα ο οικισμός Σωτήρα παρουσίασε αύξηση πληθυσμού 57,42%. Γενικότερα, οι λοιποί οικισμοί του Δήμου Τρικάλων συνδέονται άμεσα με το πολεοδομικό συγκρότημα.

13. Δορυφορική άποψη του Δήμου (Διαδίκτυο, 04.06.2013)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η πολεοδομική εξέλιξη της πόλης υπό το πρίσμα της ιστορίας

3.1 Η αρχαία Τρίκκη.

Γνωρίζοντας το παρελθόν μίας πόλης και τις ιστορικές καταβολές της γίνεται δυνατή να διαμορφώσουμε άποψη προσδιορίζοντας τα σημαντικότερα στοιχεία της και αναλύοντας τις δυνατότητες αξιοποίησής τους δημιουργώντας το ψηφιδωτό του παραδοσιακού και αναπτυξιακού της χαρακτήρα. (Μπρουζιώτη, 2010)

Οι ιστορικές αναφορές μάς κάνουν να κατανοήσουμε καλύτερα αυτά που βλέπουμε και επίσης να συνδέσουμε το παρόν με το παρελθόν. Ας μην ξεχνάμε ότι, πάνω από όλα και πέρα από όλα, ο τόπος, η πόλη, είναι οι άνθρωποι. Και η ιστορία ενός τόπου είναι η ιστορία των ανθρώπων του και της κοινωνίας του.

Στο βάθος των αιώνων χάνεται η ιστορία της πόλης των Τρικάλων. Η ανθρώπινη παρουσία στο Νομό Τρικάλων χρονολογείται από τη Μέση Παλαιολιθική εποχή (100.000-35.000 π. Χ), σύμφωνα με τα ευρήματα που έχουν εντοπιστεί στο σπήλαιο της θεόπετρας. Τα αρχαία Τρίκαλα,, όπως αποδεικνύουν τα αρχαιολογικά ευρήματα της ευρύτερης περιοχής κυρίως τις τελευταίες δεκαετίες. ήταν κτισμένη στις παρυφές του λόφου του Προφήτη Ηλία Οι τελευταίες αρχαιολογικές έρευνες πιθανολογούν κατοίκηση του χώρου στους πρώιμους αιώνες της εποχής του Χαλκού (περ. 2800 π.Χ.). όταν εγκαταλείπεται το σπήλαιο της Θεόπετρας και δημιουργούνται στο θεσσαλικό κάμπο οι πρώτες «μαγούλες», εξέλιξη που οφείλεται είτε σε γεωλογικά και κλιματολογικά δεδομένα, είτε σε τεχνητή αποστράγγιση τμημάτων, τουλάχιστον του θεσσαλικού κάμπου. (Ντούλα, 2010)

Κατά τη Μυκηναϊκή περίοδο και μέχρι το τέλος της Γεωμετρικής η πόλη θα ανήκε μάλλον στον τύπο της οχυρωμένης πόλης με την ακρόπολη στην κορυφή του λόφου. Όταν αυξήθηκε ο πληθυσμός, κατοικήθηκαν και οι εκτός των τειχών πλαγιές και στην κλασική εποχή η πόλη επεκτάθηκε ανατολικά. Κατά τους ελληνοιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους η πόλη είχε επεκταθεί ακόμα περισσότερο προς νότο και προς ανατολάς και κοσμούσαν από λαμπρά κτήρια με στοές, ψηφιδωτά, λουτρά κτλ., όπως συμπεράνουμε από τα σημαντικά αποκαλυφθέντα ευρήματα. (Μπαρούτας, 2012)

Τα Τρίκαλα είναι μία από τις αρχαιότερες ελληνικές πόλεις. Για πρώτη φορά αναφέρεται στην Ιλιάδα με το όνομα Τρίκκη από την νύμφη Τρίκη, κόρη κατ' άλλους του Πηνειού, η

προσωποποίηση της υγείας, της ομορφιάς και της νεότητας, ή κατ' άλλους, κόρη του μυθικού ήρωα Ασωπού. Είναι πατρίδα του μυθικού ιδρυτή της Ιατρικής Ασκληπιού και κατά το Στράβωνα στην Τρίκκη, υπήρχε το αρχαιότερο και επιφανέστερο από τα Ασκληπιεία -περίφημα θεραπευτικά κέντρα (Μπαρούτας, 2012)

***«Ἔστιν δε ἡ μὲν Τρίκκη ὅπου τὸ ἱερόν τοῦ Ἀσκληπιού
τὸ ἀρχαιότερον καὶ ἐπιφανέστατον,
ὁμορὸς τε δόλοψιν καὶ τοῖς περὶ Πίνδον τόποις.»***

Σύμφωνα με την παράδοση λογίζεται ως επικρατέστερη χρονολογία γέννησής του το έτος 1240 π.χ. Ο Ασκληπιός ήταν ο θεός της Ιατρικής στην Αρχαία Ελλάδα και αναμφίβολα ο πρώτος Ιατρός του αρχαίου Ελληνικού κόσμου και ο πρόγονος του Ιπποκράτη. Η Τρίκκη πήρε μέρος στον Τρωικό πόλεμο με τριάντα πλοία και ηγήθηκαν οι γιοι του Ασκληπιού, Μαχάονας και Ποδαλείριος, επίσης φημισμένοι γιατροί της εποχής. Τον 7ο αιώνα ο Ασκληπιός θεοποιήθηκε. Η Τρίκκη φημιζόταν κατά την αρχαιότητα για τα άλογα της τα οποία εικονίζονται στα γλυπτά του Παρθενώνα. Από τον 5ο αι. ως τον 4ο αι. π.Χ. έκοψε νομίσματα αργυρά και χάλκινα. Τα νομίσματα εικονίζουν στη μια όψη τη νύμφη Τρίκκη με κάτοπτρο και στην άλλη τον Ασκληπιό με τη ράβδο ζωής και καθήμενο μαζί με τον Ιερό Όφι. Φέρουν την επιγραφή «ΤΡΙΚΚΑΙΩΝ». Ο Ασκληπιός εμφανίζεται σε νομίσματα της Τρίκκης τον 4ο αι. π.Χ. (Ιστοσελίδα Δήμου Τρικκαίων)

Σήμερα το μεγαλύτερο τμήμα της αρχαίας πόλης καλύπτεται από την ομώνυμη σύγχρονη πόλη, καθώς η κατοίκηση σε αυτή υπήρξε αδιάλειπτη ως τις μέρες μας.

Η ιστορία της πόλης είναι γνωστή κυρίως από την περίοδο των Διαδόχων του Μ. Αλεξάνδρου και κυρίως από τις συγκρούσεις στον Μακεδονικό και Θεσσαλικό χώρο ανάμεσα στους Έλληνες και τους Ρωμαίους, εξ αιτίας των οποίων η πόλις υπέστη σοβαρές καταστροφές. Το 343 π.Χ. η πόλη κατελήφθη από τον Βασιλιά της Μακεδονίας Φίλιππο Β'. Το 290 π.Χ η Τρίκκη περιέρχεται στην εξουσία του διαδόχου του Μεγάλου Αλεξάνδρου Δημητρίου ενώ 5 χρόνια αργότερα (285 π.Χ) ο Βασιλέας της Ηπείρου Πύρρος εισέρχεται στα Τρίκαλα. Το 168 π.Χ. την κατέλαβαν οι Ρωμαίοι. Και σε όλη σχεδόν την ρωμαϊκή εποχή η Τρίκκη εξακολουθούσε να βρίσκεται σε ακμή. (Γιώτα, 2008) Θα υπάρξει έδρα επισκοπής με επίσκοπο Τρίκκης τον Διόδωρο, ο οποίος συμμετείχε και στην πρώτη Α' Οικουμενική Σύνοδο (325μχ).

Παρόλα αυτά η πόλη δεν κατάφερε να μείνει σε αυτή την ανοδική πορεία, αφού λεηλατήθηκε πολλές φορές από τις επιδρομές των Γότθων (396 μ.Χ.), των Σλάβων (577 μ.Χ.), των Βουλγάρων (976-1025μχ), των Νορμανδών του Βοημούνδου (1081), των Καταλανών (1309-1311) και όλων εκείνων των φυλών που επέδραμαν στην Θεσσαλία κατά τον Μεσαίωνα. (Γιώτα, 2008)

Ένα σημαντικό γεγονός είναι η ενίσχυση ανακατασκευή του σημερινού Φρουρίου των Τρικάλων από τον Ιουστινιανό το 530μ.Χ.

Το 12^ο αιώνα στη βυζαντινή εποχή, η Τρίκκη αναφέρεται για πρώτη φορά στην Αλεξιάδα, από τη Βυζαντινή συγγραφέα Άννα Κομνηνή, με το όνομα Τρίκαλα. (Μπαρούτας, 2012)

Το 1204 όταν οι Φράγκοι κατέλαβαν την Κωνσταντινούπολη, τα Τρίκαλα και όλη η Θεσσαλία αποτέλεσαν το Δεσποτάτο της Ηπείρου, με ηγεμόνα τον Μιχαήλ Α΄ Κομνηνό. Μετά την Δ΄ Σταυροφορία (1204) παρακολούθησε όλες τις μεταβολές της Θεσσαλίας.. Γνώρισε οικονομική και οικοδομική ανάπτυξη όταν στα 1348 η Δυτική Θεσσαλία κυριεύθηκε από τους Σέρβους του Στέφανου Ντούσαν και τα Τρίκαλα τότε έγιναν η έδρα του Ελληνοσερβικού κράτους των Νεμανιδών. (ΑΡΣΕΝΙΟΥ, 2005)

Την εποχή της σερβικής κατοχής κτίστηκαν τα μοναστήρια των Μετεώρων. (Ιστοσελίδα Δήμου Τρικκαίων)

3.2 Η περίοδος της Τουρκοκρατίας

Η περίοδος της Τουρκοκρατίας στα Τρίκαλα, αλλά και σε όλη τη Θεσσαλία, ξεκινά το 1393. Απελευθερώθηκαν το 1403 για να υποταχθούν οριστικά το 1421. (Ιστοσελίδα Δήμου Τρικκαίων)

Κατά την περίοδο της τουρκικής κατοχής, τα Τρίκαλα μαζί με τη Λάρισα, αποτέλεσαν τις μόνες αξιόλογες εμπορικά και οικονομικά πόλεις της Θεσσαλίας. Την εποχή αυτή η οικονομία της πόλης στηριζόταν στην αγροτική και κτηνοτροφική παραγωγή και στο εμπόριο, που ήταν κυρίως στα χέρια των συντεχνιών των Ελλήνων. Ο πληθυσμός της περιλάμβανε Τούρκους, Έλληνες, Εβραίους και Άραβες που ζούσαν διαχωρισμένοι σε αυτόνομες ομάδες, με δικούς τους νόμους και θεσμούς, κάτω από την καθοδήγηση των θρησκευτικών τους αρχηγών, που είχαν και την πολιτική εξουσία. (Ντούλα, 2010)

Μερικά απογραφικά στοιχεία κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας την περίοδο 1520-1530 δείχνουν ότι η πόλη έχει πληθυσμό περίπου 3.500 κατοίκους ή 644 οικογένειες, από τις οποίες οι 343 είναι χριστιανικές ενώ οι 301 τουρκικές (Ψημένος, 2003). Οι Έλληνες

ήταν συγκεντρωμένοι σε μία συνοικία κάτω από το παλιό κάστρο της πόλης, στο Βαρούσι. (Γιώτα, 2008)

Από την περίοδο της Τουρκοκρατίας κτίσματα προ του 19ου αιώνα που διατηρούνται είναι το Κουρσούμ τζαμί και μερικοί μικροί χριστιανικοί ναοί στο Βαρούσι, οπωσδήποτε και προ του 1800 κατοικούνταν και πεδινές περιοχές ανατολικά και νοτιανατολικά μέχρι το Κουρσούμ τζαμί όπου υπήρχαν ο συνοικισμός των Εβραίων (Εβραϊκά), ο συνοικισμός των Αράβων (Αράβικα), ενώ οι Τούρκοι ήταν εγκατεστημένοι κυρίως στα Κουτσομούλια, το Τρικαίογλου και τα Σαράγια. Φυσικά, η συνοικία των Χριστιανών ήταν το Βαρούσι. (Μπαρούτας, 2012)

Δυστυχώς για ακόμη μία φορά τα Τρίκαλα γίνονται στόχος για τους Αλβανούς οι οποίοι όντας εξαγριωμένοι στάλθηκαν να καταστρέψουν την πόλη καίγοντάς την, ούτως ώστε να καταπνίξουν τις εξεγέρσεις της Θεσσαλίας κατά τα Ορλωφικά (1770-1774). με αποτέλεσμα τρεις χιλιάδες Τρικαλινοί σφάχτηκαν στη Λάρισα από τους Τούρκους. (Νημάς, 1987)

Οι αγριότητες συνεχίστηκαν και μετά το 1786 που η πόλη περιέρχεται στον Αλή Πασά. Μέχρι τότε η πόλη παρουσίαζε έναν ακμάζων ρυθμό ανάπτυξης αφού ακόμη και ο πληθυσμός είχε αυξηθεί κατά 20.000 κατοίκους. Πολλοί από αυτούς, κυρίως Εβραίοι, ασχολούνταν με τη βιοτεχνία και το εμπόριο που αν και υποβάλλονταν σε βαριά φορολογία και περιορισμούς κατάφεραν να ζούνε μία ζωή ικανοποιητική. Περί το 1813 η πόλη μετρούσε 10-12.000 κατοίκους (Νημάς, 1987)

3.3 Η πόλη των Τρικάλων τον 19^ο αιώνα.

Τα Τρίκαλα από το 19ο αιώνα και μετά, ήταν η δεύτερη σε πληθυσμό πόλη της Θεσσαλίας μετά τη Λάρισα και παρουσίαζε αξιόλογη εμπορική κίνηση. Σύμφωνα με τις περιγραφές περιηγητών που την επισκέφτηκαν την εποχή εκείνη η πόλη είχε αρκετά ευχάριστη όψη, με τις δενδροστοιχίες στις όχθες του Ληθαίου, τη δημόσια αγορά, το παλιό Φρούριό της και τ' αρχοντικά σπίτια των πλούσιων Τούρκων μπέηδων και των Χριστιανών εμπόρων και τσιφλικάδων. (Ντούλα, 2010)

Χαρακτηριστική είναι η εικόνα της πόλης στα τέλη του 19ου αιώνα που παρουσιάζει ο «Νεκτάριος Κατσόγιαννος» παρακάτω σε ζωγραφική απεικόνιση.

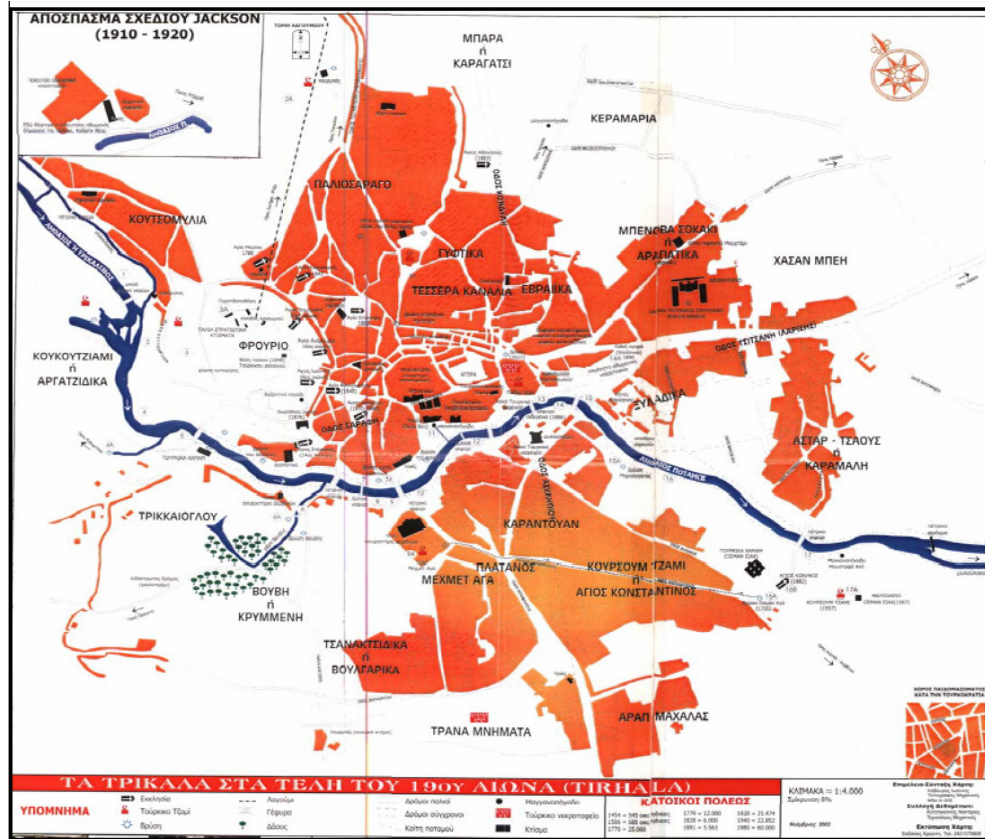
14. Τα Τρίκαλα τέλη του 19^{ου} αιώνα. (Κατσόγιαννος, 2002)

Την εποχή αυτή έχει εξασθενήσει πια ο αυστηρός διαχωρισμός των διαφόρων κοινοτήτων σε ξεχωριστές συνοικίες και έχει αρχίσει μια σταδιακή ανάμειξή τους. Έτσι μπορούσε να συναντήσει κανείς τούρκικα σπίτια στη χριστιανική συνοικία ή το αντίθετο. Εξακολουθεί όμως κάποιος φυλετικός διαχωρισμός: οι Τούρκοι κατοικούν κυρίως στα «Κουτσομύλια» και στο «Τρικάιογλου», οι Εβραίοι στα «Εβραϊκά», ορισμένοι Άραβες στα «Αραπάτικα» και οι Χριστιανοί στο «Βαρούσι». (Αρσενίου, 2005)

Λόγω του συνονθυλεύματος θρησκειών υπήρχαν στην πόλη 10 χριστιανικές εκκλησίες, 7 τζαμιά με μιναρέδες, 2 εβραϊκές συναγωγές και 2 μικρά σεράγια, κατοικούσε δε στην πόλη ένας πασάς. Για άλλη μία φορά τα Τρίκαλα αλλά και όλη η Θεσσαλία περνούν μία μεγάλη καταστροφή. Το 1813 πέφτει πανούκλα και μόνο στα Τρίκαλα πέθαναν χιλιάδες άτομα (Ψημένος, 1992). Λόγω αυτής της μεγάλης καταστροφής επήλθε οικονομική κρίση, μιας και η σοδειά έμεινε αμάζευτη. (Γιώτα, 2008)

Οι πρώτοι οικιστικοί πυρήνες της νεώτερης πόλης αναπτύχθηκαν ανατολικά του λόφου του κάστρου και νότια του λόφου του προφήτη Ηλία, στις βόρειες όχθες του Ληθαίου αρχικά, επεκτείνονται όμως και στις νότιες όχθες του.

Ο ακόλουθος χάρτης που έχει συντάξει ο Νίκος Κεφαλογιάννης είναι ιδιαίτερα βοηθητικός με την απεικόνιση της πόλης στα τέλη του 19ου αιώνα. (Τρικάλινα, 1996)

15. Σχέδιο Jackson. (Κατσόγιαννος, 2002)

Συγκεκριμένα τα διατηρούμενα στις αρχές του 19ου αιώνα κατάλοιπα στο χώρο είναι ενδεικτικά της χωροθέτησης των διαφορετικών πληθυσμών. Οι παλιές συνοικίες χαρακτηρίζονται από έναν χαλαρό οικιστικό ιστό, μεταξύ τους αναπτύσσονται καλλιέργειες και αγροί ενώ μεταξύ των κατοικιών παρεμβάλλονται κήποι. Χαρτογραφικές απεικονίσεις των αρχών του 19ου αιώνα και αφηγήσεις αλλά και τα κατάλοιπα στο χώρο, επιβεβαιώνουν την αρχική αυτή ανάπτυξη.

15. Συνοικία «Βαρούσι». (Διαδίκτυο 04.06.2013)

Η Τρικαλινή συνοικία «Βαρούσι» που αναφέρεται για πρώτη φορά σε γραπτές πηγές το 1708 αναπτύσσεται δίπλα στο Κάστρο που μαρτυρεί και σημαντικός αριθμός εκκλησιών που σώζονται στο χώρο ενώ στο κάστρο, βρίσκεται εγκαταστημένη η τουρκική φρουρά. (Ντούλα, 2010)

Αρκετά χρόνια αργότερα για καλή τύχη της πόλης έρχεται η απελευθέρωσή της από τον ελληνικό στρατό όπου την παρέλαβε από την τουρκική φρουρά, βάσει της Συνθήκης της Κωνσταντινούπολης, που επιδίκασε όλη τη Θεσσαλία στην Ελλάδα. Έτσι, μετά από 488 χρόνια, στις 23 Αυγούστου του 1881 η πόλη απελευθερώνεται αν και οι Τούρκοι δεν αποχώρησαν από τα Τρίκαλα, από τη μία μέρα στην άλλη, τόσο εύκολα. Οι ελληνικές αρχές έδωσαν τη δυνατότητα στους Οθωμανούς να επιλέξουν εάν θα παρέμειναν αποδεχόμενοι την ελληνική υπηκοότητα ή θα εγκατέλειπαν τον τόπο. (Γιώτα, 2008)

Μετά την αποχώρηση των Τούρκων από τα Τρίκαλα ο πληθυσμός είχε φτάσει τις 12.000 κατοίκους και σε ολόκληρη την πόλη αντιστοιχούσαν μόνο δύο σχολεία! Αυτά τα δύο σχολεία προσπαθούσαν να προσφέρουν γνώση σε όλα τα παιδιά της πόλης. Η πόλη ολόκληρη βρισκόταν μέσα σε ένα ρυπαρό περιβάλλον γεμάτο σκουπίδια και βρωμιά ενώ η κοίτη του ποταμού Ληθαίου, που σήμερα αποτελεί σημείο αναφοράς για την πόλη, αποτελούσε έναν τεράστιο σκουπιδότοπο. (Γιώτα, 2008)

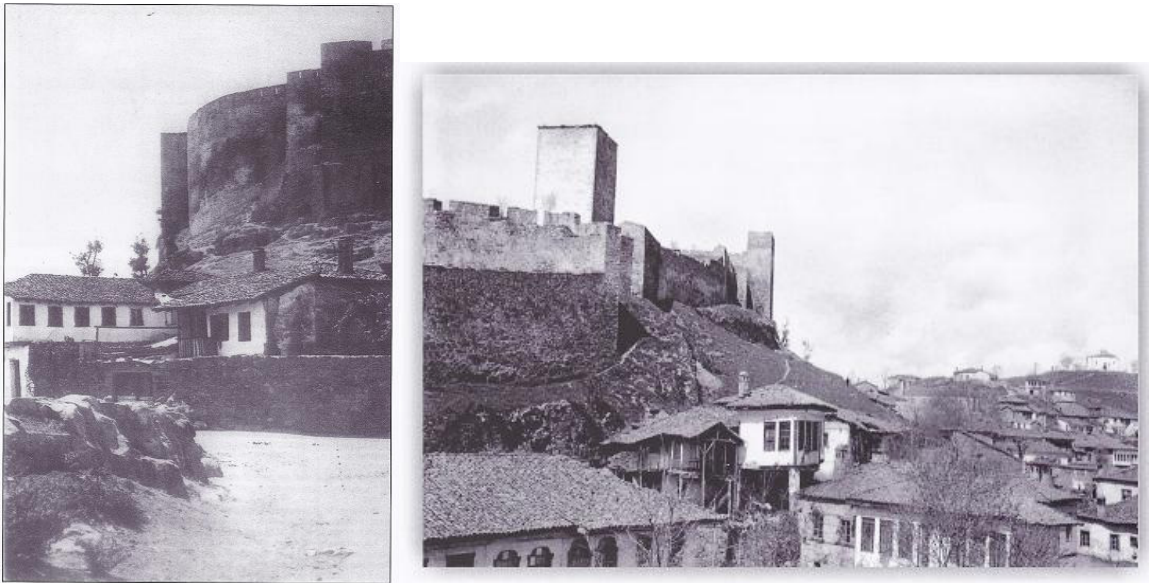

16. Τα Τρίκαλα μετά την απελευθέρωση. (Κλιάφα,1996)

Από αρχιτεκτονική και πολεοδομική άποψη δεν έχουμε πολλές πληροφορίες για την περίοδο 1453-1800, ενώ και οι εικονογραφικές πηγές (χαρακτικά κτλ.) είναι ελάχιστες και σχεδιασμένες κατά φαντασίαν και όχι με πιστή απόδοση του τοπίου της πόλης. Η σημαντικότερη πηγή είναι η ταξιδιωτική περιγραφή του Τούρκου περιηγητή Εβλιγιά Τσελεμπί (17ος αιώνας) σύμφωνα με την οποία τα Τρίκαλα ήταν μια όμορφη, καταπράσινη, γραφική πόλη, με έντονο το ανατολικό στοιχείο. Την ίδια εικόνα παρουσιάζει και ένας άλλος Τούρκος περιηγητής, ο Χατζή Κάλφα (1650). Μέσα στο πράσινο τοπίο ήταν χτισμένα σπίτια με κεραμοσκεπές, με κατασκευαστικά υλικά την πέτρα και τον ασβέστη, με κήπους, ενώ στον ουρανό υψώνονταν οι μιναρέδες των οκτώ οθωμανικών τεμενών, οι δε ορθόδοξες εκκλησίες βρίσκονταν, χωρίς να προκαλούν, στα στενά του Βαρουσιού. Είναι αξιοσημείωτο ότι, αντίθετα με τους προαναφερθέντες Τούρκους περιηγητές, οι Ευρωπαίοι περιηγητές, όπως ο Bartholdy και ο Henry Holland (περιηγήθηκε τον ελλαδικό χώρο το 1812-13) είναι απαξιωτικοί γενικά γι' αυτή την ανατολίτικη αισθητική συγκρίνοντάς την με την αισθητική των ευρωπαϊκών πόλεων.

Ο Άγγλος περιηγητής Leake (Ληκ), που επισκέφτηκε τα Τρίκαλα το 1805 και το 1810, μας πληροφορεί ότι τα περισσότερα σπίτια ήταν χαμοκέλες, υπήρχαν εντούτοις και δίπατα με πετρόκτιστο ισόγειο και πλινθόκτιστο όροφο. Πάντα σύμφωνα με τον Ληκ, τα Τρίκαλα

στις αρχές του 19ου αιώνα είχαν πληθυσμό 12.000 - 15.000 κατοίκων, ήταν δηλαδή μια αξιόλογη πόλη. Επειδή οι γραπτές πηγές μετά το 1800 γίνονται ολοένα περισσότερες, μπορούμε εύκολα να ανασυνθέσουμε την εικόνα της πόλης και ιδιαίτερα του οικιστικού της πυρήνα που ήταν το Βαρούσι. Άλλωστε και τα διασωζόμενα κτίσματα σ' αυτή τη συνοικία μάς βοηθούν σ' αυτό. Το Βαρούσι, λοιπόν, ήταν ένα κράμα βυζαντινής, ανατολικής και μακεδονικής αρχιτεκτονικής. Μια καλή ιδέα για την αρχιτεκτονική στο Βαρούσι προσφέρουν η οδός Αγίων Αναργύρων και οι πάροδοι της.

17. Το Βαρούσι (Κατσαρός, 2009)

«Το Βαρούσι» χτίστηκε ακολουθώντας ελεύθερα τη μορφολογία του εδάφους και τις επιταγές της κοινωνικής ζωής της εποχής, χωρίς να νοιάζονται για προκαθορισμένους πολεοδομικούς κανόνες. Δρόμοι όλο στροφές, γιατί έτσι το επιτρέπει το φυσικό ανάγλυφο, η πλαγιά του λόφου. Δρόμοι στενοί, γιατί ο χώρος γύρω από το κάστρο είναι πολύτιμος και οι κάτοικοι του Βαρουσιού προτιμούν να τον αξιοποιούν στα μεγάλα σπίτια και στις κλειστές αυλές τους, παρά να τον αφιερώνουν για κοινή χρήση και κοινωνική επαφή». Όσον αφορά τα σπίτια, η αυστηρότητα των όψεών τους αμβλύνεται από την ευρηματικότητα των λύσεων ως προς την οικονομία του χώρου (π.χ. σαχνισιά) και τον λιτό διάκοσμο στο εξωτερικό. Γενικά πρόκειται για επιμήκεις οικοδομές με έμφαση στην οριζόντια διάσταση της πρόσοψης. Υπάρχουν και σπίτια, όπως αυτό του Γιαννουσόπουλου (σήμερα Λάππα) που χαρακτηρίζονται από εντυπωσιακή πρωτοτυπία (δεξιά και αριστερά έξι σαχνισιά καθιστούν ανάλαφρη τη μορφή). Υποθέτουμε ότι στα αρχοντικά του Βαρουσιού συνεργάστηκαν το γούστο και οι ικανότητες των μαστόρων -

εμπειρικών αρχιτεκτόνων με την φιλοδοξία για κοινωνική προβολή των ιδιοκτητών που ήταν μεγάλοι γαιοκτήμονες και μεγαλέμποροι. (Τλούπας, Κλιάφα, Τσαπάλα 1988)

Μετά το 1830 και τον πλούτο που συγκέντρωσαν οι χριστιανοί έμποροι, το Βαρούσι αναβαθμίζεται αρχιτεκτονικά και τότε κτίζονται τα αξιολογότερα αρχοντικά και οι μεγαλοπρεπέστεροι ναοί (Αγία Φανερωμένη, Αγία Επίσκεψη, Αγία Παρασκευή, Άγιος Στέφανος), στην ανέγερση των οποίων συνέβαλαν πολύ ως κτήτορες και δωρητές μεγαλέμποροι και γαιοκτήμονες. Το 1875 ανεγέρθηκε και η λιτή και μεγαλοπρεπής αρχιτεκτονικά Δωροθέα Σχολή. (Μπαρούτας, 2012)

Ενώ το Βαρούσι το χαρακτήριζε η αρχοντιά, η αυστηρότητα και μια ατμόσφαιρα μυστηρίου, η περιοχή όπου βρισκόταν το μεγάλο Παζάρ τζαμί, στη σημερινή κεντρική πλατεία, όπου λάβαινε χώρα το παζάρι, τα καφεενεδάκια και οι τεκέδες στις όχθες του Ληθαίου προσέδιδαν ανατολικό και γραφικό χρώμα. Τη γραφικότητα στο κέντρο και κοντά στο ποτάμι υπογράμμιζαν και οι καταπράσινοι κήποι που διέθεταν αρκετά σπίτια και κατά μία μεταγενέστερη (1891) πληροφορία, τα περισσότερα βρίσκονταν στην αριστερή όχθη του Ληθαίου. (Τλούπας, Κλιάφα, Τσαπάλα 1988)

Το αρχοντικό Βαρούσι ερχόταν όχι μόνο σε κοινωνική, αλλά και σε αισθητική αντίθεση με τις άθλιες λαϊκές συνοικίες φτωχών Ελλήνων και Τούρκων.

Παρ' όλο που υπήρχε κέντρο, στο οποίο συνέκλιναν κατά κάποιον τρόπο οι κυριότεροι δρόμοι, τους οποίους, τηρουμένων των αναλογιών, θα μπορούσε κανείς να ονομάσει «αρτηρίες», ρυμοτομία δεν είχε εφαρμοστεί στα Τρίκαλα προ του 1881, όπως άλλωστε σε όλες τις τουρκοκρατούμενες ελληνικές πόλεις. Ευθείες τέμνουσες την πόλη σε ορθογωνισμένα τμήματα, όπως συνέβαινε με τις πόλεις της Δύσης που εφαρμόζαν αναγεννησιακά πολεοδομικά πρότυπα, δεν υπήρχαν. Το πολεοδομικό σύστημα του Βαρουσιού είναι «οργανικό» και όχι «ιπποδάμειο». Οι δρόμοι από το Βαρούσι και μέχρι την περιοχή του Κουρσούμ τζαμί ήταν ακανόνιστοι με πολλές καμπύλες και τεθλασμένες. (Μπαρούτας, 2012)

Μια ιδέα της αισθητικής της πόλης προ του 1881 μας δίνει η ακόλουθη ανταπόκριση τις μέρες της απελευθέρωσης: *«Τα Τρίκαλα, η πόλις, είναι η καλλιτέρα της Θεσσαλίας, εξ όσων μέχρι τούδε επεσκέφθην. Αι οδοί, πλείσται μεν εισίν πλατεΐαι, πάσαι δε λιθόστρωτοι. Αι οικΐαι ως επί το πολύ εισίν ευρύχωροι, πάντοτε όμως τουρκικής αρχιτεκτονικής. Δια μέσου της πόλεως ρέει ο Τρικαλλινός, ο αρχαίος Ληθαίος, ου το ύδωρ αναβρύει καθ' άπαν της κοΐτης αυτού μήκος και είναι πόσιμον, ψυχρότατον και διαυγέστατον. Αι όχθαι του Ληθαίου*

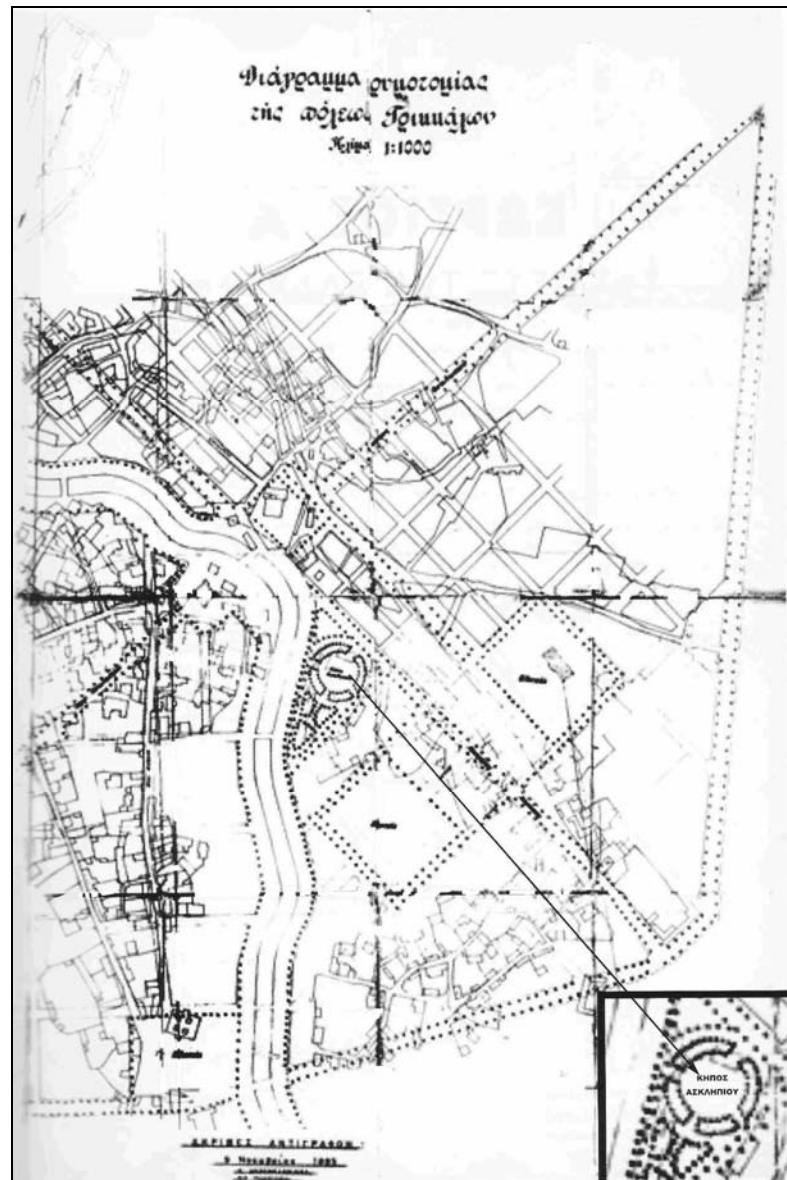
σκιάζονται υπό πλατάνων μεγέθους εκπλήσσοντος και υπό λευκών, των οποίων το ύψος έχει αλλόκοτον μεγαλοπρέπειαν». (Εφημ. «Εφημερίς», 30-8-1881.)

Ορισμένα συμπεράσματα για την αισθητική των Τρικάλων λίγο μετά το 1881 μπορούμε να εξαγάγουμε και από τις ακόλουθες πληροφορίες στηριζόμενες σε αναμνήσεις του συγγραφέα τους, δικηγόρο-βουλευτή Λάμπρος Καταφυγιώτη, από την επίσκεψή του στα Τρίκαλα το 1882: *«Τα Τρίκαλα διέφεραν πολύ από την Καρδίτσαν. Ήτο πόλις μεγαλύτερα της Καρδίτσης. Είχε περισσότερους Τούρκους πλουσίους και αρκετούς οντζακλήδες και ευπόρους. Είχαν τα Τρίκαλα πολλά ωραία τζαμιά με μεγάλους δενδροφύτους περιβόλους. Είχαν όμως και αρκετές εκκλησίες με πυκνόν κατά τας εορτάς εκκλησίασμα. Μαγαζιά πολλά, σανιδόφρακτα και συνεχόμενα καθ' όλην την έκτασιν των δρόμων που ήσαν όλοι καλλικοδρομοστρωμένοι. Σπήτια (sic), τα περισσότερα τουρκικά, πλούσια στολισμένα. Επίσης και χριστιανικά σπήτια ήσαν αρκετά με εμφάνιση αρχοντική. Οι πλείστοι Τρικαλινοί φορούσαν φέσι, ντουμάνια και πολλοί, που ήσαν υφαντήδες, φορούσαν αλλατζάδες, όπως φορούσαν και όλοι οι Εβραίοι, οι οποίοι τότε ήσαν στα Τρίκαλα πολυάριθμοι, εις χωριστήν συνοικία, και μερικοί απ' αυτούς πλουσιώτατοι ... Τις βράδυνες ώρες παρετηρείτο κοσμική κίνηση στα κέντρα που ήσαν στις όχθες του ποταμού Ληθαίου».*

3.4 Το πρώτο ρυμοτομικό σχέδιο

Το 1881 αρχίζει για τα Τρίκαλα η περίοδος του «νεοκλασικισμού», η οποία διαρκεί μέχρι το 1920 περίπου. Σημειωτέον, όμως, ότι και τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας άρχισαν να υπεισέρχονται στοιχεία νεοκλασικά, είτε στον αρχιτεκτονικό και ζωγραφικό διάκοσμο μερικών αρχοντικών του Βαρουσιού, είτε στην αρχιτεκτονική δημόσιων κτηρίων, όπως, για παράδειγμα, ο τότε τουρκικός στρατώνας και σημερινά δικαστήρια. Πριν όμως οι εύποροι περιφρονήσουν το Βαρούσι για να «εξευρωπαϊστούν» κτίζοντας τα νεοκλασικά τους στη νέα πόλη, καταρτίστηκαν και πραγματοποιήθηκαν από φωτισμένες και ρηξικέλευθες αρχές σχέδια υποδομής, των οποίων τα ευεργετικά αποτελέσματα απολαμβάνει μέχρι σήμερα ο λαός των Τρικάλων. Πυρετός εκσυγχρονισμού κατέλαβε το λαό και τους πρώτους δημάρχους και έντονη διάθεση ρήξης με το παρελθόν καθώς η πολεοδομική φιλοσοφία που διέπει πλέον τις αποφάσεις έχει δυτικοευρωπαϊκή αφετηρία και αρχαιοελληνική ιδεολογία και στόχος είναι η δημιουργία ευρωπαϊκής πόλης που να ανακαλεί στη μνήμη τα αισθητικά πρότυπα των αρχαίων προγόνων. Ο τρικαλινός λαός οφείλει ευγνωμοσύνη στους πρώτους εκλεγμένους δημάρχους Κ. Ραδινό, 1883-1888, και Γ. Κανούτα, 1888-1891, 1903-1914, που υπήρξαν οι μεγάλοι οραματιστές έργων μακρόπνοης προοπτικής. (Μπαρούτας, 2012)

Ιδιαίτερα μεγάλοπνοο και ευφυές είναι το πρώτο ρυμοτομικό σχέδιο των Τρικάλων που συνέταξε ο κρατικός μηχανικός Μένανδρος Ποτέσσαρος, με κεντρικές λεωφόρους και πλατείες χωρίς όμως να συμπεριλαμβάνει την συνοικία «Βαρούσι».. Η υλοποίηση αυτού του σχεδίου απαιτούσε την κατεδάφιση ολόκληρης σχεδόν της παλιάς πόλης και ειδικότερα όλων των παλιών «παραγκών»για την ανέγερση των νέων. (Γιώτα, 2008)

18. Το πρώτο ρυμοτομικό σχέδιο της πόλης των Τρικάλων (1885). (Κατσαρός,2009)
Γενικά το σχέδιο ρυμοτομούσε πολλές ιδιοκτησίες με σπίτια και μαγαζιά και η εφαρμογή του δημιουργούσε πολλά κοινωνικά προβλήματα και αντιδράσεις. (Κατσαρός, 2009)

Η Μ. Κλιάφα μας αναφέρει στο βιβλίο της: Το θέμα που θα απασχολήσει επανειλημμένως τον τρικαλινό τύπο κατά το έτος 1884 θα είναι η έλλειψη σχεδίου πόλεως το οποίο καθυστερούσε διότι, παρά τις υποσχέσεις της κυβέρνησης να αποστείλει νομομηχανικό, ως το Μάρτιο του 1883 δεν είχε έλθει ακόμα κανένας.

Η έλλειψη σχεδίου πόλεως και η γενναία απόφαση του Δημάρχου Ραδινού να μην επιτρέψει στους δημότες του την οικοδόμηση νέων οικιών και την επισκευή των παλαιών πριν την ολοκλήρωση της μελέτης είχε ως επακόλουθο να δημιουργηθούν πολλές

δυσαρέσκειες. *«Αι κραυγαί και τα δίκαια παράπονα των πολιτών μη δυναμένων να κτίσωσι οικίας και εργαστήρια έφθασαν εις υπέρτατον βαθμόν»*, μας πληροφορεί ο "Φάρος του Ολύμπου".

Έχει φθάσει ο Ιούλιος του 1884 και το σχέδιο της πόλεως δεν έχει ακόμα ολοκληρωθεί. Ο τοπικός τύπος βάλλει συνεχώς κατά της κυβερνήσεως. *«Ιδού τρία χρόνια παρήλθον από της ενώσεως και εις Τρίκαλα σχέδιον δεν έχομεν. Τι θα γίνει λοιπόν; Προ δύο ετών εστάλησαν Γάλλοι μηχανικοί και εσχεδίασαν τον ποταμόν και όμως η κυβέρνησις εισέτι δεν επεξηργάσθη ουδέ ενέκρινε το σχέδιον τούτο»*, γράφει ο "Φάρος του Ολύμπου".

Στο μεταξύ, είχαν αρχίσει βέβαια να εκτελούνται κάποια δημοτικά έργα. Για παράδειγμα στα τέλη του 1883 είχε αρχίσει η κατασκευή υπονόμου παρά τας όχθας του Ληθαίου δια του οποίου θα διοχετεύονται τα ακάθαρτα ύδατα εις τον ποταμόν. Ύστερα από την αναχώρηση του νομομηχανικού Χρυσόχου, ήρθε στα Τρίκαλα ο μηχανικός Μένανδρος Ποτεσσάριος, ο οποίος και αναλαμβάνει την περάτωσιν του σχεδίου των Τρικάλων. Του δόθηκε μάλιστα κι ένας εργάτης.

Όπως ήταν φυσικό, η απόφαση του Μένανδρου Ποτεσσάριου να σχεδιάσει μια σύγχρονη πόλη, τον οδήγησε στο να παραβλέψει τα μικροσυμφέροντα των ιδιωτών και να προτείνει την κατεδάφιση πλήθους οικιών, πρόταση που έγινε μεν αποδεκτή από το Δήμαρχο Ραδινό, προκάλεσε όμως την μίση των Τρικαλινών και μερίδας του τοπικού και αθηναϊκού τύπου. *«Αι δύο προπάντων οδοί αι μέλλουσαι να διασχίζωσι την πόλιν οριζοντίως και καθέτως καταστρέφουσι ολοκλήρους συνοικίας, κόπτουσι τας καλλιτέρας οικοδομάς..»*. Θα γράψει η εφ. "Οι Εργάται", ενώ ο εκ Τρικάλων ανταποκριτής της αθηναϊκής εφημερίδας "Ημέρα", σκιαγραφώντας το πορτρέτο του Δημάρχου Ραδινού θα γράψει λίγα χρόνια αργότερα ότι *«κατέστρεψε παν ό,τι εύρεν εκ των προκατόχων αυτού Οθωμανών: το μέγα υδραγωγείον διά του οποίου ήρχοντο άφθονα ύδατα εκ του Πηνειού εις την πόλιν, τας εις διάφορα κέντρα της πόλεως λαμπράς κρήνας, διότι επ' αυτών ήταν κεχαραγμένα οθωμανικά γράμματα και το μέγα και ωραίον επί του φρουρίου ωρολόγιον»*. (17/12/1887) Η καταφορά των θιγομένων οικονομικά Τρικαλινών δεν επτόησε ωστόσο το Δήμαρχο Ραδινό. Δύο χρόνια αργότερα ο εκδότης της εφ. "Πρόοδος" Βασ. Βαμβέτσος θα καλέσει τον Νομάρχη κ. Δούκα να προχωρήσει θαρραλέως εις εφαρμογήν του σχεδίου της πόλεως, ενώ συγχρόνως θα προτρέψει τους συμπολίτες αδιακρίτως της πολιτικής ην έχει έκαστος, ίνα μηδείς τούτων κάμνει αντίδρασιν, διότι πάσα αντίδρασις καταστρέφει ζωτικά συμφέροντα της πόλεως. (16/7/1886).

Το σχέδιο αυτό, βασισμένο στο "Ιπποδάμειο σύστημα", καταργεί τις μεσαιωνικές χαράξεις σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα και τις τάσεις της εποχής που επιδιώκουν τη δημιουργία νέων και σύγχρονων πόλεων και την εξαφάνιση κάθε στοιχείου που υπενθύμιζε την οθωμανική κυριαρχία.

Εντούτοις διατηρεί με μικρές ευθυγραμμίσεις κάποιες από τις μεσαιωνικές χαράξεις της προεπαναστατικής πόλης. (Κατσαρός, 2009)

19. Αεροφωτογραφία Τρικάλων 1955-56 (προσωπικό αρχείο)

Με αυτό το σχέδιο, χαράζονται οι σημερινοί βασικοί οδικοί άξονες της πόλης, καθώς και ένα μεγάλο πλέγμα μικρότερου πλάτους δρόμων. (Κατσαρός, 2009) Τότε ανοίχτηκαν και οι δυο βασικές αρτηρίες, η Σιδηροδρόμου (Ασκληπιού), η Μακεδονίας (Κονδύλη), η Λαρίσης (Τσιτσάνη) και η Ηλείρου (Σαράφη), οι οποίες τέμνονται κάθετα μεταξύ τους και διαιρούν την πόλη σε τέσσερα μεγάλα τμήματα. (Μπαρούτας, 2012)

Το μπεζεστένι, μεγάλο εμπορικό συγκρότημα, που βρισκόταν στο παλιό εμπορικό κέντρο, στα πρώτα χρόνια μετά την απελευθέρωση λειτουργεί όπως παλιά και μάλιστα στεγάζει και νέου είδους μαγαζιά παράδειγμα ζυθοπωλεία. Σταδιακά, στο τέλος της δεκαετίας του 1880, υποβαθμίζεται και τέλος κατεδαφίζεται για να ανεγερθούν στη θέση του νέα καταστήματα και να διανοιχθούν και νέοι δρόμοι που προέβλεπε το ρυμοτομικό σχέδιο. (Κατσαρός, 2009) Το εμπορικό κέντρο διαμορφώθηκε κατά μήκος των σημερινών οδών 28ης Οκτωβρίου και 25ης Μαρτίου, αφού κατεδαφίστηκαν οι παράγκες και ανεγέρθηκαν τα εμπορικά καταστήματα, αρκετά από τα οποία υπάρχουν μέχρι σήμερα. (Μπαρούτας, 2012)

Στην κεντρική πλατεία παρέμεινε για λίγα χρόνια ακόμη και το παλιό τζαμί της πόλεως του Χατζή Τουρχάν Βεή (Παζάρ Τζαμί). Απέναντι από το τζαμί υπήρχαν Τούρκικες φυλακές. Ένα μέρος τους κατά τον ατυχή πόλεμο του 1897 μετατράπηκε σε Τούρκικο λουτρό (Χαμάμ). Το κτίριο αυτό σώζεται ακόμα και σήμερα. (Ντούλα 2010)

Με την κατεδάφιση του τζαμιού ξηλώνονται και τα δύο νεκροταφεία της πόλης και τις μαρμάρινες πλάκες του τις χρησιμοποιούν οι Τρικαλινοί για να πλακοστρώσουν τις αυλές τους. Τα θεμέλια του τζαμιού αυτού υπάρχουν ακόμα κάτω από το δάπεδο της πλατείας. Διαμορφώνεται ο χώρος και δημιουργείται ένα είδος πλατείας, με την φύτευση ορισμένων δένδρων, που οι Τρικαλινοί την αποκαλούν «Μεγάλη Πλατεία».

Αργότερα το 1907 με απόφαση του δημοτικού συμβουλίου ονομάζεται «Πλατεία Ενώσεως» προς τιμήν της ένωσης της Θεσσαλίας το 1881 με την υπόλοιπη Ελλάδα.

Στο σημείο συνάντησης τους πάνω στην καμπή του Ληθαίου, δημιουργείται μεγάλος κοινόχρηστος χώρος που σε μεγάλο βαθμό διατηρείται και σήμερα. Κατά μήκος των κύριων οδικών αξόνων και κατά μήκος των οχθών του Ληθαίου προβλέπονται δενδροστοιχίες. Στο σχέδιο προβλέπονται και άλλες μεγάλων διαστάσεων πλατείες και κήποι που όμως στην πλειοψηφία τους καταργήθηκαν με το επόμενο ρυμοτομικό σχέδιο της πόλης. (Κατσαρός, 2009)

Τα νεοκλασικά σπίτια ανεγέρθηκαν κυρίως κατά μήκος της οδού Ασκληπιού (Σιδηροδρόμου, μέχρι το 1888), γύρω από την πλατεία, αλλά και σε άλλα σημεία της πόλης, ακόμα και μέσα στο Βαρούσι. (Μπαρούτας, 2012)

20. Η Σιδερένια γέφυρα (1886) και η κεντρική πλατεία (Κατσόγιαννος, 2000)

Ένα άλλο έργο για την αναμόρφωση της πόλεως ήταν η κατασκευή της χυτοσιδερένιας κεντρικής γέφυρας το 1886 που συνδέει τις δύο κεντρικές πλατείες της πόλης. Με την τοποθέτηση της κεντρικής γέφυρας και την κατασκευή του σιδηροδρομικού σταθμού στην άλλη άκρη της πόλης παρουσιάστηκε επιτακτική η ανάγκη διάνοιξης της οδού Ασκληπιού που πραγματοποιήθηκε στην δεκαετία του 1890. Τα επόμενα χρόνια κατασκευάστηκαν ιστορικά κτίρια στην πόλη όπως ο Μύλος Ματσόπουλου και πολλά άλλα. Το 1887 ολοκληρώνεται και το οδικό δίκτυο της πόλης με την κατασκευή των κεντρικών οδών Ασκληπιού, Λαρίσης και Ηλείου. (Γιώτα, 2008)

Ο δήμαρχος Ραδινός έλαβε τη σοφή και γενναία απόφαση να μην επιτρέψει την επισκευή των παλαιών οικιών και την ανοικοδόμηση νέων πριν από την αποπεράτωση της μελέτης για το ρυμοτομικό. Η ανέγερση νέων οικιών άρχισε ουσιαστικά το 1885, ενώ ορισμένοι δημότες διαμαρτυρήθηκαν τόσο για τη μη άμεση έναρξη των έργων εξωραϊσμού όσο και για τις αναπόφευκτες καταστροφές έργων της οθωμανικής εποχής, όπως κρηνών, του οθωμανικού ωρολογίου στο Φρούριο κ.ά., που φυσικά είχαν έντονα διακοσμητικά και αρχιτεκτονικά οθωμανικά στοιχεία. Εντούτοις, νωρίς άρχισε να δημιουργείται σε μια μειοψηφία Τρικαλινών η νοσταλγία του παλαιού όταν ήταν αισθητικά αξιόλογο, αν και δεν πρέπει να αποκλειστεί αντιπολιτευτική διάθεση απέναντι στο δήμαρχο Ραδινό. Ωστόσο, το αίσθημα ρήξης με το οθωμανικό παρελθόν και την ανατολίτικη αισθητική και ευθυγράμμισης με τον νεοκλασικισμό της πρωτεύουσας ήταν πολύ ισχυρότερο. (Μπαρούτας, 2012)

Αξιοσημείωτο είναι να αναφέρουμε και αποσπάσματα των εφημερίδων της εποχής που παρέχουν ορισμένες πληροφορίες σχετικές με το θέμα:

Η εφημερίδα «ΤΡΙΚΑΛΑ» στις 12-5-1883 αναφέρεται στην κατασκευή πεζοδρομίων εκατέρωθεν του ποταμού, η εφημερίδα «ΟΙ ΕΡΓΑΤΑΙ» γράφει: «Αι δύο προπάντων οδοί

αι μέλλουσαι να διασχίζωσι την πόλιν οριζοντίως και καθέτως καταστρέφουσι ολοκλήρους συνοικίας, κόπτουσι τας καλλιτέρας οικοδομάς...» ενώ ο ανταποκριτής της αθηναϊκής εφημερίδας «ΗΜΕΡΑ» γράφει: για τον τότε Δήμαρχο κύριο Ραδινό, ότι «κατέστρεψε παν ότι εύρεν εκ των προκατόχων του αυτού Οθωμανών».

Τον Οκτώβριο του 1887 η μεταμόρφωση της πόλης επισημαίνεται από την εφημερίδα «ΘΕΣΣΑΛΙΩΤΙΣ» που αναφέρεται πως «τα Τρίκαλα, ρυμοτομούμενα τίθενται εν κανονικώ σχεδίω και ευθυγραμμία, πολλά παλαιά καταστήματα ασβεστολιθόκτιστα κατεδαφίστηκαν χάριν εφαρμογής του σχεδίου, νέα δε ανεγείρονται εν τω σχεδίω επίσης λιθόκτιστα, μεγαλοπρεπή και ωραία, παριστώντα εις τον θεατήν αλλοίαν όψιν της πόλεως, ευφρόσυνον και θελκτικήν» για να επανέλθει την επόμενη χρονιά στις 10-12-1888 γράφοντας ότι «η πόλις ολοέν εξαπλούται και επεκτείνεται ως εκ της ανεγέρσεως ωραίων οικοδομών και βαίνει επί το ευρωπαϊκότερον». (Βαρδούλη)

Έτσι σταδιακά η πόλη μεταμορφώνεται με την εφαρμογή αυτού του σχεδίου που δυστυχώς, σήμαινε και την απώλεια σημαντικών ιστορικών στοιχείων της.

Παρά τις αντιδράσεις των θιγομένων από την κατεδάφιση παλαιών οικοδομών, το ρυμοτομικό σχέδιο των Τρικάλων προχωρεί προκαλώντας τα θετικά σχόλια του τύπου: «Η ρυμοτομία της πόλεως Τρικκάλων εξακολουθεί. Και είνε (sic) μεν βεβαίως κακόν ότι ζημιούνται δι' αυτής πολλοί πτωχοί άνθρωποι, αλλά επίσης βέβαιον είνε ότι τα Τρίκαλα μετά παρέλευσιν ετών τινών θα κατασταθώσι μία των καλλιτέρων πόλεων της Ελλάδος». Επίσης η καρδισιώτικη «Θεσσαλιώτις» γράφει: «Τα Τρίκαλα ρυμοτομούμενα ήδη τίθενται εν κανονικώ σχεδίω και ευθυγραμμία, πολλά παλαιά καταστήματα ασβεστολιθόκτιστα εκηρύχθησαν ετοιμόρροπα χάριν της εφαρμογής του σχεδίου και κατεδαφίστησαν, νέα δε εγείρονται εν τω σχεδίω επίσης λιθόκτιστα, μεγαλοπρεπή και ωραία, παριστώντα εις τον θεατήν αλλοίαν όψιν της πόλεως ευφρόσυνον και θελκτικήν».

Ο οικοδομικός οργανισμός, η αντικατάσταση της ανατολίτικης αισθητικής του γραφικού από την αισθητική της νεοκλασικής μεγαλοπρέπειας και εύρυθμης γεωμετρικότητας και το αίσθημα υπερηφάνειας που προκαλούσε αυτή η εξέλιξη στα αισθήματα των Τρικαλινών αντικατοπτρίζονται με σαφήνεια στην ακόλουθη ανταπόκριση της εφ. «Εφημερίς», 29-5-1888: «Μόλις δύο ημέρας αριθμεί η ενταύθα διαμονή μου και μετ' άκρας εν τούτοις ευχαριστήσεως έλαβον πολλάς καλές εντυπώσεις περί της πόλεως των Τρικκάλων. Εις εμέ τον προ δαμήνου απόντα εντεύθεν, η πόλις αύτη εφάνη εντελώς νέα ως εκ των νέων οικοδομών, ας κομψοπρεπώς οικοδομούνται (sic) οι κάτοικοι και της ρυμοτομίας, ήτις μεθ'

όλας τας οικονομικός δυσκολίας ευρίσκεται εν τη εκτελέσει. Απαντες ενταύθα περί μόνης της καλλονής της πόλεως μεριμνώσιν, Αρχαί τε και πολίται, και έχουσι μέγα δίκαιον, διότι η παλαιά πόλις ήτο μέγα καταγώγιον. Εξαιρέτως ηυχαριστήθην εκ της προς τον σιδηρόδρομον αγούσης λεωφόρου Ασκληπιού, ήτις είναι μεγαλοπρεπής και συχνάζεται τα μέγιστα». Η εγκωμιαστική αναφορά στην οδό Ασκληπιού αποτελεί τρανή απόδειξη ότι αυτή η αρτηρία, ήδη στην αρχή της ιστορίας της νέας πόλης, δηλαδή πριν από 120 περίπου χρόνια, γίνεται σημείο αναφοράς για την κοινωνική ζωή του Τρικαλινού λαού. (Κλιάφα, 1996)

Ο πληθυσμός, αργά αλλά σταθερά αυξανόταν συνέχεια. Κάτοικοι από τα γύρω χωριά, και ειδικά από τα ορεινά, εγκαθίστανται στην πόλη, με πρώτους και περισσότερους τους βλαχόφωνους που με την δυναμική παρουσία τους δίνουν νέα ζωή και κίνηση σ' αυτήν. (Ντούλα, 2010)

Επιπλέον οι Τούρκοι χρόνο με το χρόνο μειώνονταν και οι μεγάλες περιουσίες με τις τεράστιες γεωργικές εκτάσεις και τ' ακίνητα, περιέρχονται στα χέρια των Ελλήνων. Έτσι χάνεται ο Τούρκος τσιφλικάς και στη θέση του δημιουργείται ένας άλλος, ο Έλληνας τσιφλικάς. Μεγάλες εκτάσεις του κάμπου μαζί με πολλά χωριά τα εξουσιάζουν και από τα πλούτη, που συγκεντρώνουν κτίζουν τα ωραιότερα σπίτια στην πόλη, τα λεγόμενα «αρχοντικά». (Ζιάκας, 1974) Οι πλούσιοι αυτοί γαιοκτήμονες και έμποροι κατοικούν στο «Βαρούσι», τη χριστιανική συνοικία κάτω από το κάστρο και παράλληλα διατηρούν τα «κονάκια», δηλαδή τις κατοικίες στα κτήματά τους. Σταδιακά αρχίζει να εμφανίζεται η μεσαία αστική τάξη που με το πέρασμα του χρόνου θα αποτελέσει την οικονομική και πολιτική ραχοκοκαλιά της πόλεως. Είναι οι άνθρωποι που ήρθαν από τα ορεινά χωριά και προπαντός τα βλαχόφωνα (Περιβόλι, Σαμαρίνα, Μέτσοβο και άλλα). Λίγοι ήρθαν και από τα χωριά του κάμπου. Έτσι το κέντρο και οι γύρω συνοικίες μεταμορφώνονται. (Ντούλα, 2010)

Εκείνα τα χρόνια κάνουν την εμφάνισή τους και τα πρώτα πετρόχτιστα αρχοντικά έκ των οποίων τα πιο γνωστά νεοκλασικά μέχρι σήμερα είναι αυτά της οικογένειας Χατζηγάκη και του Αβέρωφ (Γοργορέτας Σ., 2003). Η πόλη άρχισε να αποκτά μορφή και να γίνεται ολόενα και πιο όμορφη. Δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα στο εσωτερικό των σπιτιών η διακόσμησή τους γινόταν με ευχαρίστηση. (Γιώτα, 2008)

Τη δεκαετία του 1890 η πόλη των Τρικάλων γίνεται παράδειγμα προς μίμηση και η αισθητική της ποιότητα τονίζεται ιδιαίτερα και τοποθετείται σε περίοπτη θέση μεταξύ των ελληνικών πόλεων, ενώ σε ορισμένα σημεία θεωρείται ότι υπερτερεί και της

πρωτεύουσας. Ενδεικτικό είναι το ακόλουθο απόσπασμα από ανταπόκριση υπογραφόμενη με το ψευδώνυμο «Έλλην» στην Εφ. «Ακρόπολις», 31-3-1891: *«Τα Τρίκαλα βαίνουν προς κομψότητα (...) και η νέα ρυμοτομία και τα έργα και η διακόσμησις προσέλαβον χαρακτήρα μάλλον σύμμετρον, μάλλον ευάρεστον. Η ημίσεια σχεδόν πόλις ανεκαινίσθη. Τα δύο τρίτα των εμπορικών είναι νέα. Μία σιταγορά εσχεδιάσθη, ήτις, αν στεγασθή, θα προσδώση εις το μέρος εκείνο πολύ το γραφικόν. Η από του σταθμού του σιδηροδρόμου ευρυτάτη λεωφόρος είνε αληθινόν μπουλεβάρ. Μία άλλη οδός, ήτις θα διασχίζη την πλατείαν και θ' αρχίζη από νέας τίνος σιδηράς γεφύρας επί του Τρικκαλινού, θα έχη και αυτή όψιν Ευρωπαϊκήν. Ο ποταμός ευτυχώς διασχίζει το εσωτερικόν της πόλεως και την εξωραΐζει και την δροσίζει και την θωπεύει. Μεταξύ των σχεδιαζομένων έργων είνε η στερέωσις και δενδροφύτευσις των οχθών του. Τα Τρίκαλα τότε θα γίνουν όντως περικαλλή».* (Μπαρούτας, 2012)

Σημαντικό γεγονός της εποχής ήταν και αυτό της δημιουργίας του πρώτου τυπογραφείου των Τρικάλων λίγες μέρες μετά την απελευθέρωση της πόλης στις αρχές Σεπτεμβρίου του 1881 και ουσιαστικά πλέον η πόλη αποκτά την ελευθερία του λόγου και του τύπου. Στην ουσία το συγκεκριμένο τυπογραφείο λειτουργούσε στη Λαμία του οποίου ο ιδιοκτήτης καταγόταν από τα Τρίκαλα και αποφάσισε να μεταφέρει την επιχείρησή του μιας και με αυτό τον τρόπο ήθελε να ενισχύσει τον τόπο του (Ψημένος, 1992).

Πάντως τα Τρίκαλα το 1884 προσθέτουν στον αρχιτεκτονικό της πλούτο ένα θαυμάσιο δείγμα βιομηχανικής αρχιτεκτονικής, τον μύλο του Αγαθοκλή (Ματσόπουλου), εκλεκτιστικού ρυθμού, σχεδιασμένο από Αυστριακούς αρχιτέκτονες. (Μπαρούτας, 2012)

Η ακμάζουσα πορεία της πόλης συνεχίζεται και τα οικονομικά τη ολοένα και αυξάνονται. Η οδός Ασκληπιού νοτίως τερματίζει σε έναν έξοχο νεοκλασικό σιδηροδρομικό σταθμό που σχεδίασαν, τη δεκαετία 1880-90, Γάλλοι αρχιτέκτονες, ο οποίος έδωσε μεγάλη ώθηση που αναβαθμίζει τη ζωή των κατοίκων ακόμη περισσότερο. Ο πρώτος συρμός που λειτούργησε συνέδεε την πόλη των Τρικάλων με τη Λάρισα και το Βόλο από όπου μεταφέρονταν άνθρωποι και εμπορεύματα ακτοπλοϊκώς μέχρι τον Πειραιά. (Γιώτα, 2008)

Σημειωτέον, ότι η οδός Ασκληπιού νοτίως τερματίζει σε έναν έξοχο νεοκλασικό σιδηροδρομικό σταθμό που σχεδίασαν, τη δεκαετία 1880-90, Γάλλοι αρχιτέκτονες, Ο σιδηροδρομικός σταθμος είναι μαζί με τα Δικαστήρια τα παλαιότερα διατηρούμενα δημόσια κτήρια. (Μπαρούτας, 2012)

Το 1894 τα Τρίκαλα έχουν αλλάξει αισθητά, παρόλο που ακόμα δεν έχουν ανεγερθεί τα αξιολογότερα νεοκλασικά, σύμφωνα με τη «Φωνή της Ηπείρου»: *«Επί Τουρκοκρατίας τα Τρίκαλα είχαν πολύ διαφορετικήν όψιν. Αφ' ης προσηρτήθησαν εις την Ελλάδα, εγένοντο ουσιώδεις μεταβολαί, αίτινες έδωκαν οπωσδήποτε εις αυτά όψιν πόλεως ευρωπαϊκής ... Έχει δύο ξενοδοχεία ευπρόσωπα, ηπειρωτικά και τα δύο, καφενεία επίσης και εστιατόρια. Οι δρόμοι εις τας παλαιάς συνοικίας διατηρούνται όπως επί των προκρατούντων και είναι λιθόστρωτοι. Το δε περί την αγοράν και την πλατείαν μέρος της πόλεως εξωράϊσθη εντελώς. Δρόμοι ευρείς, οικοδομαί λαμπραί, καταστήματα αξιοπρεπή και πλήρη εμπορευμάτων».* (Κλιάφα. 1996)

Η αισθητική των Τρικάλων την εποχή αυτή αντανακλάται και στην περιγραφή του Ληθαίου: *«Επ' αυτού υπάρχουν εντός της πόλεως δύο γέφυραι, η μία εκτίσθη υπό της ελληνικής κυβερνήσεως και είναι αρίστη. Πέριξ του ποταμού, ιδίως προς το κάτωθι της γέφυρας και της πλατείας μέρος, υπάρχουνσι διάφορα καφενεία. Το μέρος τούτο του ποταμού είναι ρομαντικότερον. Απ' εδώ και απ' εκεί πλάτανοι. Ο ποταμός διαιρείται εις ρυάκια, περνάει από κάτι γεφυράκια ξύλινα, πέτρινα, συντριβάνια, κουμποκλίτσια και άλλα ρομαντικά μπέικα, ραχατλίδικα (...). Μην τύχη όμως να ρίψης το βλέμμα σου από το άνωθεν της γεφύρας μέρος του ποταμού. Πω πω βρώμα και κακό. Όλα τα σκουπίδια, τας ακαθαρσίας εκεί τας ρίπτουν».* Όπως διαπιστώνουμε, το πρόβλημα της ρύπανσης του Ληθαίου είναι διαχρονικό, η οπτική απόλαυση όμως των πετρόκτιστων γεφυρών και της σιδερένιας, που αυτά τα χρόνια στήθηκε από Γάλλους μηχανικούς, κάνουν τους Τρικαλινούς να αγνοούν τα βρώμικα νερά και την κακοσμία. (Μπαρούτας, 2012)

Γύρω στο 1895 η πλατεία Ρήγα Φεραίου γίνεται μία από τις ομορφότερες νεοκλασικού ύφους πλατείες της Ελλάδας, καθώς την πλαισιώνουν τα μεγαλοπρεπέστερα νεοκλασικά κτίσματα, μέχρι τότε, της πόλης: το αρχοντικό Χατζηγάκη (1887), όπου μεταπολεμικά στεγάστηκαν η Λέσχη Τρικάλων και τα φροντιστήρια Καραμίχου, το αρχοντικό Αβέρωφ, όπου μεταπολεμικά λειτούργησε ως ξενοδοχείο «Μετέωρα», και το ξενοδοχείο «Στέμμα» (1887), στη θέση όπου σήμερα βρίσκεται το ξενοδοχείο «Αχίλλειον». (φωτο) Δυστυχώς, και τα τρία αυτά νεοκλασικά ήταν μάλλον βραχύβια. Το μεν ξενοδοχείο «Στέμμα» καταστράφηκε από τους βομβαρδισμούς το 1941, ενώ τα άλλα δύο αρχοντικά κατεδαφίστηκαν τη δεκαετία του 1970, για να ανεγερθούν ακαλαίσθητες πολυκατοικίες. Το «Πανελλήνιον», στην ίδια ευθεία με τα προαναφερθέντα δύο αρχοντικά, ανεγέρθηκε την περίοδο 1910-'15 σε σχέδια του αρχιτέκτονα Τσιράγγελου και στατική μελέτη του Γεωργίου Σκαμπαρίνα (ο Γεώργιος Δημ. Σκαμπαρίνας, 1876-1928, εκπόνησε και τις

μελέτες για τα Δικαστήρια, τους Στρατώνες και τη Στρατιωτική Λέσχη) ενώ το 1999-2000 ανακαινίστηκε από τον αρχιτέκτονα Απόστολο Κατσιαφλιάνη. (Γοργογέτας 2003) Νεοκλασικό, διατηρητέο για την έξοχη αρχιτεκτονική του, εκτός από την αισθητική του αξία έχει τεράστια σημασία για την κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική ζωή των Τρικαλινών. Σ' αυτό στεγάστηκαν ξενοδοχείο, καφενείο, θέατρο, κινηματογράφος, εστιατόριο. Στο χώρο του καφενείου προπολεμικά πραγματοποιούνταν χοροί και διάφορες άλλες κοινωνικές συναθροίσεις, ενώ από τα μπαλκόνια του εκφώνησαν λόγους οι κορυφαιοί Έλληνες πολιτικοί. (Μπαρούτας, 2012)

21. Τα νεοκλασικά στην πλατεία Ρήγα Φεραίου.

Λίγο προ του 1910 κτίζεται από τους αδελφούς Αντωνίου και το ξενοδοχείο «Πίνδος» που στο ισόγειο του στεγάστηκε το περίφημο καφενείο «Παράδεισος», γνωστότερο ως «Κωστίκα». Παρά την εκλεκτικιστική του τεχνοτροπία όπου συνυπάρχουν νεοκλασικισμός, Art nouveau κτλ., κυριαρχούν τα νεοκλασικά στοιχεία. (Μπαρούτας, 2012)

Το 1902 παρά λίγο να εξαφανιστεί από τη ζωή των Τρικαλινών η κεντρική πλατεία και να μεταβληθεί ριζικά το κέντρο της πόλης, όταν το δημοτικό συμβούλιο αποφάσισε με ψήφους 9 έναντι 7 να κτιστούν τα Δικαστήρια στην πλατεία ελλείψει άλλου οικοπέδου, διότι το προσφερόμενο δωρεάν από Τρικαλινό στη θέση Μαρούγκινα θεωρούνταν τότε πολύ απομακρυσμένο από το κέντρο. Ευτυχώς, αντέδρασαν σθεναρά ο Γ. Κανούτας και μερικοί ακόμα Τρικαλινοί και έτσι αποφεύχτηκε η οικοπεδοποίηση της κεντρικής πλατείας. (Μπαρούτας, 2012)

Αυτή η ευνοϊκή περίοδος για την πόλη διεκόπη το 1897 με τον ατυχή ελληνοτουρκικό πόλεμο κατά τον οποίο πολλοί κάτοικοι χρησιμοποίησαν το σιδηρόδρομο για να εγκαταλείψουν την πόλη τους και τις περιουσίες τους πολλοί από αυτούς πήραν μέρος στον αγώνα προσπαθώντας να ελευθερώσουν τη Μακεδονία. Ευτυχώς για την πόλη των Τρικάλων οι Τούρκοι δεν προκάλεσαν ιδιαίτερες ζημιές ούτε λεηλασίες. Έτσι, η πόλη παρέμεινε στο επίπεδο ανάπτυξης όπου είχε φτάσει πριν τον πόλεμο. (Γιώτα, 2008)

Άλλον έναν μεγάλο σταθμό στην ιστορία των Τρικάλων αποτέλεσε και το ηλεκτρικό ρεύμα όπου μέχρι τότε ήταν ανύπαρκτο. Το πρώτο εργοστάσιο παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας Της Θεσσαλίας λειτούργησε στις 18 Οκτωβρίου 1906 με πρωτοβουλία του Κ. Μ. Σταματόπουλου. Αρχικά λίγοι ήταν αυτοί που εμπιστεύτηκαν το ηλεκτρικό ρεύμα σαν πηγή ενέργειας και κυρίως οι άνθρωποι που έμεναν σε αρχοντικά. Οι περισσότεροι συνέχιζαν να χρησιμοποιούν την ασετιλίνη ως μέσο φωτισμού καθώς και οι δημόσιοι χώροι φωτιζόνταν με μεγάλες λάμπες ασετυλίνης, με φανάρια λαδιού και αργότερα πετρελαίου. Εντούτοις μέρος της κοινής γνώμης αλλά και η εφημερίδα «Αναγέννησις» αντιμετώπισαν αυτή την αλλαγή με δισταγμό και μεμπμοιρία θεωρώντας τον ηλεκτροφωτισμό περιττό! Ευτυχώς, ο τότε δήμαρχος Π. Χατζηγάκης έκαμψε τις αντιδράσεις και έτσι τα Τρίκαλα έγιναν μία από τις πέντε πρώτες πόλεις στην Ελλάδα που ηλεκτροφωτίστηκαν. (Κλιάφα, 1977). Έπρεπε να περάσουν πολλές δεκαετίες μέχρι την εποχή που το ηλεκτρικό ρεύμα θα χρησιμοποιούνταν ευρέως. (Γιώτα, 2008)

Οι πλούσιοι γαιοκτήμονες και έμποροι στα ταξίδια τους στο εξωτερικό γνωρίζουν τα μηνύματα του νεοκλασικισμού που έχουν ήδη κυριαρχήσει στην Ευρώπη αλλά και στην υπόλοιπη Ελλάδα. (Κλιάφα, 2006)

Συγκεκριμένα στα νέα οικοδομικά τετράγωνα που δημιουργούνται, δεν κτίζονται μόνο αρχοντικά αλλά και άλλα σπίτια πιο μικρά της μεσαίας τάξης και στις ακραίες συνοικίες, τα λεγόμενα «πλινθόκτιστα».

Το κέντρο της πόλης από άποψη κτηρίων δεν θυμίζει σε τίποτα την τουρκοκρατία, όμως και το Βαρούσι εξακολουθεί να ζει με τη δική του γραφικότητα.

Στα Τρίκαλα την εποχή εκείνη, τόπος συνάθροισης των κοσμικών Τρικαλινών ήταν η κεντρική πλατεία, "Ρήγα Φεραίου". Ο περίπατος γινόταν κάτω από τις δενδροστοιχίες ενώ την Κυριακή η Φιλαρμονική έπαιζε εκεί συγκεντρώνοντας ολόγυρα της αρκετούς μουσικόφιλους. Η αστική τάξη μιμούμενη τα ευρωπαϊκά πρότυπα, είχε επιβάλει έναν άλλο

τρόπο ζωής στα Τρίκαλα. Τα κρινολίνα και τα καπέλα των κυριών, καθώς και το ευρωπαϊκό ντύσιμο των ανδρών συνοδεύουν την πολυτέλεια του εσωτερικού διακόσμου στα σπίτια, τα ζωγραφιστά ταβάνια, τη μόδα του σαλονιού, της κονσόλας και του πιάνου, την κουλτούρα της ποίησης και της μουσικής. Και όλα αυτά, συνυπάρχουν με τις παλιές συνήθειες και την φτώχεια της εποχής. (Ντούλα, 2010)

Έτσι η Τρικαλινή κοινωνία μεταμορφώνεται σταδιακά από ετερόκλητη συνύπαρξη εθνοτήτων σε μια ομοιογενή αστική κοινωνία με εξευρωπαϊσμένους τρόπους και συνήθειες. Συγκεκριμένα η πλατεία "Ρήγα Φεραίου" περιβάλλονταν από μεγαλόπρεπα κτίρια, νεοκλασικής αρχιτεκτονικής, κατοικίες και ξενοδοχεία. Το διάστημα του μεσοπολέμου δημιουργήθηκαν και μικρά καπνεργοστάσια, ηλεκτρικά εργοστάσια, βιομηχανίες υφαντουργίας και πολλά άλλα. (Ντούλα, 2010)

22. Η πόλη των Τρικάλων το έτος 1901 (Κλίαφα, 1996)

Μια καταστροφική πλημμύρα που συνέβη στις 4/5 Ιουνίου 1907 προκάλεσε σημαντικές ζημιές στην πόλη και ειδικότερα πολλά από τα νεοκλασικά αρχοντικά καταστράφηκαν ολοσχερώς με εξαίρεση ελάχιστα τα οποία παραμένουν μέχρι σήμερα. Ο Ληθαίος ποταμός ξεχείλισε και έπνιξε 2.000 σπίτια και γύρω στους 150 Τρικαλινούς πολίτες. Το φαινόμενο αυτό συγκλόνισε την πόλη και πολλοί εγκατέλειψαν προσωρινώς την πόλη (Νημάς, 1987) Λίγα χρόνια αργότερα, στις 20 Μαΐου του 1917 ο Βενιζέλος, στου οποίου τα χέρια ήταν η εξουσία, εκδίδει διάταγμα περί αναγκαστικής απαλλοτρίωσης με εξαίρεση το νομό Τρικάλων τον οποίο όμως ένα χρόνο αργότερα περιλαμβάνει στο διάταγμα. Χαρακτηριστικά ο Χρήστος Βραχνιάρης γράφει στο βιβλίο του («Η αγροτική εξέγερση

του 1925, στα Τρίκαλα») το εξής απόσπασμα το οποίο αποτυπώνει πλήρως την κατάσταση που επικρατούσε εκείνη την εποχή και δείχνει την ανάγκη της πόλης να αναπτυχθεί: «*Τα σπίτια που έμεναν ήταν αληθινές τρώγλες. πλιθόκτιστα, χαμηλοτάβανα, με μικρά παράθυρα, που άφηναν να μπαίνει λιγοστό φως. Το πάτωμα χωμάτινο, παλαμισμένο με βουνιά και χώμα και πάνω σε αυτό οι ψάθες και τα στρωσίδια της οικογένειας. Μέσα σε αυτά τα χαμόσπιτα περνούσε όλη η οικογενειακή ζωή του κολίγου και δίπλα σ αυτόν σε άμεση σχεδόν επικοινωνία τα ζωντανά του. Έτσι, άνθρωποι και ζώα ζούσαν μια κοινή ζωή και είχαν μια κοινή τύχη...*» και αλλού σημειώνει: «*...Στη διάθεση του αφεντικού δεν ήταν μόνο ο αγρότης, αλλά και ολόκληρη η οικογένειά το. Ένα θηλυκό μέλος της οικογένειάς του έπρεπε να πηγαίνει κάθε τόσο στον επιστάτη για να ζυμώνει και να ψήνει το ψωμί του και κατ επέκταση να ικανοποιεί όλες τις επιθυμίες του...*».

Μετά από κάποια χρόνια και αφού σημειώθηκαν επεισόδια με τραυματισμούς, εξεγέρσεις και σοβαρές αντιπαραθέσεις η απαλλοτρίωση πραγματοποιείται και ακολουθούν αντιπλημμυρικά και εξυγιαντικά έργα με τη βοήθεια της Αγροτικής Τράπεζας στην περίοδο της διακυβέρνησης της χώρας από τον Ελευθέριο Βενιζέλο (1928-1932) (Ψημένος, 2003). Δυστυχώς παρ' όλες τις προσπάθειες για βελτίωση της ζωής των πολιτών, και τις προσδοκίες της εκμηχάνισης, αυτή παραμένει η ίδια αφού ακόμη και οι τιμές των προϊόντων παραμένουν χαμηλές με αποτέλεσμα οι αγρότες να επιζητούν στήριξη από διάφορους πιστωτικούς οργανισμούς (τράπεζες, συνεταιρισμούς) με υψηλούς και συνεχείς δανεισμούς. Αν και κατά το διάστημα 1923-1928 απαλλοτριώθηκαν 472 τσιφλίκια και αποκαταστάθηκαν 38.117 ακτήμονες (Νημάς Θ., 1987), συνέχισε να υπάρχει το πρόβλημα των αδιάθετων τσιφλικιών και της εκκλησιαστικής περιουσίας το οποίο θα χαρακτηρίσει οι τις πολιτικές αντιπαραθέσεις των κομμάτων της μετεμφυλιοπολεμικής Ελλάδας. (Γιώτα, 2008)

Επιπρόσθετα και νέες συνοικίες προστίθενται παράδειγμα τα Βουλγαρικά που εγκαταστάθηκαν πρόσφυγες από τα βόρεια σύνορα της χώρας Μακεδονία μετά το 1922 και στο προσφυγικό συνοικισμό, πρόσφυγες του Πόντου και της Μικράς Ασίας.

Στη συνέχεια η παγκόσμια οικονομική κρίση του 1930 που έπληξε την πόλη, είχε έντονο αντίκτυπο στην οικονομική ζωή. Επίσης το 1935 έγινε η δενδροφύτευση του λόφου του Προφήτη Ηλία σε έκταση 25 στρεμμάτων στην κορυφή του λόφου με τρεις χιλιάδες περίπου δενδρύλλια. Ενώ την δεκαετία 1940-1950 δημιούργησε μεγάλες ζημιές στην πόλη και απώλεια σημαντικού πληθυσμού της, τμήμα που μετανάστευσε οριστικά. (Ντούλα, 2010)

Συνοπτικά, ο δομημένος χώρος της πόλης στη δεκαετία του '30 παρουσίαζε την ακόλουθη εικόνα: Το Βαρούσι με τα αρχοντικά του και τα Κουτσομύλια διατηρούν τα παραδοσιακά σπίτια με τη μικτή ανατολίτικη - μακεδονίτικη αρχιτεκτονική, η νέα πόλη, θαυμάσια ρυμοτομημένη, κοσμείται μεν στην περίμετρο των δύο πλατειών από νεοκλασικού ρυθμού δημόσια κτήρια και ξενοδοχεία (το Δημαρχείο στην κεντρική πλατεία, όπου σήμερα η Εθνική Τράπεζα, τα ξενοδοχεία «Στέμμα» και «Πετρούπολις» και το «Πανελλήνιον» στην πλατεία Ρήγα Φεραίου) καθώς και τα αρχοντικά Αβέρωφ και Χατζηγάκη, ενώ κατά μήκος των οδών Ασκληπιού, Ηπείρου, Λαρίσης, Κονδύλη, Καποδιστρίου, Βύρωνος, δέσποζαν μεν τα περίτεχνα στην πρόσοψη νεοκλασικά, γειτόνευαν εντούτοις με τον νέο τύπο σπιτιού, του μεσοαστικού, που άρχισε να κτίζεται μετά το 1920 και στον οποίο ανήκαν κυρίως όσα είχαν κτίσει ευκατάστατοι ορεινοί, οι οποίοι χρησιμοποιούσαν Ηπειρώτες μαστόρους. Τα σπίτια αυτά ενίοτε έχουν μικτά αρχιτεκτονικά και διακοσμητικά χαρακτηριστικά, γιατί γινόταν προσπάθεια προσέγγισης των νεοκλασικών αρχοντικών. Γενικά, πρόκειται για απλά, πετρόκτιστα σπίτια, με καλά πελεκημένα αγκωνάρια, κορνίζα στη στέγη κατασκευασμένη από πλάκα Πηλίου και εξωτερική πέτρινη σκάλα που καταλήγει συνήθως σε τετράγωνο σκεπαστό μπαλκόνι 49. Σώζονται αρκετά από αυτά, τα οποία προπολεμικά θα πρέπει να ήταν γύρω στα 200 κατά τους υπολογισμούς μου. (Μπαρούτας, 2012)

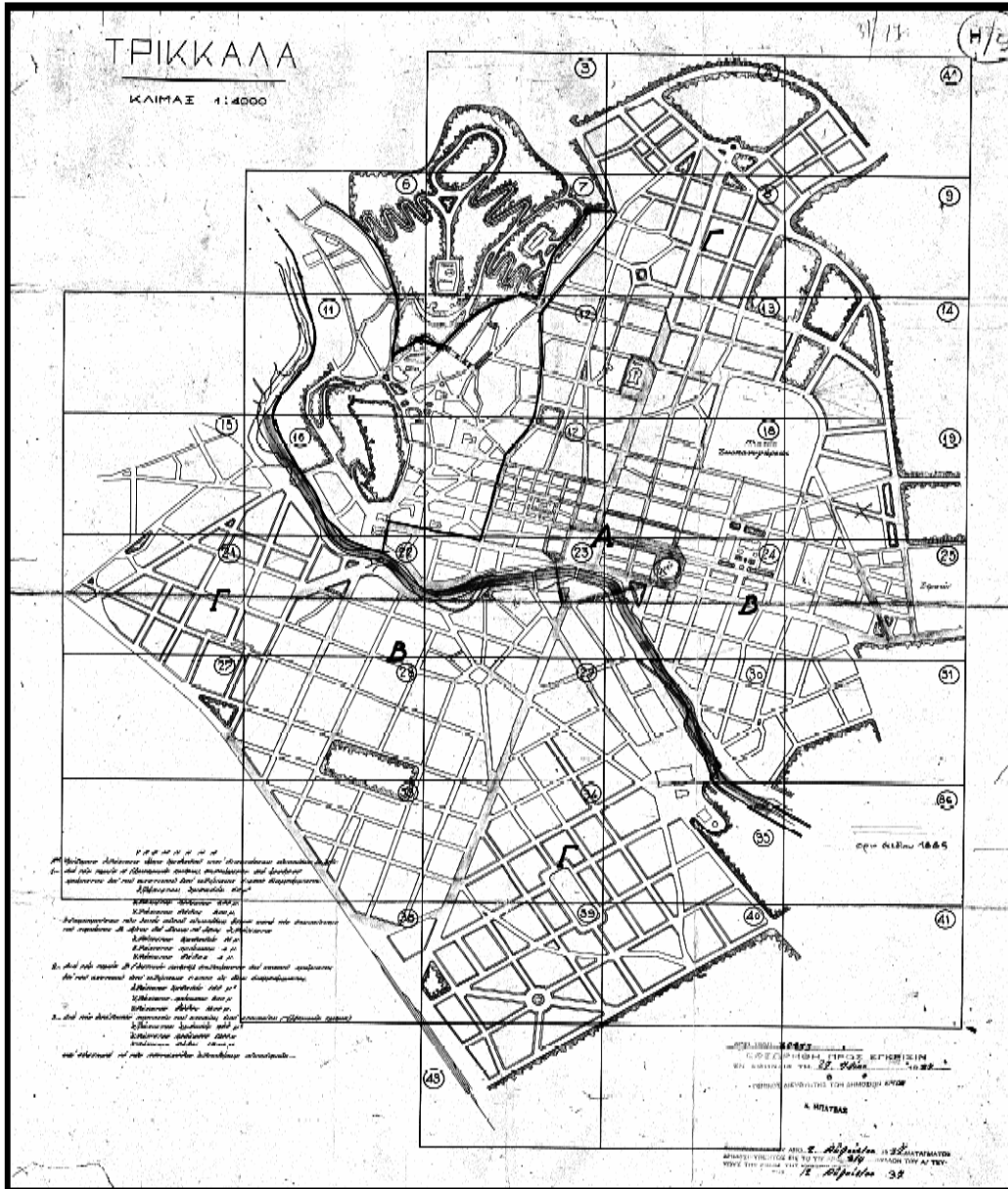
Οι περισσότερες κατοικίες τόσο μέσα στην πόλη, όσο και στα προάστια και τους έντεκα συνοικισμούς, ήταν ισόγειες κατασκευές του απλού πεδινού αρχιτεκτονικού, αρχαιοελληνικής καταγωγής, χωρίς ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αρχιτεκτονικό ή αισθητικό. Οι περισσότερες οικογένειες κατοικούσαν σε πλινθόκτιστα ή λασπόκτιστα σπίτια ισόγεια ή μονώροφα που το μόνο μέσον με το οποίο προσπαθούσαν να εξωραΐσουν την εξωτερική εμφάνιση της ταπεινής τους κατοικίας ήταν κάποιες τριανταφυλλίες ή μερικές γλάστρες με βασιλικό ή μαντζουράνα! Ελάχιστα τέτοια σπίτια σώζονται και μερικά κατοικούνται στις συνοικίες. Εικόνες αθλιότητας που παρουσίαζε η πόλη, όταν έβρεχε και οι περισσότεροι δρόμοι ήταν σχεδόν αδιάβατοι από τις λάσπες και τα νερά και όταν οι πλημμύρες του Ληθαίου, ελλείψει αντιπλημμυρικών έργων, κατέκλυζαν τις παρακείμενες κατοικίες. (Μπαρούτας, 2012)

3.5 Το δεύτερο σχέδιο Τρικάλων (1937)

Σημαντικός σταθμός στην ιστορία της πολεοδομικής και αρχιτεκτονικής εξέλιξης της πόλης και τη διαμόρφωση της αισθητικής της ήταν η έγκριση, το 1937, του ρυμοτομικού σχεδίου, το οποίο σε γενικές γραμμές ισχύει μέχρι σήμερα και συνέβαλε αποφασιστικά στην ορθολογική ανάπτυξη της πόλης σε αρμονία με το φυσικό περιβάλλον. Εντούτοις, αν και δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στον καθορισμό των κοινόχρηστων χώρων, δηλαδή των δρόμων, των πλατειών κτλ. και στη δημιουργία πρασίνου, δεν αντιμετωπίστηκε η μορφολογία και η αρχιτεκτονική των δημόσιων και ιδιωτικών κτηρίων.

Ο Θεοδόσιος Θεοδοσόπουλος, δικηγόρος και τραπεζίτης, εκλέχτηκε δήμαρχος το 1934 και υπήρξε ένας από τους μεγάλους δημάρχους. Για την τροποποίηση του σχεδίου της πόλης που ίσχυε από την εποχή του Κανούτα ζήτησε τη συνδρομή του αρχιτέκτονα του Δήμου Πειραιώς, καθηγητή Αρχιτεκτονικής στο Ε.Μ.Π. Αλέξανδρου Νικολούδη. Μεταξύ των άλλων έργων του είναι η ρύθμιση του χώρου και της λειτουργίας της δημοτικής αγοράς, ο εξωραϊσμός της κεντρικής πλατείας με δέντροφύτευση κτλ., η επέκταση του πράσινου στο Φρούριο και τον Προφήτη Ηλία, ενώ στη θέση του παλαιού οθωμανικού ρολογιού του 17ου αιώνα έκτισε το 1936 το επιβλητικό ρολόγι, ύψους 22,60 μ., απόλυτα προσαρμοσμένο στον περιβάλλοντα χώρο και την φρουριακή αρχιτεκτονική, έργο που αποτελεί ένα από τα κυριότερα αξιοθέατα και σήμα κατατεθέν της πόλης. (Μπαρούτας, 2012)

Έτσι το 1937, τις παραμονές του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου, τα Τρίκαλα αποκτούν και νέο ρυμοτομικό σχέδιο που επεκτείνει το αρχικό σχέδιο, δυστυχώς όμως καταργεί σημαντικούς κοινόχρηστους χώρους που προέβλεπε το σχέδιο του 1885 που φαίνεται και στον παρακάτω χάρτη. (Κατσαρός, 2009)

23. Το ρυμοτομικό σχέδιο της πόλης των Τρικάλων (1937) (Κατσαρός, 2009)

ΠΗΓΗ: ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΡΙΚΑΛΩΝ (ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ-<http://www.trikala.gr/>..poleodomia)

Σήμερα με τα νεότερα ρυμοτομικά σχέδια η πόλη έχει επεκταθεί αρκετά και έχουν θεσπιστεί μικρές τροποποιήσεις στα αρχικά σχέδια. Στον σημερινό ιστό διατηρούνται ακόμη κάποιες χαράξεις προεπαναστατικές που δεν ακολούθησαν το εγκεκριμένο ρυμοτομικό σχέδιο, με ερειπωμένα της αντίστοιχης εποχής κτίρια. (Ντούλα, 2010)

Εντούτοις, και επί δημαρχίας Θεοδοσόπουλου, ενώ καθορίστηκαν οι κοινόχρηστοι χώροι, οι δρόμοι, οι πλατείες, το πράσινο, και εκδηλώθηκε ενδιαφέρον για τα κοινωνικού

χαρακτήρα κτήρια, όπως σχολεία, δικαστήρια, παλιά δημοτική αγορά κτλ., δεν θεσπίστηκαν πολεοδομικές ρυθμίσεις, γενικότεροι όροι δόμησης και μορφολογικές αρχιτεκτονικές κατευθύνσεις, δηλαδή η αισθητική παράμετρος της κατοικίας. Όμως, παρά την αυθαιρεσία που χαρακτήριζε την ανέγερση πολλών κατοικιών, η οικιστική παράδοση, που σέβονταν κυρίως οι ορεινής καταγωγής κάτοικοι, καθώς και οι μέτριες διαστάσεις των κατοικιών σε συνδυασμό με τη χρήση παραδοσιακών υλικών, δεν κατέστρεφαν την ομοιογένεια της συνολικής εικόνας της πόλης. (Μπαρούτας, 2012)

3.6 Τα Μεταπολεμικά χρόνια

Στα χρόνια βέβαια της Κατοχής και του εμφυλίου δεν γίνεται σχεδόν κανένα έργο στην πόλη διότι η πείνα, δυστυχία και εξαθλίωση βασιλεύει παντού και ο κόσμος κοιτάζει μόνο πως θα επιζήσει. Σπίτια καινούργια δεν κτίζονταν στη δεκαετία του 1940. Τα παλιά συντηρούνταν, δρόμοι νέοι δεν γίνονταν και οι υπάρχοντες ήταν προβληματικοί γεμάτοι σκόνη, λάσπη και λάκκους. Πολλά κτίρια της πόλης υπέστησαν μεγάλες ζημιές από τους βομβαρδισμούς των Ιταλών και των Γερμανών και ορισμένα καταστράφηκαν τελείως. Τα δύο παλιά εναπομείναντα όμορφα πέτρινα γεφύρια της Μαρούγκινας και του Αγίου Κωνσταντίνου καταστράφηκαν από τους Άγγλους το 1941. Η κατάσταση σε ορισμένα κομμάτια της πόλεως, ήταν τραγικά. Σ' αυτά οι άνθρωποι ζούσαν μέσα σε χαμόσπιτα φτιαγμένα από λαμαρίνες, πισσόχαρτο και τάβλες. (Ντούλα, 2010)

Την ίδια δεκαετία η πορεία για τον εξωραϊσμό και την αισθητική αναβάθμιση της πόλης ανακόπτεται από τα τραγικά γεγονότα και τα επακόλουθά της στην κοινωνία. Οι εικόνες της καθημερινής ζωής είναι τραγικές ενώ, μετά το 1947, στήνονται τα άθλια κατασκευάσματα, τα ξύλινα παραπήγματα, τα οποία στεγάζουν τους ορεινούς πρόσφυγες και αποτελούν σκηνικά κατάλληλα για ταινίες του ιταλικού νεορεαλισμού! Ωστόσο, η αισθητική στο κέντρο της πόλης δεν προσβαλλόταν καθόλου από τη δυσάρεστη εικόνα των παραπηγμάτων, δεδομένου ότι αυτά βρίσκονταν μακριά από αυτό (Αλώνια, Μνήματα κτλ.). (Μπαρούτας, 2012)

Στις αρχές της δεκαετίας του 1950 αρχίζουν να κτίζονται τα πρώτα μεταπολεμικά σπίτια και η πόλη σιγά-σιγά συνέρχεται από τις πληγές του πολέμου. Η τύχη των νεοκλασικών ακολουθεί τα όσα συμβαίνουν στη μεταπολεμική Ελλάδα. Ήταν η περίοδος που η παλιά πόλη των Τρικάλων χάνει την ιδιαίτερη φυσιογνωμία της. Το ιστορικό της κέντρο είχε διατηρηθεί σε μια περιορισμένη περιοχή. (Τρικαλινά, 1996)

24. Αεροφωτογραφία γενικής άποψης Τρικάλων περί το 1955 (αρχείο Κραίας)

Το 1954 και ενώ αρκετοί πρόσφυγες άρχισαν να επανέρχονται στα ξανακτισμένα ορεινά χωριά τους και διαγραφόταν η προοπτική εξαφάνισης και των παραπηγμάτων, τα οποία πάντως χρησιμοποιούνταν μέχρι το 1960 περίπου, σημειώνεται ο μεγάλος σεισμός, ορόσημο στην εξέλιξη της κατοικίας στα Τρίκαλα. Από τον σεισμό αυτόν καταστράφηκαν πολλές οικίες που ξανακτίστηκαν μεν, αλλά σύμφωνα με τους όρους του Γ.Ο.Κ. του 1955. Οι οικίες της περιόδου 1955-1970 δεν έχουν μεγάλες υφολογικές διαφορές από αυτές της προ του σεισμού περιόδου. Αλλάζουν κυρίως ως προς τα υλικά για λόγους αντισεισμικότητας, παρά αισθητικής. Η χρήση του μπετόν για λόγους στερεότητας οπωσδήποτε επηρέασε και την αισθητική τουλάχιστον σε ορισμένες λεπτομέρειες. Λόγου χάριν αντικαθίστανται με τσιμεντένιες κορνίζες οι πέτρινες κρηπίδες, ενώ για την ανακούφιση των τοίχων αρχίζει να χρησιμοποιείται το διάτρητο τούβλο και η πέτρα τοποθετείται μόνο στα θεμέλια. Επίσης, για λόγους αντισεισμικότητας ο σκελετός κατασκευάζεται από οπλισμένα με μπετόν και σίδερα τοιχία. (Μπαρούτας, 2012)

Τη δεκαετία του 1960 κατασκευάστηκαν και αρκετά μονώροφα, με υπερυψωμένο υπόγειο, και διώροφα, σε στυλ έπαυλης, με ευρύχωρες βεράντες. Όλα τα σπίτια της περιόδου 1955-'70 ήταν κεραμοσκεπή είτε με ευρωπαϊκό, είτε με βυζαντινό κεραμίδι.

Την περίοδο 1955-'65 το κέντρο της πόλης υφίσταται μια σημαντική αλλαγή τόσο από αρχιτεκτονικής, όσο και από αισθητικής και κοινωνικής απόψεως. Κτίζονται τα συγκροτήματα του «Παλλάς» και του «Αχιλλείου», που αποτελεί ένα από τα αξιολογότερα και επιβλητικότερα κτήρια στα μεταπολεμικά Τρίκαλα. Αν το «Παλλάς» δεν έχει καμιά αρχιτεκτονική ιδιαιτερότητα, το «Αχιλλείου» υπήρξε μια απόλυτα επιτυχής αρχιτεκτονική παρέμβαση στο πιο κεντρικό σημείο της πόλης. Η τεχνοτροπία του είναι ήπια μοντερνίζουσα και, παρά τις διαφορές, συνυπήρχε αρμονικά με το παρακείμενο νεοκλασικό ξενοδοχείο «Ολύμπια» και δεν προσέβαλλε τον ευρύτερο περιβάλλοντα χώρο, απεναντίας τον αναβάθμιζε. (Μπαρούτας, 2012)

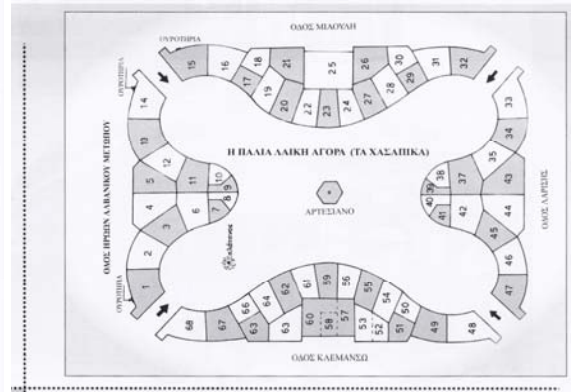
Το 1959 εγκαινιάζεται και η νέα αισθητική των γεφυρών στο Ληθαίο με τη χρήση για πρώτη φορά του μπετόν. Η πρώτη από μπετόν γέφυρα κατασκευάστηκε αυτόν το χρόνο. Είναι η γέφυρα «Γκίκα» από το όνομα του τότε υπουργού Δημοσίων Έργων τρικαλινού στρατηγού Σόλωνα Γκίκα. Πάντως, είχαν προηγηθεί συζητήσεις και δημοσιεύματα για την αισθητική ανάπλαση του ποταμού με έμφαση στην ανάγκη διατήρησης στις νέες γέφυρες και παραδοσιακών στοιχείων. Έκτοτε όλες οι γέφυρες επί του Ληθαίου και του Αγιαμονιώτη είναι τσιμεντένιες, ομοιόμορφες, χωρίς ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό ύφος. Εξαίρεση, φυσικά, αποτελεί η αριστουργηματική νεοκλασική, σιδερένια γέφυρα, του 19ου αιώνα, η λεγόμενη «κεντρική γέφυρα».

Τα τελευταία χρόνια της δεκαετίας του '60 η παλαιά αισθητική και αρχιτεκτονική παράδοση της πόλης δέχεται δυο καίρια πλήγματα, τα οποία εγκαινιάζουν τη «μοντέρνα» αισθητική της: Το 1968 κτίζεται η πρώτη πολυκατοικία με αντιπαροχή στην οδό Αμαλίας, δίπλα στον παλαιό κινηματογράφο «Ρεξ», και το 1969 κατεδαφίζεται το, αναγεννησιακής μάλλον τεχνοτροπίας, αριστούργημα του Μένανδρου Ποτέσσαρου, τα «Χασάπικα», για να κτιστεί στη θέση του το κτήριο της Νομαρχίας, ιδιοκτησίας του Δήμου, τεχνοτροπίας Bauhaus, με πολλές αρετές όσον αφορά τη λειτουργικότητα των εσωτερικών χώρων, αλλά ασύμβατο με τον περιβάλλοντα χώρο και ακατάλληλο, λόγω του έντονου κυκλοφοριακού προβλήματος, για το κέντρο της πόλης. (Μπαρούτας, 2012)

Σχέδιο αναπαράστασης της Παλιάς αγοράς

Σχεδιάγραμμα: Κάτοψη της παλιάς αγοράς. Είχε τέσσερις θολωτές εισόδους και στο εσωτερικό της υπήρχαν 68 καταστήματα

Κεντρική είσοδος της παλιάς αγοράς το 1968

Κεντρική είσοδος της παλιάς αγοράς το 1968

Στη θέση της παλιάς αγοράς κτίστηκε το ακαλαίσθητο κτίριο όπου σήμερα στεγάζεται η Νομαρχία Τρικάλων.

25. Στη θέση της Παλιάς Αγοράς το κτίριο της Νομαρχίας (Κατσαρός,2009)

Η περίοδος 1968-1978 είναι καταστροφική για τα Τρίκαλα, όπως και για τις περισσότερες ελληνικές πόλεις. Μέχρι το 1968 δεν ανεγείρονταν πολλές πολυκατοικίες. Αυτές άρχισαν

να κτίζονται κυρίως μετά την ψήφιση του νόμου 395/68 που καθόριζε την αντιπαροχή. Η περίοδος αυτή είναι καθοριστική για τη σημερινή όψη της πόλης. Στο κέντρο ανεγέρθηκαν μεγάλα τσιμεντένια κτήρια χωρίς καμιά απολύτως μέριμνα για την αισθητική ποιότητα, αλλά και χωρίς την απαραίτητη υποδομή (ελεύθεροι χώροι, αποχέτευση, χώροι στάθμευσης αυτοκινήτων κτλ.). Αυτός ο οικοδομικός οργανισμός με την κατεδάφιση παλαιών κτηρίων και την ανέγερση νέων παραπέμπει, τηρουμένων των αναλογιών, στον οικοδομικό οργανισμό της περιόδου 1881-1900, με τη διαφορά ότι τότε στη θέση του ευτελούς, πιθανόν γραφικού, ανεγέρθηκαν κομψότατα νεοκλασικά και αριστουργηματικές λιθόκτιστες αγορές, ενώ τώρα συνέβαινε το αντίθετο, δηλαδή γκρεμίζονταν τα νεοκλασικά ή τα ωραία πετρόκτιστα μεσοαστικά του μεσοπολέμου ή μεταπολεμικά, για να κτιστούν στη θέση τους κακόγουστες, κυβικού σχήματος, ομοιόμορφες πολυκατοικίες χωρίς καμιά μέριμνα για την αισθητική τουλάχιστον των προσώπων. Τη θέση των θαυμάσιων παλαιών κτηρίων πήραν γκριζα μουντά κτήρια, δήθεν μοντέρνα, χωρίς την εκδήλωση ευαισθησίας για την αισθητική ποιότητα εκ μέρους κατασκευαστών και μηχανικών, κτήρια παρωδία του αυθεντικού και εμπνευσμένου μοντέρνου ύφους που έχει δώσει αριστουργήματα διεθνώς, δεδομένου, άλλωστε, ότι και στα Τρίκαλα κτίστηκαν όμορφα μοντέρνα κτήρια μετά το 1985, όταν στο σχεδιασμό τους άρχισαν να έχουν τον κύριο λόγο οι αρχιτέκτονες. (Μπαρούτας, 2012)

Η εντός σχεδίου έκταση της πόλης (εκτός από τα Εργατικά, τον Οικισμό σεισμοπλήκτων και τους λοιπούς οικισμούς) την περίοδο αυτή ήταν 2.900 στρ. από τα οποία τα 1790 καλύπτονταν με οικοδομικά τετράγωνα. Για τα 958 στρ. ίσχυε το συνεχές σύστημα δόμησης, ενώ για τα υπόλοιπα 805 οι επιτρεπόμενοι όροφοι των κτηρίων ήταν 4 για το κέντρο (160 στρ. περίπου) και 3 για την περί το κέντρο περιοχή (840 στρ.). Το τμήμα του κέντρου που για αρκετά χρόνια άντεξε την πίεση ήταν το εμπορικό κέντρο βορείως του Ληθαίου μέχρι την οδό Αθ. Διάκου, επειδή οι όροφοι δεν προσφέρονταν τότε για εμπορική εκμετάλλευση. (Μπαρούτας, 2012)

Η έλλειψη στεγαστικής πολιτικής και οποιουδήποτε ελέγχου οδήγησαν στην εξάπλωση των αυθαιρέτων, όπου εγκαταστάθηκαν προλεταριοποιημένοι αγρότες και κτηνοτρόφοι των ορεινών χωριών, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν έξω από την πόλη οικισμοί με πρόχειρες χωρίς σχέδιο και καμιά αισθητική ποιότητα κατοικίες. Σημειωτέον ότι τα μοναδικά οργανωμένα σχέδια δόμησης την περίοδο αυτή ήταν η ανέγερση των εργατικών

κατοικιών από τον Οργανισμό Εργατικής Κατοικίας (Ο.Ε.Κ.) το 1965 και του οικισμού σεισμοπλήκτων το 1968. (Μπαρούτας, 2012)

Κατά την περίοδο της δικτατορίας η επιτρεπόμενη αυθαιρεσία εγκλημάτησε σε βάρος της αισθητικής των Τρικάλων με την ανεπανόρθωτη καταστροφή στο ιστορικό κέντρο όπου είχε προγραμματιστεί να επεκταθούν οι ανασκαφές για την ανακάλυψη του Ασκληπιείου και εν μιά νυκτί ανεγέρθηκε η γνωστή τερατώδης πολυκατοικία, η οποία όχι μόνον τις αρχαιότητες έπληξε, αλλά και τη θέα προς το Βαρούσι και το Φρούριο. (Μπαρούτας, 2012)

Το 1965 δεν ευδοκίμησαν οι προσπάθειες του δημάρχου Ιωαν. Μάτη για τη δημιουργία δημοτικού πάρκου 38 στρ. Περίπου στον Κόκκινο Πύργο και η σχετική αίτηση απορρίφθηκε τόσο από τη Νομαρχία όσο και τη Δ/ση Γεωργίας. Επρόκειτο για σχέδιο πάρκου ευρωπαϊκών προδιαγραφών που θα προσέφερε πολλά τόσο στην ψυχαγωγία, όσο και στην αισθητική. Αποτέλεσμα, η πόλη των Τρικάλων, πόλη πεδινή, να στερείται πραγματικού, εκτεταμένου πάρκου μέσα στην κατοικημένη ζώνη ή στις παρυφές της και να αρκείται στο αισθητικά μεν αξιόλογο και μεγάλης έκτασης, αλλά δυσπρόσιτο πευκόφυτο του Προφήτη Ηλία και μερικές πράσινες νησίδες με κυριότερη αυτή της Κεντρικής Πλατείας η οποία, σχεδόν κατά το ήμισυ, λειτουργεί ως πάρκο. (Μπαρούτας, 2012)

Μετά το 1970 ο ρυθμός ανέγερσης πολυκατοικιών εντάθηκε και τα εμφανή αρχιτεκτονικά και αισθητικά στοιχεία του παρελθόντος που απέμειναν είναι πολύ λίγα. Ευτυχώς που υπήρξαν εστίες αντίστασης τόσο μεταξύ των πολιτών, όσο και μέσα στα κατά καιρούς δημοτικά συμβούλια, και δεν εξαφανίστηκαν τα πάντα, έγιναν μάλιστα και έργα αναβάθμισης της αισθητικής της πόλης, όπως λόγου χάριν, οι αρχιτεκτονικές και εικαστικές παρεμβάσεις στην περιοχή «Μανάβικα», η ανέγερση του Πνευματικού Κέντρου το 1979 και οι πεζοδρομήσεις που εγκαινιάστηκαν σ' αυτόν το χώρο τον ίδιο χρόνο και συνεχίστηκαν το 1984 (Ασκληπιού, Βύρωνος, Καρανάσιου, Απόλλωνος, Ι. Αδάμ, Βαρούσι, Εμπορικό Κέντρο κ.ά.)" .

26. Η περιοχή «Μαναβικά» (Διαδίκτυο, 04.06.2013)

Σημαντικό έργο επίσης είναι η αναπαλαίωση του νεοκλασικού καφενείου Κωστίκα, υπό την επίβλεψη του τρικαλινού αρχιτέκτονα Θ. Δασκάλου, και το θαυμάσιο νέο κτήριο των Δικαστηρίων, όπου επιτεύχθηκε αριστουργηματική σύζευξη του παλαιού κτηρίου του 19ου αιώνα με το καινούργιο μοντέρνας αρχιτεκτονικής σε σχέδια των αρχιτεκτόνων Γιάννη Κίζη, Δ. Λεβέντη κ.ά., που εκπονήθηκαν το 2002.

Το Δικαστικό Μεγάρο – παλιό και καινούργιο

Τα ανωτέρω έργα μαρτυρούν ότι υπάρχουν τρόποι ώστε οι καινούργιες κατασκευές μοντέρνας τεχνοτροπίας να αναβαθμίζουν μια περιοχή στο κέντρο της πόλης και να συνυπάρχουν και να συνδιαλέγονται, κατά κάποιον τρόπο, στη γλώσσα των τεχνοτροπιών με το αρχιτεκτονικό και ιστορικό μνημείο του παρελθόντος. Το φυσικό τοπίο, το ποτάμι,

το Φρούριο και η ρυμοτομία είναι αξιόλογα για τη σωτηρία της πόλης, όχι όμως αρκετά στην εποχή μας.

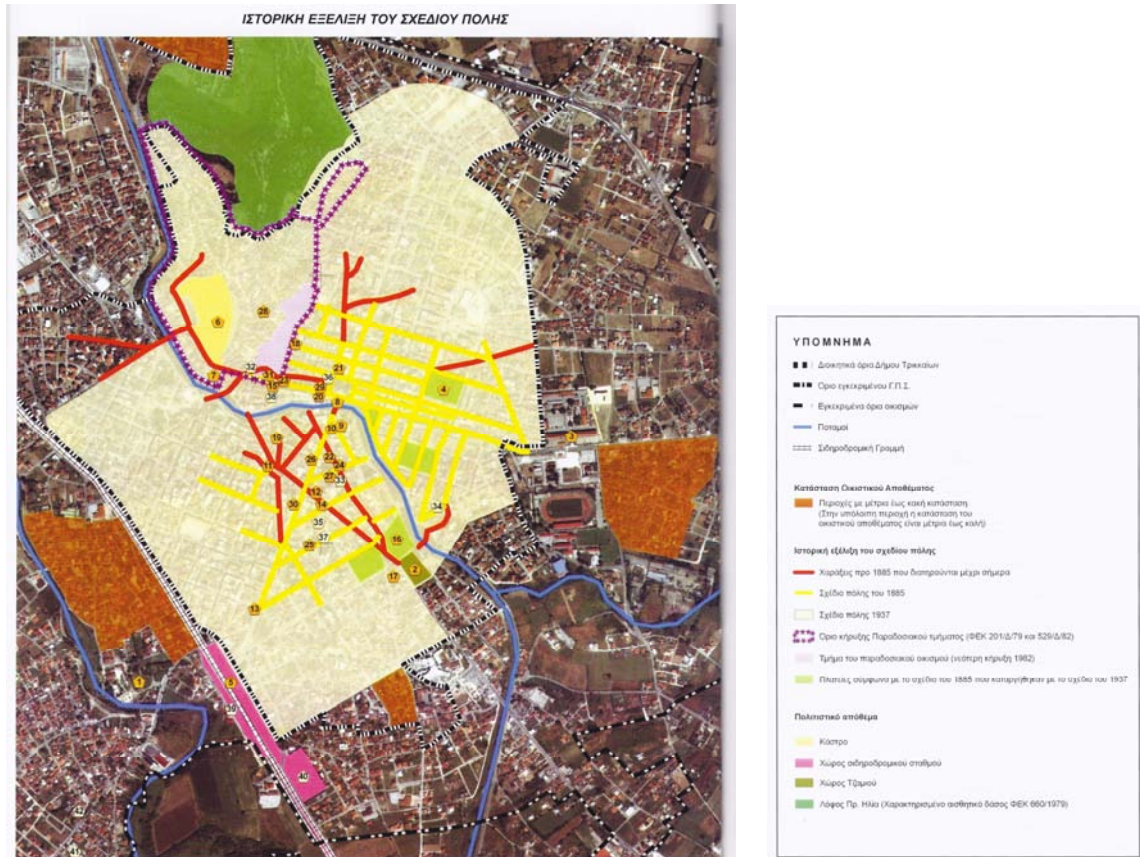
Η πόλη μας, εντούτοις, δεν είναι αισθητικά αποκρουστική, εξακολουθεί να είναι από τις ομορφότερες της χώρας και είναι δυνατόν να διασώσει πολλά από τα αξιόλογα στοιχεία του παρελθόντος και να βελτιώσει την εικόνα της. Και, φυσικά, παραμένει από τις πιο ανθρώπινες και βιώσιμες, ενώ τα τελευταία χρόνια αναγνωρίστηκε και διεθνώς στην πρωτοπορία των ηλεκτρονικά διαδικτυωμένων πόλεων με τον χαρακτηρισμό της ως «ευφυούς πόλης».(Μπαρούτας, 2012)

Τα προβλήματα αισθητικής της πόλης θα λύνονταν ευκολότερα και καλύτερα, αν αντιμετώπιζονταν από μια υπερκομματική και διαπαραταξιακή επιτροπή, την οποία θα συγκροτούσαν πολίτες με ειδικές γνώσεις (αρχιτέκτονες, αρχαιολόγοι, ιστορικοί τέχνης κ.ο.κ.). Η ανάγκη λειτουργίας μιας τέτοιας επιτροπής απασχόλησε κατά καιρούς τόσο τα δημοτικά συμβούλια όσο και τον τύπο. Το κενό αυτό πάντως κάλυψε εν μέρει ο Πολιτιστικός Οργανισμός του Δήμου μετά το 1985.

Το αισθητικό επίπεδο, δηλαδή το επίπεδο πολιτισμού, των τρικαλινών πολιτών, των αρμόδιων αρχών και του τύπου που είναι και εκφραστής της κοινής γνώμης θα κριθεί καλύτερα αν περιγραφούν οι αντιδράσεις των ανωτέρω στα προβλήματα τα σχετιζόμενα με τους κυριότερους χώρους και μνημεία αναφοράς, δηλαδή αυτά που έχουν ιδιαιτερότητα και είναι αναγνωρίσιμα χαρακτηριστικά της πόλης τόσο για τους πολίτες της, όσο και τους επισκέπτες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Νομοθετικό Πλαίσιο Σχεδιασμού

27. Ιστορική εξέλιξη του σχεδίου πόλεως (Κατσαρός,2009)

4.1 Ο Δήμος Τρικκαίων μέσα από το Θεσμικό Πλαίσιο Πολεοδομικού Σχεδιασμού

Όπως είδαμε τα Τρίκαλα προσαρτήθηκαν στην Ελλάδα μαζί με τη λοιπή Θεσσαλία το 1881. Η πόλη απέκτησε ρυμοτομικό σχέδιο το 1885. Το σχέδιο ήταν βασισμένο στο Ιπποδάμειο σύστημα καταργώντας τις μεσαιωνικές χαράξεις σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα και τις τάσεις της εποχής.

Το 1912 με το νόμο ΔΝΖ' (4057)/10.2.1912 (Φ.Ε.Κ. Α/58/1912), «περι συστάσεως Δήμων και Κοινοτήτων», διαμορφώθηκαν οι δήμοι και οι κοινότητες που αποτελούν σήμερα τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Ο Δήμος Τρικκαίων με απόφαση στις 29-8-1912 Φ.Ε.Κ. Α.261/1912 ενσωμάτωσε στα όρια του επτά συνοικισμούς από τους οποίους πέντε ήδη αποτελούσαν μέρος του Δήμου, ενώ οι άλλοι δύο προσαρτήθηκαν απο τον τότε πρωην Δήμο Παραληθαίων.

Η απαρχή του συγχρόνου θεσμικού πλαισίου της πολεοδομίας και χωροταξίας, ήταν το Π.Διατάγμα της 17-3-1923 «Περί σχεδίων πόλεως» και των συμπληρωματικών του διαταγμάτων. Ξεκίνησε τη δεκαετία του 1970 και παγιώθηκε απο θεσμική άποψη τη δεκαετία του 1980 με την έγκριση του Οικιστικού Νόμου 1337/1983 «Επέκταση των πολεοδομικών σχεδίων, οικιστική ανάπτυξη και σχετικές ρυθμίσεις» (Γιαννακού, 1993). Το 1937 τις παραμονές του Β' Παγκοσμίου πολέμου τα Τρίκαλα αποκτούν και νέο ρυμοτομικό σχέδιο με το Β.Δ /02-08-1937 (ΦΕΚ 314/Α/37) που επεκτείνει το αρχικό σχέδιο, καταργώντας όμως σημαντικούς κοινόχρηστους χώρους που προέβλεπε το σχέδιο του 1885. Συντάχθηκε από το αντίστοιχο Υπουργείο Συγκοινωνιών με 37 διαγράμματα και αφορούσε εφτά γειτονίες του πολεοδομικού συγκροτήματος και τέσσερις συνοικισμούς. Ήταν αυτό που έθεσε τους πρώτους όρους δόμησης με τον καθορισμό τριών τμημάτων (Α-εμπορικό, Β-αστικό, Γ-εξοχικό), ενώ ενσωμάτωσε και αρκετούς οικισμούς δορυφόρους της πόλης.

Το σχέδιο του 1937 άρχισε να εφαρμόζεται μετά από σχεδόν είκοσι χρόνια λόγω του Β παγκοσμίου πολέμου, εμφυλίου. Στα χρόνια της κατοχής η πόλη γνώρισε πολλές καταστροφές και οι κάτοικοι βρίσκονταν σε τραγική κατάσταση. Πολλά κτίρια είχαν υπόσθει μεγάλες ζημιές από τους βομβαρδισμούς Γερμανών και Ιταλών και ορισμένοι κάτοικοι ζούσαν σε άθλια κατάσταση. Το 1950 άρχισαν να χτίζονται τα πρώτα μεταπολεμικά σπίτια, με την πόλη σιγά σιγά να αλλάζει όψη και γνωρίζει κάποια ανάπτυξη. (Σκούταρης –Ταμήλος, 2011)

Για να έχουμε μια εικόνα για τα Τρίκαλα του 1950 ας δούμε τι αναφέρει στην εφημερίδα Διάλογος ο μετέπειτα διατελέσας Δήμαρχος Τρικάλων Κων. Παπαστεργίου (1975-1981,1990-1998): «...Οι περισσότεροι δρόμοι μέσα στην πόλη, εκτός από λίγους, βρίσκονταν σε άθλια κατάσταση, σκυρόστρωτοι ή αμμοχαλικοστρωμένοι, πάμπολλοι αδιάνοιχτοι, το στολίδι της πόλης μας, ο Αθηαίος, είχε χάσει ήδη τα παλαιά του πλεονεκτήματα, τις φυσικές του ανάβρες (στον Άγιο Στέφανο, στη Βουβή, στη Μαρούγγαινα). Σχεδόν είχε καταστεί υπαίθρια και απαίσια χωματερή.

Η ύδρευση γινόταν από τις συμπαθείς "τουλούμπες", η αποχέτευση ιδιαίτερα των ακαθάρτων, παντελώς ανύπαρκτη.

Το αυτοκίνητο σπάνιο είδος, με κυρίαρχο μέσον μετακίνησης το ποδήλατο.

Τα σχολεία μας λιγοστά σε τρώγλες (πλην ελαχίστων) και στα δύο γυμνάσια στοιβάζονταν περί τους 80 -100 μαθητές ανά τμήμα, (δεν είχαμε την πολυτέλεια των καταλήψεων).

Η διαβίωση των μαθητών, ιδιαίτερα των επαρχιωτών που έμειναν στα Τρίκαλα, ήταν σχεδόν πρωτόγονη. Σε υγρά ανήλια δωμάτια των 6 -10 τ.μ., μένανε 2 - 4 μαθητές μαζί, δίχως ψυγείο, δίχως θέρμανση και το ηλεκτρικό φως με το δελτίο από πλευράς ιδιοκτήτη (περίπου 2 ώρες κάθε βράδυ).

Η οικονομία αγκομαχούσε και την αιμοδοτούσε κυρίως το εμπόριο και ο πρωτογενής τομέας. Και δεν μπορούσε να είναι σε καλύτερη κατάσταση, γιατί μόλις είχαν σιγήσει τα αδελφοκτόνο όπλα και οι εμφύλιες πληγές δεν είχαν ακόμη επουλωθεί.

Παρά ταύτα, η ζωή ήταν ηρεμότερη. Είχε την ανθρώπινη διάστασή της. Οι κάτοικοι γνωριζόταν μεταξύ τους και αντάλλασσαν εγκάρδια την "καλημέρα" τους. Παρ' όλο ότι ήδη είχε ενσκήψει έντονο το πρώτο κύμα αστυφιλίας στην πόλη μας, από τη συρροή των ορεινών πληθυσμών εξ αιτίας των ανώμαλων καταστάσεων που επικρατούσαν στην ύπαιθρο.

Όσο για τους συνοικισμούς του Δήμου μας, ας μη γίνεται λόγος. Η κατάσταση ήταν πρωτόγονη. Τα Τρίκαλα ωστόσο, ως Δήμος είχαν κατά τη γνώμη μου τρία συγκριτικά πλεονεκτήματα:

- είχαν μια σωστή (για την εποχή εκείνη) **πολεοδομική υποδομή**, χάρη στους οραματισμούς των πρώτων μεταπελευθερωτικών Δημοτικών Αρχών.
- Γεωπολιτικά βρίσκονται σε αξιόλογη **θέση** σε σχέση με τον ελλαδικό χώρο (πέραςμα προς Ηπειρο, Πίνδο, Άγραφα).
- Ο γηγενής πληθυσμός τους διακατείχεται από έναν καλώς εννοούμενο **φιλοτοπικισμό**. Δεν είναι τυχαίο ότι οι δυνάμενοι οικονομικώς τρικαλινοί ενώ είχαν τη δυνατότητα να επενδύσουν παραγωγικότερα τα χρήματά τους, σε άλλες περιοχές της χώρας (π.χ. Αθήνα), εν τούτοις επέλεξαν να τα διαθέσουν στον τόπο τους. Γι' αυτό και εμφανίστηκαν τα πρώτα αξιόλογα ξενοδοχεία, τυροκομεία, υφαντουργεία, εργοστάσια φλοκάτων κ.λ.π.

Με αυτά τα ατού και το "μέτριο" κρατικό ενδιαφέρον προς τον τόπο μας ξεκίνησε τα αμέσως επόμενα χρόνια η προσπάθεια ανασυγκρότησης και ανάπτυξής του». (Κατσαρός, 2009)

4.2 Δεκαετία '60 - Επέκταση πόλεως

Οι όροι δόμησης για τους τρεις τομείς (εμπορικό, αστικό, εξοχικό) του Β.Δ. 1937 τροποποιήθηκαν το 1960 με το Β.Δ /15-1-1960 (ΦΕΚ 4/Δ/5-1-60) και το 1966 οι τομείς αναδιαρθρώθηκαν με το Β.Δ./8-7-66 (ΦΕΚ 89/Δ/1966) , ενσωματώνοντας τον Β τομέα

(αστικός) στον Α (εμπορικός) και χώρίζοντας τον Γ (εξοχικός) σε Β και Γ. (Σκούταρης – Ταμήλος, 2011)

Από την εφημερίδα Έρευνα Παρασκευή 9 Δεκεμβρίου 1966 διαβάζουμε την εισηγητική εκθέση της επιτροπής των δημοτικών συμβούλων μέσω της οποίας προτείνεται η επέκταση του σχεδίου της πόλεως Τρικάλων. «*Τα Τρίκαλα διεκδικούν το προνόμιον του ν' ανήκουν εις τας πρώτας τας μοναδικός ίσως πόλεις, αι οποίαι μετά την απελευθέρωσίν των εκ του Τουρκικού ζυγού, εστράφησαν προς την κατεύθυνσιν της προγραμματισμένης ανοικοδομήσεώς των βάσει σχεδίου.*

Ούτως, η πρώτη επίσημος εμφάνισις του σχ. πόλεως Τρικάλων ανάγεται εις τας 9/11/1885. Η έκτασις του εξετεινέτο μέχρι Αγίου Στεφάνου, προς δυσμάς και μέχρι Αγίου Κων/νου ανατολικώς η δε οδός Συγγρού (η όπισθεν του Κύρνα διερχομένη) ήτο η τελευταία περιφερειακή οδός του σχεδίου. Βασικώς προεβλέπετο ο σταυρός των δρόμων Ασκληπιού και Ιωαννίνων, στην περιοχή δε ένθα το ξενοδοχείον Διβάνη προεβλέπετο ο "κήπος του Ασκληπιού".

Μεταγενεστέρως βεβαίως έλαβον χώραν σημαντικά τροποποιήσεις και βελτιώσεις αυτού.

Ούτω:

Το 1889 επεξετάθη και προεβλέφθησαν τα παρτέρια της οδού Σιδηράς Μεραρχίας.

Το 1921 έγιναν ολίγαι μεμονωμένοι επεκτάσεις.

Το 1928 προεβλέφθη η πλατεία Δικαστηρίων.

Το 1929 εψηφίσθη το Νομοσχέδιον περί "Γ.Ο.Κ." δια του οποίου επιτρέπετο η εφ' άπαξ αναθεώρησις του υφισταμένου σχ. πόλεως.

Το 1931 αρχίζουν σοβαραί προσπάθειαι ανασυντάξεως του σχ. Πόλεως, ουχί πλέον εμπειρικώς, αλλά βάσει συγκεκριμένων τοπογραφικών δεδομένων.

Το 1934 ετοπογραφήθη και κατέστη σαφής η έκτασις η οποία θα ετίθετο εις το νέον σχέδιον πόλεως.

Το 1936 Σχεδόν είχαν περατωθή όλαι οι σχετικαί διατυπώσεις και

Το 1937 εις τας 2 Αυγούστου κατέστη δυνατή η έγκρισις και οριστικοποίησις του και σήμερα ισχύοντος σχ. πόλεως Τρικάλων. Κάθε προηγούμενον κατηργήθη".

Το σχέδιον του 1937

Εν συνεχεία η έκθεσις αναφέρεται εις το σχέδιον πόλεως του 1937, και τονίζει ότι τούτο ακόμα και με τα σημερινά αυστηρά επιστημονικά δεδομένα κρινόμενον, αποτελεί ένα μεγαλόπνοο σχέδιο και ίσως λίγες μεσογειακές πόλεις στην κλίμακα των Τρικάλων έχουν να επιδείξουν παρόμοιο σχέδιο.

Η όλη έκτασις του σχ. του 1937 ανέρχεται εις 3024 στρέμματα (μαζύ με την Αγία Μονή και τας εργατικός κατοικίας) οι δε ελεύθεροι χώροι και γενικαί κοινόχρηστοι εκτάσεις εγγίζουσιν τα 1109 στρεμ. Ήτοι 36,5% επί της συνολικής εκτάσεως (το άριστον κυμαίνεται εις 30%).

Από πλευράς αριθμητικών δεδομένων το υφιστάμενον σχέδιον εμφανίζει, α) Συνολικήν έκτασιν 3024 στρ., β) δρόμοι, πλατείες κ.λ.π. 1109 στρ. γ) οικοδομήσιμος έκτασις 1915 στρ. κατανεμόμενα ως εξής. 1) Εμπορικός τομεύς (κάλυψις 80% και κτίρια 4ώροφα) 160 στρ. 2) Αστικός τομεύς (κάλυψις 70% και κτίρια 3ώροφα) 1035 στρ. 3) Εξοχικός τομεύς (κάλυψις 50% και κτίρια 2ώροφα) 720 στρ.

Τι πληθυσμόν δύναται να δεχθή το σημερινό σχέδιο

Βάσει ωρισμένων παραδοχών, δεδομένων και στατιστικών και με αντιστοιχούσαν κατ' άτομον αναλογίαν εκτάσεως οικοδομήσιμου 8μ², δύναται να κατοικήσουν σήμερον εις την πόλη των Τρικάλων 180.000 άτομα. (Τον πληθυσμόν αυτόν θα αποκτήση η πόλις μας το 2050μ.χ.).

Ο πληθυσμός της πόλεως (χθες, σήμερα, αύριον)

Υπό την προϋπόθεσιν αδιαταράκτου εξελίξεως και με βάσιν τον σημερινόν πληθυσμόν και την λογικήν και ηλεγμένην ετησίαν αύξησιν ο πληθυσμός των Τρικάλων το 2066 ήτοι ύστερα από 100 χρόνια θα είναι 260.000 κάτοικοι.

Ο πληθυσμός της πόλεως διεμορφώθη και θα εξελιχθή ως εξής

1920	20.194
1925	18.682
1940	18.892
1951	24.131
1961	32.483
1966	35.800
2000	70.000
2050	180.000
2066	260.000

Συμφέρει η επέκτασις ;

Το υφιστάμενον σχέδιον πόλεως επαρκεί για 83 ακόμα χρόνια ήτοι μέχρι το 2050 μ.χ. οπότε σ' αυτήν την πόλιν θα κατοικούν 180.000 ψυχές.

Παρά ταύτα όμως προκρίνεται η επέκτασις του σχεδίου πόλεως, διότι θα ανασταλή η οδονηρά και αυθαίρετος ανοικοδόμησις, συνεπεία της οποίας το λεκανοπέδιον των Τρικάλων και η γύρω περιοχή κατεκλύσθη από δήθεν σπίτια, τήδε κακείσε χωρίς σχέδιο, εις

βάρος της αισθητικής, της οικονομίας και της υγιεινής και έγινε τέτοιο κακό στα τελευταία 10 χρόνια στο σχέδιο πόλεως, που δύσκολα θα καταστή δυνατόν να απαλειφθή μέσα στα 50 επόμενα έτη.

Η επέκτασις του σχεδίου της πόλεως, έστω και αν εκ πρώτης όψεως φαίνεται μη συμφέρουσα με τα αυστηρά αριθμητικά δεδομένα, εν τούτοις ορωμένη εν μέσω του πρίσματος του γενικότερου συμφέροντος εν συνδυασμώ προς το προσδοκώμενον καλλίτερον μέλλον της πόλεως αυτής, όχι μόνον επιβάλλεται αλλά και καθίσταται επιτακτική και επείγουσα

Το νέον σχέδιον πόλεως

Το νέον σχέδιον πόλεως το οποίον δεν είναι δυνατόν να γίνη τόσο καλόν όσον θα εγένετο προ 10 ετών και που θα απαιτήση στην εφαρμογήν του περισσότερον χρόνον, 1) έχει προσαρμοσθεί απολύτως προς το υφιστάμενον σχέδιον, 2) συνετάγη ώστε ν' αποτελή μεν αυτοτελές σχέδιον, να είναι όμως και τμήμα του γενικού ρυθμιστικού Θεσσαλικού σχεδίου, με την πρόβλεψιν των μεγάλων περιφερειακών δρόμων, 3) ελήφθη υπ' όψιν η ιδιάζουσα θέσις των Τρικάλων προς τας γειτονικάς εμπορικάς κομποπόλεις, 4) προεβλέφθησαν κατά τομείς χώροι για παιδεία, μόρφωσι, σωματική αγωγή και ψυχαγωγίαν, 5) είναι μακρόπνοο 6) προβλέπει νέαν έκτασιν εξοχικού τοέως (Γ') από 3980 στρέμ. και 7) εις το πυκνοανοικοδομημένα τμήματα εγένοντο και αβαρίαί. (Αποφαση Δ.Σ. 165/1966) (Κατσαρός, 2009)

Είναι σημαντικό να σημειώσουμε εδώ ότι, ενώ είχαν πράγματι την πρόνοια να σχεδιάσουν και να αποφασίσουν έγκαιρος ένα σχέδιο που θα έδινε στην πόλη μια ορθή πολεοδομική και προοδευτική ανάπτυξη τα επόμενα χρονιά, έχοντας δημιουργήσει μεγάλους δρόμους, αρκετούς κοινοχρήστους χώρους και λοιπές χρήσης γης...η εμπνευσμένη αυτή απόφαση δεν υλοποιήθηκε και παρέμεινε αδρανής. λόγω της διδακτορίας. Στο διάστημα που θα ακολουθούσε η πόλη καταστράφηκε από την άναρχη και αυθαίρετη δόμηση και τις παράνομες κατατιμήσεις.

4.3 Δεκαετία '70 - Παραδοσιακός οικισμός

Οι τομείς της πόλης τροποιήθηκαν εκ νέου το 1972 με το Β.Δ./30-11-72 (ΦΕΚ332/Δ/1972). Ο Κ.Κατσαρός Προϊστάμενος και Διευθυντής των Τεχνικών Υπηρεσιών και Πολεοδομικών εφαρμογών του Δήμου Τρικκαίων σχολιάζει: «Είναι το πρώτο βήμα και ταυτόχρονα το πρώτο πολεοδομικό ερέθισμα, που στοχεύει στη βελτίωση των συνθηκών περιβάλλοντος και ποιότητας ζωής στους συνοικισμούς του Δήμου Τρικκαίων. Μετά από μια μακρά περίοδο που οι πολεοδομικοί νόμοι της πολιτείας ουδόλως συνέβαλλαν προς την κατεύθυνση αυτή, η πρωτοπορία του Δήμου εκδηλώνεται με μια απλή πρωτοβουλία που θα αποτελέσει την απαρχή μιάς σειράς καινοτομιών για το πολεοδομικό γίνεσθαι της πόλης και των συνοικισμών του Δήμου Τρικκαίων.

Ο Δήμος Τρικκαίων από την σύστασή του διαθέτει ένα μεγάλο πολεοδομικό πλεονέκτημα και προνόμιο που ελάχιστοι δήμοι στην Ελλάδα διαθέτουν. Περιβάλλεται δορυφορικά από 13 συνοικισμούς που είναι εντεταγμένοι στο πολεοδομικό συγκρότημα του Δήμου και που μπορεί να αποτελέσουν το πρόπλασμα της αισθητικής και λειτουργικής απογείωσης της πόλης των Τρικάλων. Και αυτό για δύο ουσιαστικούς λόγους α) οι οικισμοί αυτοί βρίσκονται σε μικρή απόσταση από το κέντρο της πόλης και διαθέτουν πολεοδομικά και ρυμοτομικά σχέδια και β) περιβάλλονται από μεγάλες εκτάσεις (βοσκότοποι) που μπορεί να αξιοποιηθούν με υψηλά σταθερότυπα (standards) για χώροι πρασίνου, αναψυχής, κοινωνικών και αθλητικών λειτουργιών και τέλος οικονομικών δραστηριοτήτων και ενεργειακών αναγκών.

Επειδή σήμερα οι συνοικισμοί παρουσιάζουν γενικά στασιμότητα η και συρρίκνωση, μπορεί να αναζωογονηθούν με τονωτικές παρεμβάσεις, να εξελιχθούν σε compact cities και να λειτουργήσουν ως χωρικοί υποδοχείς ποιότητας ζωής και λειτουργιών, αποσυμφορητικοί των πιέσεων που δέχεται ο κεντρικός πυρήνας της πόλης.

Ό, τι προσπάθησε τελευταία να επιβάλει σε όλη την Ελλάδα ο νόμος 2539/97 περί συγκρότησης της πρωτοβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης με τη συνένωση πολλών κοινοτήτων σε ενιαίο δήμο, ο γνωστός ως Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ, υπάρχει σαν πολεοδομικό κύτταρο στο Δήμο Τρικκαίων από τα έτη 1912-1926.»

Το 1976 το Δ.Σ. του Δήμου, σύμφωνα πάντα με το από 25/8/1969 Β.Δ καθορίσε ως σύστημα δομής το πανταχόθεν ελεύθερο και τους προκήπους (πρασιά) τεσσάρων (4) μέτρων τουλάχιστον.

Το Φεβρουάριο του 1977 σε συνεδρίαση το ΔΣ Τρικάλων αποφασιστικέ η «περί εγκρίσεως τροποποιήσεως του εγκεκριμένου σχεδίου πόλεως Τρικάλων» από τα πρακτικά της συνεδρίασης παίρνουμε αρκετά σημαντικά στοιχεία για την πόλη.

Από ανάλυση στοιχείων Δημογραφικών, μελέτης ΓΟΚ και αυτοψιών, ο αστικός πληθυσμός των Τρικάλων ήταν τα έτη 1951, '61, '71, 24131, 27876, 34795 κάτοικοι αντίστοιχα.

Η οικοδομική δραστηριότητα ήταν για κατοικίες 74% και για καταστήματα 26%

Με ρυθμό αύξησης κατοικιών την περίοδο 1961-71

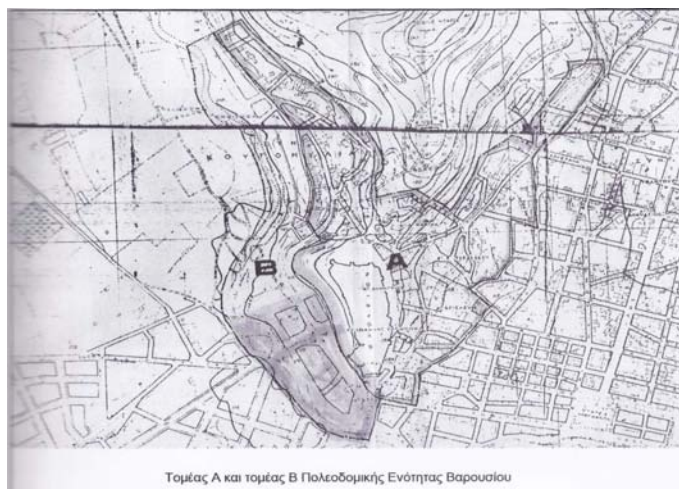
για τα Τρίκαλα 23%, τη Λάρισα 20,8% , τη Καρδίτσα 17,8% , και το Βόλο 13,8%

Η απόκτηση ακινήτου αποτελούσε, μέχρι και το 2009) επιδίωξη των περισσότερων κατοίκων της χώρας

Το 1978 με το Π.Δ./6-11-78 (ΦΕΚ 630/Δ/1978) καθορίζονται οι συντελεστές δόμησης και οι όροι δόμησης στα Τρίκαλα. (Κατσαρός, 2009)

Με το Προεδρικό διάταγμα της 28.2/5.4.1979 (ΦΕΚ 201/Δ/79), διατηρήθηκε η οικιστική και ρυμοτομική φυσιογνωμία της περιοχής, χαρακτηρίζοντας ως παραδοσιακό τμήμα την περιοχή Βαρούσι και Κουτσομήλια με δύο νέους τομείς, οσον αφορά το παραδοσιακό τμήμα, την ζώνη Α και Β που σαν οικιστικό σύνολο ανάγει σε ιστορικές δομές διδακτικού παρελθόντος για την κοινωνία, τον τρόπο ζωής και την οικονομία της εποχής. Ταυτόχρονα σημαδεύει την γεωπολιτική και κομβική αξία της πόλης και της περιοχής και καταδεικνύει την οικονομική και πολιτιστική ταυτότητα. (Κατσαρός, 2009)

Προσφάτα ο χαρακτηρισμός μιας περιοχής ως «ιστορικό κέντρο» ή «παραδοσιακό τμήμα πόλης», προωθήθηκε μέσα τις διατάξεις του Άρθρου 6 του Ν.4067/2012.

28. Παραδοσιακό τμήμα πόλης (Κατσαρός,2009)

Με απόφαση του δημοτικού συμβουλίου του δήμου το 1979 γίνεται η χωροθέτηση του Πνευματικού κέντρου της πόλης που η κατοπινή ανέγερση και λειτουργία του, που edikaίωσε πανηγυρικά τους εμπνευστές και ο πρώτος πεζόδρομος στην πόλη των Τρικάλων σε μια εποχή που η έννοια του και η σκοπιμότητά του ήταν ασαφείς και ακαθόριστες.

Ακολούθησε το έτος 1984 και μετά μεγαλόπνοο πρόγραμμα πλέγματος πεζοδρόμων μεταξύ των οποίων οι οδοί Ασκληπιού, Βύρωνος, Καρανάσιου, Απόλλωνος, Ι. Αδάμ, πεζοδρομήσεις Βαρουσίου, Εμπορικού Κέντρου κλπ.

4.4 Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο - 1985

Ένα αιώνα μετά το πρώτο ρυμοτομικό σχέδιο των Τρικάλων, θεσμοθετήθηκε το 1985 το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο που εγκρίθηκε με το ΦΕΚ/Δ/470/24- 9-1985 το οποίο περιλαμβάνει την περιμετρική επέκταση του σχεδίου πόλης χωρίς την διακοπή της συνέχειας του πολεοδομημένου ιστού και εντάσσει στην πόλη εννέα συνοικίες δημιουργώντας δεκατρείς πολεοδομικές ενότητες (γειτονίες – συνοικίες) . Επίσης προσδιορίζονται οι χρήσεις γης, καθορίζονται ζώνες αναπτυξης, παρεμβάσεις για την προστασία του περιβάλλοντος και γίνονται προτάσεις για τα απαραίτητα έργα. (Σκούταρης –Ταμήλος, 2011)

Επίσης με το ΠΔ 363/Δ/13.7.1990 καθορίζεται η Ζώνη Οικιστικού Ελέγχου (ΖΟΕ), περιοχής γύρω από το εγκεκριμένο σχέδιο της πόλης, καθορίζοντας τα νομοθετικά όρια μέσα στα οποία ισχύουν περιορισμοί στη δόμηση, ελάχιστο όριο κατάτμησης της γης, καθορισμός χρήσεων κλπ.

Μια άλλη σημαντική απόφαση του Δήμου ήταν η μείωση του Συντελεστή δόμησης οικοπέδων στο κέντρο του αστικού ιστού της πόλης από 2,4 σε 1,8 το οποίο αντιμετώπισε ποικίλες αντιδράσεις.

Σήμερα η πόλη των Τρικάλων περιμένει την έγκριση της αναθεώρησης ΓΠΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5**Η Αναθεώρηση του ΓΠΣ Τρικάλων****5.1 Οι Ν.1337/83 και 2508/97**

Ο Νόμος 1337/83 (ΦΕΚ-33/Α/4-3-83) παρότι αρχικά είχε παρουσιαστεί ως «μεταβατικός» ίσχυσε και εφαρμόστηκε για δεκαέξι χρόνια μέχρι την ψήφιση του Ν. 2508/97. Βρήκε ευρύτατη εφαρμογή στα πλαίσια του προγράμματος του ΥΠΕΧΩΔΕ «Επιχείρηση Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης», κατά το οποίο συντάχθηκαν μελέτες για πλήθος πόλεων και κωμοπόλεων ολόκληρης της Ελλάδος. (Αραβαντινός,1997)

Ο νόμος 1337/83 θέσπισε δύο μελέτες Πολεοδομικού σχεδιασμού. Η πρώτη μελέτη είναι το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο και η δεύτερη είναι η «Πολεοδομική Μελέτη».

Επιπλέον εκτός από τις δύο μελέτες θεσπίζονται οι Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου (Ζ.Ο.Ε.), που αφορούν την ρύθμιση των περιοχών γύρω από τις πόλεις και τους οικισμούς (άρθρο 29), οι Ζώνες Ενεργού Πολεοδομίας (Ζ.Ε.Π.) και Αστικού Αναδασμού (Ζ.Α.Α.) (άρθρο 10), και οι Ζώνες Ειδικής Ενίσχυσης (άρθρο 11).

Ο νέος οικιστικός Νόμος 2508/97 (ΦΕΚ-124/Α/13-6-97), «Βιώσιμη οικιστική ανάπτυξη των πόλεων και οικισμών της χώρας και άλλες διατάξεις», ήρθε να συμπληρώσει τον ήδη υπάρχοντα του 1983 με στόχο να αποτελέσει ένα νέο ευέλικτο και αποτελεσματικό εργαλείο για την επέκταση, ανάπλαση και γενικότερα αναβάθμιση και προστασία των πόλεων και οικισμών της χώρας (Αραβαντινός,1997)

Ο Ν. 2508/97 δίνει έμφαση κυρίως σε δύο ζητήματα, πρώτον, στη γενίκευση του σχεδιασμού των χρήσεων γης και στην ύπαιθρο και δεύτερον, στην ανάπλαση των περιοχών των παλαιών σχεδίων, ζήτημα με το οποίο δεν ασχολούνταν ο Ν. 1337/83 (Ανδρικοπούλου, 2007).

Επίσης, σε αντίθεση με προγενέστερα θεσμικά πλαίσια που περιείχαν μόνο κανονιστικές διατάξεις, ο Ν. 2508/97 περιέχει, εκτός των επιτελικών σχεδίων των Ρυθμιστικών Σχεδίων και Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια (ΓΠΣ) και τα Σχέδια Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης (ΣΧΟΟΑΠ) και τις κατευθυντήριες αρχές της πολεοδομικής πολιτικής προκειμένου να επιτευχτεί η βιώσιμη οικιστική ανάπτυξη (www.ypeka.gr).

Ειδικότερα για το ΓΠΣ ή το ΣΧΟΟΑΠ σύμφωνα με το Ν. 2508/97 για καθορίζονται:

Περιοχές ειδικής προστασίας που δεν προορίζονται για πολεοδόμηση όπως οι χώροι αρχαιολογικού, ιστορικού ή λαογραφικού ενδιαφέροντος, παραθαλάσσιες ή παραποτάμιες

ζώνες, βιότοποι και τόποι ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, δάση και δασικές εκτάσεις (άρθρο 4, παρ.4).Οι προς πολεοδόμηση περιοχές για κύρια, δεύτερη κατοικία ή εγκατάσταση αναπτυξιακών δραστηριοτήτων (παραγωγικά πάρκα, τουριστικές ζώνες)Οι Περιοχές Ειδικά Ρυθμιζόμενης Πολεοδόμησης (ΠΕΡΠΟ)

Τμήματα των οικισμών που έχουν ανάγκη ανάπλασης ή αναμόρφωσης. Ζώνες Ειδικής Ενίσχυσης (ZEE) (άρθρο 22) (Σκούταρης –Ταμήλος, 2011)

5.2 Το ιστορικό της αναθεώρησης του ΓΠΣ Τρικάλων

Τον Αύγουστο του 2007 το Δημοτικό Συμβούλιο της πόλης των Τρικάλων εγκρίνει την σύνταξη της μελέτης «Αναθεώρηση του Γ.Π.Σ. Τρικάλων». Επιδιώχθηκε να συμμετέχουν ενεργά οι πολίτες και οι διάφοροι φορείς της πόλης για τη σύνταξη της μελέτης, διαμέσου ανοιχτών συγκεντρώσεων και δημοσιεύσεων στον τύπο. Η μελέτη ανατίθεται σε μελετητικό γραφείο, συμμετέχοντας διάφοροι συνεργάτες και σύμβουλοι από πολλούς κλάδους (αρχιτέκτονες πολεοδόμοι, χωροτάκτες, συγκοινωνιολόγος, αρχαιολόγος, γεωλόγος, κοινωνιολόγος).

Η αναθεώρηση του ΓΠΣ αποτελεί μια ευκαιρία να τοποθετηθούν όχι μόνο η Δημοτική Αρχή, αλλά και οι κάτοικοι, οι φορείς και οι μελετητές για το τι πόλη θέλουμε σήμερα, αλλά και για το μέλλον και για το πώς μπορεί η πόλη να γίνει πιο ανθρώπινη. Είναι μια διαδικασία μέσα από την οποία κρίνονται τα χαρακτηριστικά της ανάπτυξης της πόλης, αφού δίνονται κατευθύνσεις για τις χρήσεις γης και την αναπτυξιακή διαδικασία. Η αναθεώρηση του ΓΠΣ αποτελεί ένα εργαλείο ανάπτυξης το οποίο λειτουργεί πιο αποτελεσματικά όταν συμμετέχουν όλο και περισσότεροι φορείς και υιοθετούνται απόψεις που εξυπηρετούν την κοινωνικότερη ρύθμιση του χώρου και δεν έχουν σαν οδηγό τα ιδιωτικά και επιχειρηματικά συμφέροντα.

Πρόκειται για μια επιστημονική διαδικασία που δεν πρέπει να υποτάσσεται στις επιθυμίες της πολιτικής και των συμφερόντων.

Τον Ιανουάριο του 2008 εγκρίνεται η **πρώτη (Α) φάση** της Αναθεώρησης που αφορούσε στην ανάλυση και αναγνώριση της υφιστάμενης κατάστασης, στην αξιολόγηση των δεδομένων που προέκυψαν και στην πρόταση με εναλλακτικά σενάρια, τα οποία συζητήθηκαν σε συνδυασμό με τις κατευθύνσεις που δόθηκαν από το Δημοτικό Συμβούλιο Τρικάλων και την επιτροπή επίβλεψης καθώς και από το εγκεκριμένο Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. Περιφέρειας Θεσσαλίας για την τελική επιλογή και δόθηκε η εντολή

έναρξης της **δεύτερης (B) φάσης**, η οποία επιμερίζεται σε δύο στάδια, το B1 και το B2. Ανάμεσα σε αυτά τα δύο στάδια ακολουθούνται συμμετοχικές διαδικασίες στις οποίες συμμετέχουν όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς.

Αρχίζει έτσι το **B1 στάδιο** της δεύτερης φάσης, που ολοκληρώνεται και εγκρίνεται το Σεπτέμβρη του 2008 και ξεκινά το **B2 στάδιο**. Στο B1 στάδιο της μελέτης παρουσιάζεται το πρότυπο οικιστικής ανάπτυξης και χωρικής οργάνωσης του Δήμου σε σχέση με το ευρύτερο περιβάλλον του και προσδιορίζονται οι σχέσεις των οικισμών και οι ρόλοι τους στο οικιστικό δίκτυο, καθώς και οι βασικές αρχές οργάνωσης του οικιστικού και του περιαστικού χώρου.

Επίσης σε αυτό το στάδιο καθορίζονται οι περιοχές ειδικής προστασίας (ΠΕΠ), που δεν προορίζονται για πολεοδόμηση, οι περιοχές περιορισμού ή ελέγχου της δόμησης γύρω από πόλεις και οικισμούς για τις οποίες απαιτείται έλεγχος και περιορισμός της οικιστικής εξάπλωσης και οι ήδη θεσμοθετημένες περιοχές οικιστικής ανάπτυξης ή προς πολεοδόμηση, οι περιοχές ειδικά ρυθμιζόμενης πολεοδόμησης (ΠΕΡΠΟ) και οι ζώνες ειδικής ενίσχυσης (ZEE).

Σύμφωνα με το κείμενο του B1 σταδίου οι στόχοι των ρυθμίσεων που προτείνονται, όσον αφορά την οργάνωση των χρήσεων γης και την προστασία του περιβάλλοντος, με βάση την ισχύουσα νομοθεσία είναι: Η προστασία του περιβάλλοντος και η βιώσιμη χρήση των φυσικών πόρων. Η ισόρροπη και αλληλοστηριζόμενη ανάπτυξη αστικού, περιαστικού και αγροτικού χώρου. Η λειτουργικότητα της χωρικής συσχέτισης παραγωγικών ζωνών και ζωνών κατοικίας, με βάση τις ανάγκες καθημερινής μετακίνησης, εργασίας και κατοικίας. Η διατήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής αρχιτεκτονικής και ιστορικής κληρονομιάς. Η βελτίωση της ποιότητας ζωής στις πόλεις και στην ύπαιθρο.

Η αναθεώρηση του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου έχει ως πρωταρχικό στόχο την ανάδειξη των Τρικάλων σε πόλο έλξης επενδύσεων (μέσα σε αυτές και τουριστικές) δημιουργώντας τις κατάλληλες εδαφικές ζώνες για την εφαρμογή τους, στην προώθηση ενός προτύπου πόλης βιώσιμης και ανεπτυγμένης, αρκετά ελκυστικής σε νέους ανθρώπους διατηρώντας την παραδοσιακότητά της για τους ηλικιωμένους.

Για την υλοποίηση των στόχων αυτών το Γ.Π.Σ. προβλέπει τη δημιουργία περιοχών ελέγχου και περιορισμού δόμησης και περιοχές ειδικής προστασίας. Γίνεται προσπάθεια να ολοκληρώσει την «μορφή» της πόλης μέσα από τις επεκτάσεις του σχεδίου

περιλαμβάνοντας κάποιους οικισμούς δορυφόρους και δημιουργώντας ζώνες όπως ζώνες λειτουργικής προστασίας του αγροτικού τοπίου, ζώνες ανάπτυξης πολιτιστικών και κοινωφελών λειτουργιών, ζώνες οικοανάπτυξης, κ.λπ. (Μπρουζιώτη, 2009)

Οι προτάσεις οργάνωσης του χώρου στο σύνολο της έκτασης του Ο.Τ.Α. Τρικκαίων ταξινομούνται σε:

- Περιοχές Ειδικής Προστασίας (ΠΕΠ)
- Περιοχές Ελέγχου και Περιορισμού Δόμησης (ΠΕΠΔ), με επιτρεπόμενες ειδικές χρήσεις γης κατά περίπτωση, καθώς και με όρους και περιορισμούς δόμησης και προστασίας περιβάλλοντος,
- Περιοχές Οικιστικής Ανάπτυξης, πολεοδομημένες και προς πολεοδόμηση περιοχές για κύρια κατοικία, κοινωνική κατοικία, ζωνών παραγωγικών δραστηριοτήτων (Βιοτεχνίας και Χονδρεμπορίου – Αποθηκών), παραγωγικών πάρκων, τουριστικών ζωνών κλπ
- Ειδικά Ρυθμιζόμενης Πολεοδόμησης περιοχές (ΠΕΡΠΟ), τμημάτων οικισμών προς ανάπλαση ή αναμόρφωση
- Εκπαιδευτικό – Ερευνητικό – Τεχνολογικό πάρκο, ως ζώνης ειδικών κεντρικών λειτουργιών - ΖΕΕ ενίσχυσης
- Ειδικά μέτρα περιβαλλοντικής προστασίας των φυσικών πόρων, των αρχαιολογικών τόπων και μνημείων, τις μεταφορές, υποδομές και λοιπά δίκτυα κοινής ωφέλειας, καθώς και τα μέτρα ασφάλειας και προστασίας.

Στις περιοχές αυτές προσδιορίζεται η πολεοδομική οργάνωση, οι μηχανισμοί και τα κίνητρα, οι υποδομές τόσο στις περιοχές των ήδη εγκεκριμένων ΓΠΣ/ ΣΧΟΟΑΠ στη βάση των διατάξεων του ν. 1337/1983 οι οποίες μπορεί να αναθεωρούνται και να επεκτείνονται, όσο και σε νέες προς πολεοδόμηση περιοχές. (χωροδυναμική)

5.3 Οι επεκτάσεις του σχεδίου πόλης – οι νέες εντάξεις

Ένας σημαντικός άξονας του Γ.Π.Σ. είναι οι επεκτάσεις του εγκεκριμένου σχεδίου πόλης και οι εντάξεις νέων περιοχών περιαιστικού και εξωαστικού χώρου. Οι επεκτάσεις του πολεοδομικού συγκροτήματος που έχουν αποφασιστεί είναι της τάξεως των 5.000 στρεμμάτων.

Έτσι επιχειρήθηκε στο Β στάδιο και τελικό της μελέτης η ανακατάταξη των επεκτάσεων όπως ζητήθηκε από το Δ.Σ. με μια σχετική μείωση κυρίως των εντάξεων στην δυτική

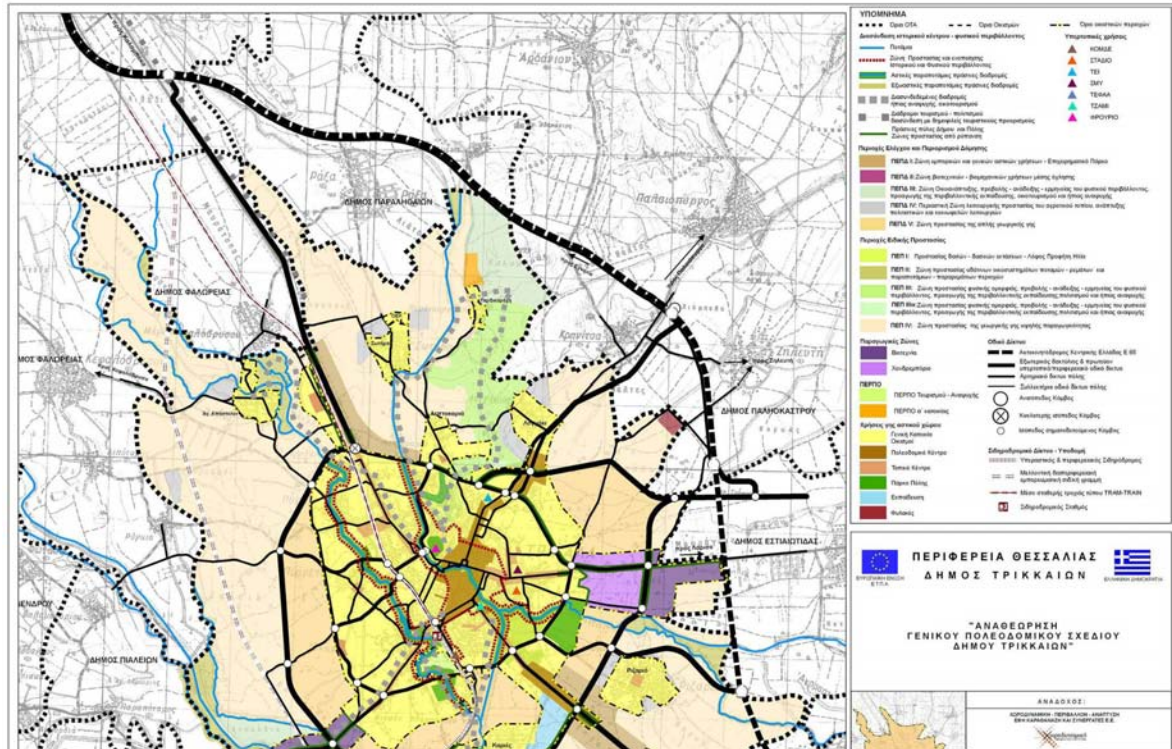
πλευρά της πόλης και ο επιμερισμός του συγκεκριμένου εμβαδού σε διάφορες περιοχές, σύμφωνα με απόψεις που καταγράφηκαν στα πρακτικά και υιοθετήθηκαν από το Δ.Σ.

Οι στόχοι που θέλει να πετύχει το μέτρο της «επέκτασης» είναι:

- η διασφάλιση της πολυκεντρικής ανάπτυξης του αστικού κέντρου των Τρικάλων, με σκοπό την επίτευξη χωρικής συνοχής και την εξισορρόπηση των χωρικών ανισοτήτων, μέσα από ένα ενιαίο σχεδιασμό δικτύου κεντρικών λειτουργιών που να οδηγεί στην αποσυμφόρηση του σημερινού κέντρου της πόλης, ενώ θα ενσωματώνει σε ενιαίο δίκτυο τα κέντρα επιπέδου πόλης και τα τοπικά κέντρα
- η επαύξηση των οικιστικών υποδοχέων κατοικίας, με γνώμονα την κάλυψη των οικιστικών αναγκών του πραγματικού πληθυσμού, μόνιμου και εποχιακού, ομαλοποίηση του περιγράμματος του εγκεκριμένου σχεδίου, οργανική ενσωμάτωση των βόρειων προαστιακών οικισμών Λογγάκι και Λεπτοκαρυά, καθώς και της διάσπαρτης εκτός σχεδίου δόμησης της παρακείμενης περιμετρικά στον οικιστικό ιστό, οργάνωση της πόλης με τις νέες επεκτάσεις.

Οι Βασικές αρχές & στόχοι χωρικής ανάπτυξης διαμορφώνονται ως εξής:

1. Ολοκληρωμένη παραγωγική ανάπτυξη και χωρική ανασυγκρότηση του αστικού, και εξωαστικού - περαστικού χώρου ώστε τα Τρίκαλα να μετασχηματισθούν σε πολεοδομικό συγκρότημα, διεύρυνση του διεθνούς, εθνικού και περιφερειακού του ρόλου, καθώς και της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας του, ως νομαρχιακό, διοικητικού κέντρου, συγκοινωνιακού κόμβου, κέντρου εμπορίου και υπηρεσιών προς την αγροτική παραγωγή, καθώς και πόλου ανάπτυξης τουρισμού. εναλλακτικών μορφών σε συνδυασμό με την όμορη Πίνδο και υποστήριξης του διεθνούς εμβέλειας τουρισμού που αναπτύσσεται στο νομό Τρικάλων και συγκεκριμένα στα Μετέωρα
2. Πολεοδομική οργάνωση αναζωογόνηση και αναβάθμιση του οικιστικού ιστού της πόλης, αλλά και άμεσης περαστικής ζώνης καθώς και των υπολοίπων προαστιακών οικισμών.
3. Διασφάλιση της προστασίας και αποκατάσταση του περιβάλλοντος

29. Αναθεώρηση Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου Τρικάλων (Δ.Τρικαίων)

Τα σημαντικότερα σημεία των επεκτάσεων είναι:

1. Ο νότιο – δυτικός θύλακας στα Αμπελάκια
2. Μικρές επεκτάσεις στον οικισμό του Λογακίου (βόρεια και νότιο - δυτικά) ακόμη και επιπλέον ένταξη τουλάχιστον 20 στρεμμάτων
3. Η περιοχή του Διοικητηρίου
4. Επέκταση του πάρκου Αγίου Γεωργίου έως την Οδό Πατουλιάς
5. Μικρές εκτάσεις στα Ταμπάκικα, καθώς και έκταση βόρεια του Κηπακίου
6. Να προεκταθεί ο εσωτερικός δακτύλιος και μετά τη βόρεια παράκαμψη και να συνδεθεί με τον δρόμο προς Μπαλκούρα
7. Να επεκταθεί η σημερινή ζώνη «ΒΙΠΕ Λαρίσης», νότια της οδού Πατουλιάς, με χρήση χονδρεμπορίου και χρήση βιοτεχνίας στις αντίστοιχες νέες ζώνες προς πολεοδόμηση
8. Να εξομαλυνθεί το ανατολικό όριο του οικισμού Ριζαριού με νέες εντάξεις
9. Να διορθωθεί η προτεινόμενη επέκταση στα ανατολικά του χώρου του Διοικητηρίου ώστε να συμπεριληφθούν υφιστάμενες κατοικίες
10. Να επεκταθεί η ΒΙΠΕ της οδού Πύλης από τον Περιφερειακό δακτύλιο έως τον Πηνειό ποταμό σε ζώνη 250 μέτρων εκατέρωθεν της οδού.

Οι δείκτες κρίνονται ικανοποιητικοί αναφορικά με τους κοινόχρηστους χώρους και το

πράσινο, αλλά χαμηλοί όσον αφορά τον κοινωνικό εξοπλισμό, λαμβάνοντας υπόψη το χαρακτήρα της πόλης των Τρικάλων ως νομαρχιακού κέντρου. Ο υπάρχων θεσμοθετημένος οικιστικός υποδοχέας με βάση το ισχύον Γ.Π.Σ. του Δήμου Τρικκαίων επαρκεί για την κάλυψη των οικιστικών αναγκών του μόνιμου πληθυσμού του 2001, δεν επαρκεί όμως για τον προγραμματικό πληθυσμό των 71.281 κατοίκων για το έτος 2023 εφόσον αυτός ισχύσει. (Μπρουζιώτη, 2009)

Σύμφωνα με το προτεινόμενο Γ.Π.Σ. καλύπτονται οι απαιτήσεις οικιστικών επεκτάσεων για κύρια κατοικία που καλύπτουν τον προγραμματικό πληθυσμό του Π.Σ.Τ. στο χρονικό ορίζοντα του έτους 2023, με ένταξη στο σχέδιο του μεγαλύτερου μέρους των εκτός σχεδίου οικιστικών συγκεντρώσεων και σύμφωνα με τα σταθερότυπα, ώστε αυτές να οργανωθούν πολεοδομικά, από κοινού με την υπόλοιπη πόλη, διατηρώντας ήπια οικιστικά μεγέθη στο σύνολο της νέας δομής του Π.Σ.Τ., και τηρώντας τις αρχές της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης, ώστε να αποφευχθούν φαινόμενα αστικών συμφορήσεων που χαρακτηρίζουν τα μεσαία αστικά κέντρα της χώρας και ο αστικός χώρος να αποτελεί μια ιδιαίτερα ελκυστική περιοχή με βελτιωμένη ποιότητα ζωής για τους κατοίκους της.

Αυξάνεται πολύ το αστικό πράσινο επιπέδου πόλης με τη δημιουργία δύο νέων μεγάλων πάρκων και ενός μικρότερου, καθώς και των παραποτάμιων διαδρομών που διασχίζουν το Π.Σ.Τ., καλύπτοντας ανάγκες υποβαθμισμένων περιοχών κατοικίας, και δημιουργώντας ένα αξιόλογο δίκτυο, στο οποίο εντάσσονται και «τόποι» πρασίνου υπερτοπικής σημασίας – τα πάρκα. Το δίκτυο αυτό θα λειτουργεί σαν ένας δομικός σκελετός φύσης μέσα στον αστικό ιστό, προς τον οποίο οι κάτοικοι μπορεί να στρέφονται σε καθημερινή βάση, σε συνδυασμό με τις λειτουργίες αναψυχής, πολιτισμού και άθλησης που θα παρέχει, όπως επίσης και οι επισκέπτες της πόλης.

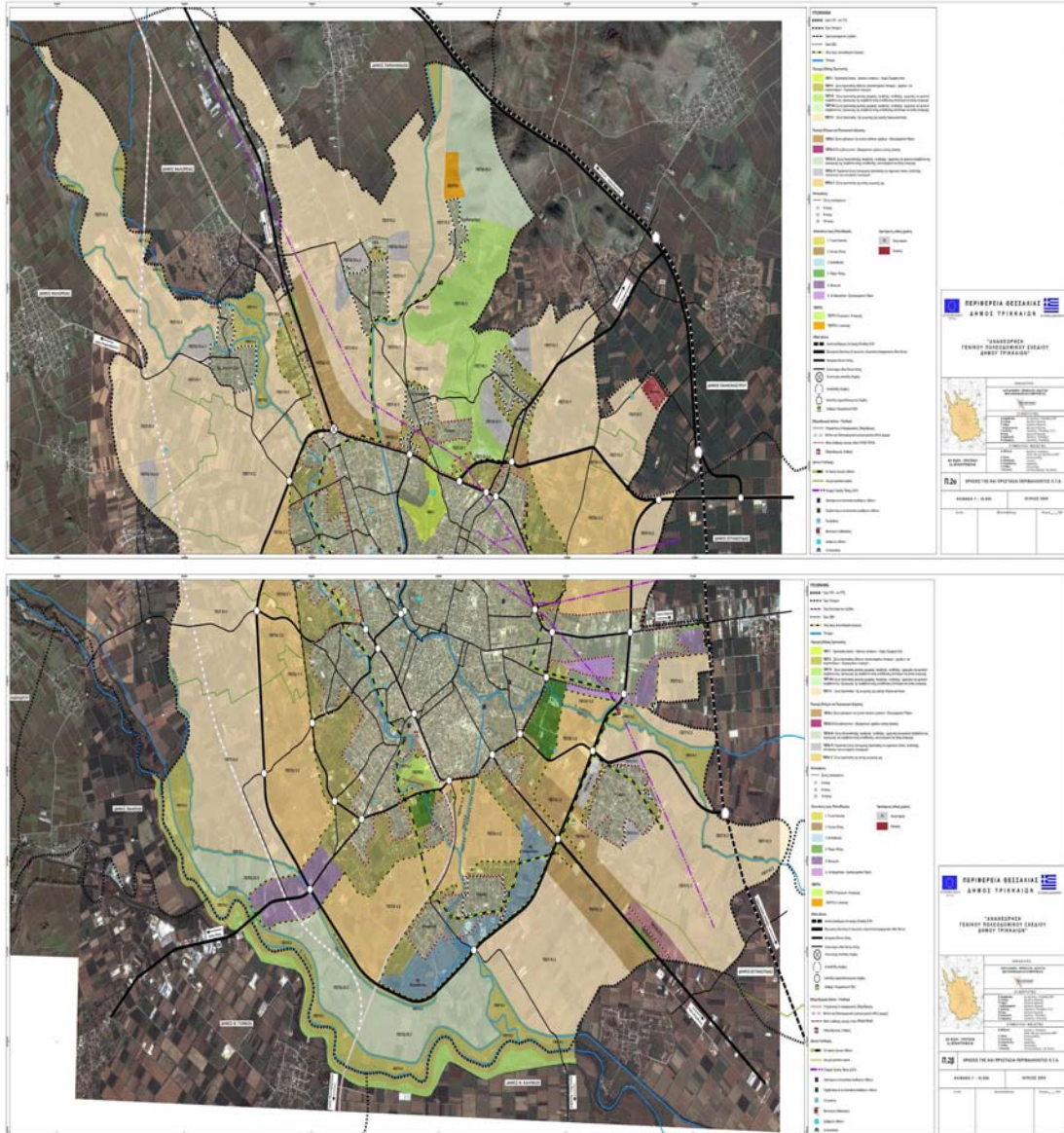
Οι ζώνες Π.Ε.Π.Δ. καταφέρνουν να έχουν πλήρη έλεγχο των χρήσεων γης στον εξωαστικό χώρο και να προστατεύσουν την γεωργική γη δημιουργώντας παράλληλα υποδοχές βιοτεχνίας και χονδρεμπορίου.

Ο ρόλος που ανατίθεται και επιτυγχάνεται έως ένα βαθμό στις διάφορες ΠΕΠΔ είναι:

- Η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος σε περιοχές που χρήζουν ειδικής προστασίας (γεωργική γη υψηλής παραγωγικότητας, προστασία δασών, δασικών και αναδασωτέων εκτάσεων, ποταμών, ρεμάτων, περιοχών φυσικής ομορφιάς και λοιπών κατά την εκάστοτε ισχύουσα νομοθεσία προστατευόμενων περιοχών).
- Η προστασία του φυσικού τοπίου.

Στις ΠΕΠ, ιδιαίτερο βάρος αποδίδεται στον σχεδιασμό της προστασίας των περιβαλλοντικά ευαίσθητων περιοχών που αφορούν στα ποτάμια συστήματα και τις παρόχθιες περιοχές τους, στα δάση, τη γεωργική γη υψηλής παραγωγικότητας και τοπία φυσικής ομορφιάς

30. Αναθεώρηση ΓΠΣ – Χρήσεις γης και περιβάλλον (Δ.Τρικκαίων)

5.4 Αξιολόγηση του γενικού πολεοδομικού σχεδίου

Οι ζώνες Π.Ε.Π. Ι και ΙΙ είναι ένα μέτρο προστασίας του περιβάλλοντος, των οικοσυστημάτων των υδάτινων και των δασικών το οποίο όσο επίκαιρο και επείγον είναι άλλο τόσο καθυστερημένα επήλθε. Η ζώνη προστασίας Ι θα εκτελέσει σωστά το ρόλο της και θα λειτουργήσει ακριβώς για την προστασία της περιοχής του Προφήτη Ηλία. Η ζώνη προστασίας των υδάτινων οικοσυστημάτων για την προστασία του Ληθαιού ποταμού με

τις ζώνες προστασίας εκατέρωθεν της κοίτης του (με μειωμένο το πλάτος ανά περιοχές) θα ωφελήσει επιπλέον για την ανάδειξή του ως ένα βασικό στοιχείο φυσικού πλούτου της περιοχής, παρότι η μέχρι τώρα Ζ.Ο.Ε. δεν προέβλεπε κάτι τέτοιο. Παρόλα αυτά, είναι αδύνατον να μην παρατηρήσει κανείς ότι δεν προβλέπεται καμία Π.Ε.Π. II για την κοίτη του ποταμού εντός της πόλη των Τρικάλων, με ότι αυτό μπορεί να σημαίνει ή μπορεί να συνεπάγεται.

Οι Π.Ε.Π.Δ. αποτελούν ένα μέτρο απόλυτα αναγκαίο για την προστασία και τον έλεγχο των χρήσεων γης κυρίως στον εξωαστικό χώρο της πόλης. Με τις ζώνες αυτές είναι δυνατό να γίνει πρόβλεψη και παράλληλα σχεδιασμός για την πλήρη ανάπτυξη των χρήσεων γης που οι Π.Ε.Π.Δ. καθορίζουν, όπως επιχειρηματικά πάρκα, ξενώνες οικοτουρισμού, κ.λπ.

Παρόλα αυτά υπάρχουν σημαντικά πολεοδομικά σημεία που ο καθορισμός των ζωνών αυτών παραβλέπουν ή ακόμη και δυσχεραίνουν. Η Π.Ε.Π.Δ. I προβλέπει τη ζώνη γενικών και αστικών χρήσεων – Επιχειρηματικό πάρκο. Παρατηρείται ότι με βάση το προτεινόμενο Γ.Π.Σ. η ζώνη αυτή καταλαμβάνει τμήμα της γεωργική γης υψηλής αποδοτικότητας της υφιστάμενης Ζ.Ο.Ε. Δηλαδή, η αναθεώρηση αυτή προωθεί την ανάπτυξη μεγάλων εμπορικών καταστημάτων εις βάρος της εύφορης και αποδοτικότητας γεωργικής γης της τρικαλινής πεδιάδας. Δημιουργούνται έτσι πολλά ερωτήματα και πολλαπλές συνέπειες.

Όλα τα προηγούμενα ουσιαστικά οφείλονται στην χωροθέτηση αυτών των ζωνών και κυρίως της Π.Ε.Π.Δ. I ως επί το πλείστον μέσα στη Π.Ε.Π. IV (περιοχή ειδικής προστασίας) αγροτική γη υψηλής παραγωγικότητας (ζώνη γεωργικής καλλιέργειας στην υφιστάμενη Ζ.Ο.Ε.). Ο σχεδιασμός του χώρου που έγινε για να υποδεχτεί αυτές τις λειτουργίες θεώρησε καταλληλότερη την περιοχή εκτός του αστικού χώρου της πόλης και των οικισμών, και ειδικά την ανάπτυξή τους παράλληλα και κατά μήκος της Εθνικής Οδού Τρικάλων – Καρδίτσας και της επαρχιακής οδού προς Καλαμπάκα. Η θεσμοθέτηση αυτών των χρήσεων στην συγκεκριμένη περιοχή ουσιαστικά θέλει να εκμεταλλευθεί κατά κόρον τις οποιεσδήποτε επενδύσεις που ελκύει το δίπολο Τρίκαλα – Καρδίτσα, αλλά και να εκμεταλλευθεί το αγοραστικό κοινό και των δύο πρωτευουσών και των , δήμων και οικισμών ανάμεσά τους. Ταυτόχρονα, όμως, δικαιώνει την εκτός σχεδίου δόμηση, τη δόμηση μεταξύ των πόλεων, που πλέον νομιμοποιείται από το Γ.Π.Σ., θυσιάζοντας τις εύφορες εκτάσεις και

μετατρέποντας σε κλειστό, χτιστό διάδρομο την εθνική οδό Τρικάλων – Καρδίτσας, γνωστή ως γραμμική παρόδια δόμηση. Δεν είναι υπερβολικό να λεχθεί ότι αυτού του είδους η δόμηση είναι η κύρια ίσως αιτία της καταστροφής του φυσικού περιβάλλοντος.

Όσον αφορά το πολεοδομικό μέτρο των επεκτάσεων - ένα μέτρο που έχει κατά κόρον χρησιμοποιηθεί εσφαλμένα στον Ελληνικό χώρο – πετυχαίνει πράγματι το στόχο του μέσα από αυτή την αναθεώρηση του Γ.Π.Σ., δηλαδή την ομαλοποίηση του περιγράμματος του εγκεκριμένου σχεδίου και την χωρική συνοχή της πόλης. Η εκτός σχεδίου δόμηση που περιέκλειε την πόλη ενσωματώνεται στον οικιστικό ιστό με οικιστικές επεκτάσεις, ιδιαίτερα μάλιστα αυτή η οποία βρίσκεται μεταξύ των οικισμών και της πόλης αλλά και οι εκτάσεις οι οποίες παρουσιάζουν σχετική δόμηση με τις εκτός σχεδίου διατάξεις ή αυθαίρετη δόμηση.

Τα νέα στοιχεία που προτείνονται θα πρέπει να έχουν χαρακτήρα αναδιοργάνωσης της πόλης και όχι αναπτυξιακών ζωνών μόνο - αναδιοργάνωση με βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων. Βάση πρέπει να είναι, η φιλική προς το περιβάλλον χρησιμοποίηση της υπό ένταξη γης, η τήρηση προστασίας περιοχών με ιδιαίτερο περιβαλλοντικό ενδιαφέρον, ρέματα, ποτάμια, διαφύλαξη της γεωργικής γης.

Για να επιτευχθούν οι στόχοι της αναθεώρησης του Γ.Π.Σ. Δήμου Τρικκαίων θα πρέπει καταρχάς να προσδιοριστεί ο ρόλος του Δήμου και κατ' επέκταση του Νομού, δηλαδή αν θα παραμείνει αποκλειστικά αγροτικός Δήμος και Νομός ή θα μετατραπεί σε κέντρο υπηρεσιών και βιοτεχνιών με έντονα αναπτυγμένο τριτογενή τομέα σε έναν διευρυμένο αστικό ιστό ή θα προσπαθήσει να υιοθετήσει στοιχεία και των δύο. Η μετατροπή των Τρικάλων από μία αγροτική περιοχή σε μία που θα βρίσκεται στις λίστες επιχειρηματικών επιλογών θα πρέπει να έρθει ομαλά και με διατάξεις που δεν θα προσβάλλουν την παραδοσιακότητα του χαρακτήρα της πόλης και το τουριστικό προϊόν αυτής.

Οι ζώνες Π.Ε.Π. συμβάλλουν στην διατήρηση της γεωργικής γης, η οποία αποτελεί από τις σημαντικότερες και πιο εύφορες εκτάσεις στον ελληνικό χώρο. Το ζήτημα είναι η θεωρία να γίνει πράξη. Η προστασία του ποταμού με ζώνες προστασίας είναι βασική.

Πρέπει όμως να γίνει σε όλο το μήκος του και μέσα στην πόλη αλλιώς χάνεται ο ρόλος του μέτρου αυτού. Επιπλέον, τα μεγάλα «φιλέτα» γεωργικής γης διατηρούνται αμιγή και ουσιαστικά αναγνωρίζεται η αξία του ρόλου τους. Δάση και οικοσυστήματα, ακόμη και μικρά υδροηλεκτρικά έργα έρχονται σε προτεραιότητα, αφού η διαφύλαξη και η προώθησή τους θα προσδώσει και τα κατάλληλα οφέλη στο Τρικαλινό τουριστικό προϊόν.

Σε αυτό το προϊόν έρχονται προσφέρουν και οι Π.Ε.Π.Δ. δημιουργώντας ζώνες βιοτεχνιών, επιχειρηματικών πάρκων, εμπορικών καταστημάτων, κ.λπ. Από την μία πλευρά, σωστά προωθείται ο νέος άξονας ανάπτυξης που οραματίζεται ο Δήμος, αυτός του πόλου έλξης επενδύσεων και αγοραστικού κοινού. Από την άλλη, το θεσμικό πλαίσιο στο οποίο προωθούνται οι Π.Ε.Π.Δ. οδηγεί σχεδόν μονόδρομο στην ανοικοδόμηση επί των βασικών οδικών αξόνων, όπως επί της Εθνικής Οδού Τρικάλων – Καρδίτσας, εις βάρος της γεωργικής γης που οι Π.Ε.Π. προστατεύουν. Θετική είναι η προαγωγή της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, του οικοτουρισμού και της ήπιας μορφής αναψυχής (αγροτικές, φάρμες, ξενώνες 50 κλινών).

Μία τελείως ανεξάρτητη προσφορά έχουν οι επεκτάσεις στο Δήμο Τρικκαίων, οι οποίες θα προσδώσουν τον τίτλο του πολυκεντρικού οικιστικού συνόλου με έδρα την πόλη των Τρικάλων, η οποία θα «διοικεί» το πολεοδομικό συγκρότημα. Όμως, ο προβληματισμός σε αυτό το μέτρο παραμένει ο ίδιος: «Τι ακριβώς εξυπηρετούν οι επεκτάσεις στο Δήμο Τρικκαίων; » Εξυπηρετούν το ιδιωτικό συμφέρον και τις πελατειακές σχέσεις μεταξύ τοπικών αρχόντων και των ιδιοκτητών ή πράγματι επί του πρακτέου ενσωματώνουν ομαλά τους οικισμούς δορυφόρους και αθρώνουν θεμιτά και συνειδητά μέρος της εκτός σχεδίου (και γιατί όχι και της αυθαίρετης) δόμησης με πρόσχημα τις ζώνες π.χ. Π.Ε.Π.Δ. IV;

Παρά τις αμφιβολίες και τις όποιες παρατηρήσεις για τις προθέσεις και την εφαρμογή του Γ.Π.Σ., το σίγουρο είναι ότι ως ένα βαθμό οι στόχοι επιτυγχάνονται. Το όραμα των Τρικαλινών πολιτών και τοπικών φορέων για τη μετατροπή του Δήμου σε ένα Δήμο ανταγωνιστικό, ικανό να σταθεί ισάξιος των άλλων Θεσσαλικών Δήμων (και όχι μόνο) στο στίβο των επενδύσεων, να πετύχει αύξηση της χρηματικής εισροής είτε από τον τριτογενή είτε από τον δευτερογενή τομέα, να αφήσει πίσω την Λάρισα, το Βόλο και την Καρδίτσα στο θέμα του τουριστικού προϊόντος προωθώντας τα οικοσυστήματά και τους υδροφόρους ορίζοντές της, αλλά να παραμείνει σταθερό το γεωργικό εισόδημα. Το μήνυμα της θεσμοθέτησης Π.Ε.Π.Δ. και Π.Ε.Π. είναι ελπιδοφόρο αφού είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα ότι η προστασία του περιβάλλοντος πλέον λαμβάνεται σοβαρά υπόψη σε στρατηγικές μελέτες σχεδιασμού, σε Γ.Π.Σ., κ.λπ.

Η αναθεώρηση του Γ.Π.Σ. του Δήμου Τρικκαίων μπορεί να χαρακτηριστεί μια ολοκληρωμένη μελέτη ανάπτυξης του πολεοδομικού συγκροτήματος στο μέτρο που θα ωφελήσει τους πολίτες και την ποιότητα της ζωής εκεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Πολεοδομικές επεμβάσεις στην πόλη των Τρικάλων τον 21ο αιώνα

6.1 Έργα του Δήμου

Σήμερα στην πόλη των Τρικάλων στο πλαίσιο της αναβάθμισης της παρεχόμενης ποιότητας ζωής των δημοτών μια σειρά από έργα απαρτίζουν την αλλαγή όψης και λειτουργίας της.

Θα αναφερθούμε σε συγκεκριμένες πολεοδομικές επεμβάσεις που έγιναν ή θα γίνουν και που αφορούν συγκεκριμένες μελέτες.

1ο Έργο. «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΑΛΑΙΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ ΤΡΙΚΑΛΩΝ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΠΟΤΑΜΟ ΛΗΘΑΙΟ.»

Πέντε και πλέον χρόνια μετά τη μεταφορά των Φυλακών Τρικάλων εκτός του κέντρου της πόλης και την παραχώρηση του κτιριακού συγκροτήματος στο Δήμο, το θέμα της αξιοποίησης των κτισμάτων των παλιών Φυλακών αλλά και της μελλοντικής ταυτότητας της ευρύτερης εξαιρετικού ενδιαφέροντος περιοχής τους παράμενε ανοικτό και αποτελούσε καίριο ζήτημα για την πόλη.

Προτάσεις και ιδέες διατυπώθηκαν αρκετές αλλά μέχρι πρόσφατα (2011) δεν είχε δοθεί κάποια λύση.

Έτσι μια μελέτη που εκπονήθηκε στα πλαίσια διπλωματικής εργασίας με τίτλο «Στις Φυλακές Τρικάλων» από τη Θεοδώρα Δημ. Βαρδούλη, απόφοιτη πια της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, και πλέον εργάζεται στο Πανεπιστήμιο του Μ.Ι.Τ της Βοστώνης των Η.Π.Α, τον Ιούλιο του 2008 στον Τομέα Συνθέσεων Τεχνολογικής Αιχμής, με καθηγητή τον κο Δημήτρη Παπαλεξόπουλο και σύμβουλο καθηγητή σε θέματα σχεδιασμού τοπίου τον κο Κώστα Μωραΐτη, αποτέλεσε ένα χρήσιμο εργαλείο στο πλαίσιο της υλοποίησης αυτού του τόσο σημαντικού για την πόλη έργου.

31. Οι Φυλακές. (διπλωματική Βαρδούλη,2008)

Σήμερα στην πόλη μας, ένα δίκτυο πεζών κινήσεων ξεκινά από τη συνοικία Βαρούσι και το Βυζαντινό Κάστρο, συνεχίζει στο Ασκληπιείο και τα "Μανάβικα" και φτάνει στο σύμπλεγμα των κεντρικών πλατειών. Η πρόταση περιλαμβάνει την προέκταση αυτού του δικτύου μέχρι τις παλιές φυλακές, τον Άγιο Κωνσταντίνο, το Τζαμί και το μαυσωλείο του Οσμάν Σαχ, μέσω της οδού Όθωνος, με τη χρήση του Ληθαίου ως ενοποιητικού στοιχείου.

Αυτό το σημαντικό έργο που υλοποιείται αυτή τη χρονική στιγμή είναι το έργο «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΑΛΑΙΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ ΤΡΙΚΑΛΩΝ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΠΟΤΑΜΟ ΛΗΘΑΙΟ», αναφέρεται στην επέμβαση στο Ο.Τ. 38, δηλαδή στον περιβάλλοντα χώρο των υπαρχόντων κτισμάτων, του Οθωμανικού Τεμένους Οσμάν-Σαχ, της Εκκλησίας Αγ. Κωνσταντίνου, των κτιρίων των πρώην Φυλακών Τρικάλων και στην ενοποίησή του με τον παραποτάμιο περιβάλλοντα χώρο του Ληθαίου Ποταμού, συνολικής έκτασης, χωρίς την κάλυψη των κτιρίων, περίπου 30 στρεμμάτων.

Στόχος της παρέμβασης είναι η αναβάθμιση του τοπίου, σε κομβικό σημείο των Τρικάλων που συνδυάζει την γειτνίαση με το κέντρο και την θέση του σαν σημείο εισόδου στην πόλη. Ενοποιούνται κτίρια-ορόσημα της πόλης αλλά και της Ελληνικής Ιστορίας, το Οθωμανικό Τέμενος, η Εκκλησία του Αγ. Κων/νου, το συγκρότημα παλαιών Φυλακών (παλαιά Χαμάμ) με τον ρου του ποταμού Ληθαίου και το πράσινο, σαν συνδετικό κρίκο της περιβαλλοντικής αναβάθμισης της περιοχής.

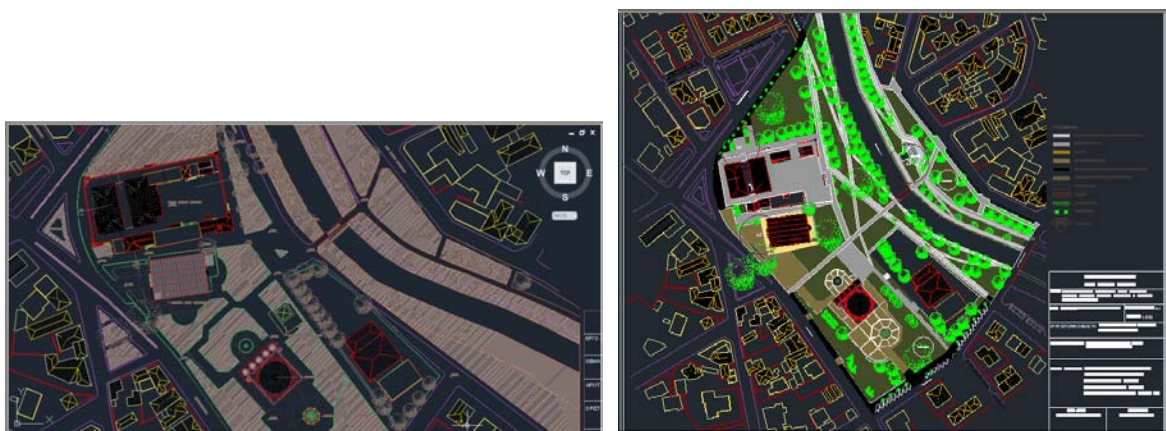
Το όλο έργο συμβάλλει στην ανάκτηση ενός μεγάλου δημοσίου χώρου από τους πεζούς και τους ποδηλάτες, ο οποίος, ασφαλής από αυτοκίνητα, προσφέρεται χωρίς εμπόδια, εύχρηστος και ευχάριστος, με προσβασιμότητα στο ποτάμι, έπειτα από επέμβαση στα πρανή του ποταμού, όπου θα δοθούν ηπιότερες κλίσεις από τις υφιστάμενες, μέχρι την κοίτη, δημιουργώντας χώρους ανάπαυλας και περιπάτου, επαναφέροντας το τοπίο στη

μορφή που είχε στις αρχές του περασμένου αιώνα, όταν ήταν από τα ξακουστά θέρετρα της πόλης, δημιουργώντας έναν μεγάλο χώρο για υπαίθριες εκδηλώσεις σε συνδυασμό με τα απέναντι πρανή. Επίσης δημιουργούνται χώροι ασφαλείς για τα παιδιά, μιας και η κίνηση του αυτοκινήτου περιορίζεται εκτός του χώρου παρέμβασης.

Στην περιοχή της εν λόγω παρέμβασης, θα δημιουργηθούν μεγάλοι χώροι πρασίνου με υψηλές και χαμηλές φυτεύσεις, επιτυγχάνοντας έτσι την απρόσκοπτη επισκεψιμότητα και την ασφαλή περιήγηση, σε έναν κεντρικό πνεύμονα πρασίνου της πόλης, αναδεικνύοντας έτσι τον ποταμό Ληθαίο, που μέχρι σήμερα παραμένει μη επισκέψιμος, επίσης θα δημιουργηθούν πεζόδρομοι και ποδηλατόδρομοι, δίνοντας προσβασιμότητα σε πεζούς και ποδηλάτες συνδέοντας έτσι αυτόν τον πνεύμονα πρασίνου με το πυκνοδομημένο κέντρο της πόλης.

Καταργούνται επιφάνειες ασφάλτου και θα κατασκευασθούν ποδηλατόδρομοι-πεζόδρομοι πλάτους 2,30μ-3,00μ. Οι χώροι των μνημείων ενοποιούνται, ενώ παράλληλα, με διαφορετικούς τοπιακούς συμβολισμούς, αναδεικνύεται η ιδιαίτερη ιστορία του κάθε μνημείου. Από την πλευρά της οδού Μαρκίνα-Κλαύδιου, θα δημιουργηθεί είσοδος-πλατεία, με κλίση προς τα κτίρια των Φυλακών, λύνοντας την υφιστάμενη υψομετρική διαφορά.

Ο προϋπολογισμός του έργου ανέρχεται στο ποσό των **1.500.000,00 €** συμπεριλαμβανομένου του Φ.Π.Α. και η χρηματοδότησή του θα γίνει από το Δ' ΚΠΣ ΕΣΠΑ 2007-2013 , προς ένταξη στον Άξονα 4, Αειφόρος Ανάπτυξη και ποιότητα ζωής στη Θεσσαλία και κωδικό θεματικής προτεραιότητας 54 (Άλλα μέτρα για την διατήρηση της κατάστασης περιβάλλοντος και την πρόληψη κινδύνων).

32. Σχέδια Μελέτης (Δ.Τρικκαίων)

Το βραβείο Περιβαλλοντικής Ευαισθησίας Οικόπολις 2013 απονεμήθηκε στο δήμο Τρικκαίων, για τη μελέτη «Περιβαλλοντική Παρέμβαση στην Ευρύτερη Περιοχή Παλαιών Φυλακών Τρικάλων - Σύνδεση με Ποταμό Ληθαίο», την ημέρα που είναι αφιερωμένη σε όλο τον κόσμο για την Προστασία του Περιβάλλοντος (Τετάρτη 5 Ιουνίου). Η αρχιτεκτονική μελέτη ανήκει στη Θεοδώρα Βαρδούλη και αποτελεί δωρεά στο Δήμο Τρικκαίων.

Στον κατάλογο των βραβευθέντων στην κατηγορία Αστικής Ανάπλασης και ο Δήμος Τρικκαίων για τη μελέτη Περιβαλλοντικής Παρέμβασης Ευρύτερης Περιοχής Παλαιών Φυλακών - Σύνδεση με Ποταμό Ληθαίο.

Τα Βραβεία Περιβαλλοντικής Ευαισθησίας ΟΙΚΟΠΟΛΙΣ επιδιώκουν να συμβάλλουν στην προβολή και στην αναγνώριση της έμπρακτης και αυξημένης περιβαλλοντικής ευαισθησίας των Φορέων της Πολιτείας, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, των Επιχειρήσεων, των Επιστημονικών και Ερευνητικών Ιδρυμάτων και των Μέσων Ενημέρωσης. Η καθιέρωση των Βραβείων ήταν ουσιαστική και επιβεβαίωσε την ανάγκη στήριξης της Κοινωνικής Συμμετοχής και Προσφοράς στο Περιβάλλον, που αποδεικνύεται μέσα από συγκεκριμένα προγράμματα δράσης, έρευνας, ενεργειών και επικοινωνίας.

Ο Θεσμός των Βραβείων ΟΙΚΟΠΟΛΙΣ στοχεύει στη δημιουργία συνθηκών ευγενούς άμιλλας, που θα προάγει την γενικότερη περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και επίδειξη κοινωνικής συμμετοχής των επιχειρήσεων, ενώσεων και φορέων στην ανάληψη ή στήριξη δράσεων για το περιβάλλον.

Φέτος, απονεμήθηκαν 26 βραβεία σε εργασίες και ενέργειες που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της προηγούμενης χρονιάς, και για τις διπλωματικές εργασίες κατά τη διάρκεια των δύο προηγούμενων ετών. Οι κατηγορίες των βραβείων είναι Επιστήμης, Διπλωματικών Εργασιών, Οργανισμών και Φορέων, Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Επιχειρήσεων και Μέσων Ενημέρωσης.

2ο Έργο. Οι φυλακές Τρικάλων μετατρέπονται σε «Κέντρο Έρευνας και Πολιτισμού «Βασίλης Τσιτσάνης»

Όταν οι αρχαιολόγοι της 19ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων προχώρησαν σε διερευνητικές εργασίες στις παλιές φυλακές Τρικάλων, πριν αυτές στεγάσουν πολιτιστικό κέντρο, ήρθαν αντιμέτωποι με αναπάντεχα αποτελέσματα.

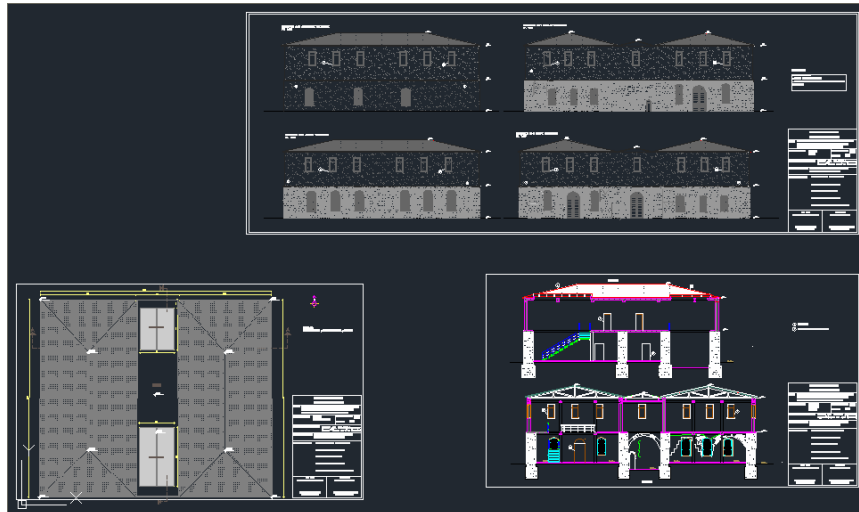
Το παλιό σωφρονιστικό κατάστημα έκρυβε στα σπλάχνα του οθωμανικό λουτρό, έκτασης 850 τετραγωνικών μέτρων. Την ανάδειξη του οθωμανικού λουτρού και παράλληλα την επανάχρηση του κεντρικού κτιρίου των παλαιών φυλακών, προκειμένου να στεγάσει το Κέντρο Έρευνας «Βασίλης Τσιτσάνης» αποφάσισε ομόφωνα το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο.

Το οθωμανικό λουτρό σώζεται σε αρκετά καλή κατάσταση και η αρχιτεκτονική του αποδίδεται στον περίφημο Οθωμανό αρχιτέκτονα Σινάν. Είναι δίδυμο, με ανδρικό και γυναικείο τμήμα. Το λουτρό δύναται να ταυτιστεί με το χαμάμ του Οσμάν Σαχ, που αποτυπώνεται σε τοπογραφικό διάγραμμα του 1885.

33. Οι φυλακές Τρικάλων (κατσογιαννος, 2000)

Το κτιριακό συγκρότημα των φυλακών από το κεντρικό κτίριο και το κτίριο διοίκησης. Το κεντρικό κτίριο είναι διώροφο κτίσμα, που φαίνεται να κατασκευάστηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1890 στη θέση του δίδυμου λουτρού. Τη δεκαετία του 1950 και συγκεκριμένα μετά τον καταστροφικό σεισμό του 1954, το κτίριο υπέστη μετατροπές, με κυριότερη την ανακατασκευή του ορόφου. Οι φυλακές περιλάμβαναν ανδρικό και γυναικείο τμήμα. Το 2006 με τη μεταφορά των φυλακών το κτιριακό συγκρότημα παραχωρήθηκε στο δήμο Τρικκαίων.

34. Σχέδια Μελέτης (Δ.Τρικκαίων)

Η μελέτη, που εγκρίθηκε από το ΚΑΣ, προβλέπει την ανάδειξη του οθωμανικού λουτρού και τη στέγαση στον όροφο του κεντρικού κτιρίου του Κέντρου Έρευνας και Πολιτισμού «Βασίλης Τσιτσάνης». Στον προαύλιο χώρο των φυλακών θα κατεδαφιστούν δύο παλιά κτίσματα και θα φτιαχτεί αναψυκτήριο, ενώ στη θέση του θα παραμείνει ένας ναΐσκος. Εξάλλου, οι ανασκαφές θα συνεχιστούν για την αποκάλυψη του χώρου δεξαμενής του νερού, του δαπέδου του χλιαρού χώρου και του χώρου θερμαστών και υπόκαυστων του οθωμανικού λουτρού.

Η παρούσα τεχνική έκθεση περιλαμβάνει τις εργασίες που απαιτούνται για την επανάχρηση του κεντρικού κτιρίου των παλαιών φυλακών Τρικάλων για πολιτιστικούς σκοπούς και την στέγαση του κέντρου έρευνας «Βασίλης Τσιτσάνης», σε συνολικό εμβαδόν οικοπέδου 4.814,68 μ².

Το κτίριο των παλαιών φυλακών αποτελεί μέρος ενός συγκροτήματος κτιρίων των οποίων η χρήση έχει περιέλθει στο Δήμο Τρικκαίων μετά τη λειτουργία των νέων φυλακών στην περιοχή «Μπαλκούρας», το έτος 2006.

Το ισόγειο του διώροφου κτιρίου των παλαιών φυλακών αποτελείται από τα λείψανα των οθωμανικών λουτρών του Οσμάν Σαχ των οποίων η περιμετρική λίθινη τοιχοποιία σώζεται σε πολύ καλή κατάσταση. Μετά την καθαίρεση των εσωτερικών επιχρισμάτων αποκαλύφθηκαν πλήρως τα υπολείμματα της στήριξης της θολωτής στέγης του χαμάμ, τα διακοσμητικά τόξα από οπτοπλίνθους, καθώς και ανοίγματα και κόγχες που δίνουν στοιχεία για τη λειτουργική οργάνωσή του. Επίσης αποκαλύφθηκαν οι δυο είσοδοί του (ανδρών – γυναικών). Πάνω στην τοιχοποιία του χαμάμ κατασκευάστηκε ο όροφος των φυλακών Τρικάλων ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα. Σε κάρτ –ποστάλ του 1903 φαίνεται

το διώροφο πλέον κτίσμα, με τα διανοιχθέντα παράθυρα στο ισόγειο του χαμάμ και τη στέγη του ημιτελή.

Μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας (1881) αποφασίστηκε η μεταφορά των φυλακών, που μέχρι τότε στεγάζονταν υπό άθλιες συνθήκες στο κέντρο της πόλης, στο χώρο των οθωμανικών λουτρών του Οσμάν Σαχ. Στο χώρο αυτό, που συνυπάρχει το Τέμενος και το Μουσουλάνι του Οσμάν – Σαχ, και ο οποίος ήταν ένα από τα ξακουστά θέρετρα της πόλης, σύμφωνα με μαρτυρίες του Εβλιγιά Τσελεμπί, μεταφέρθηκαν οι φυλακές για λόγους ασφαλείας και υγιεινής, αλλά και σε μια εντυπωσιακή προσπάθεια «αντιστροφής» της χρήσης του χώρου. Ο χώρος της αναψυχής και της κάθαρσης, μετατράπηκε σε χώρο εγκλεισμού και τιμωρίας.

Σήμερα ο όροφος έχει επανακατασκευαστεί και διατηρείται στο ίδιο περίγραμμα και μορφή. Αποτελείται πλέον από τοιχεία από οπλισμένο σκυρόδεμα, που μαζί με εσωτερικά υποστυλώματα, δοκούς και πλάκες σκυροδέματος σε ισόγειο και πρώτο όροφο, αποτελούν τον φέροντα οργανισμό του. Η κατασκευή από οπλισμένο σκυρόδεμα εκτιμάται ότι έγινε μεταπολεμικά, μετά τους ισχυρούς σεισμούς που έπληξαν τον Νομό Τρικάλων. Επί της πλάκας του ορόφου εδράζονται δύο ξύλινες τετράριχτες στέγες που καλύπτουν τους θαλάμους των πρώην φυλακών, ενώ ο κεντρικός διάδρομος δεν καλύπτεται από στέγη. Το κτίριο σήμερα δεν παρουσιάζει εμφανή προβλήματα στατικότητας, ενώ μετά από εξαετή αχρησία παρουσιάζει εικόνα πλήρους έλλειψης συντήρησης.

Η μελέτη επανάχρησης διατηρεί την εξωτερική μορφή του κτιρίου χωρίς επεμβάσεις καθώς και την εσωτερική διαρρύθμισή του. Το συνολικό εμβαδόν του κυρίως κτιρίου είναι 1.596,26 μ².

Στόχος του Δήμου είναι να αναδείξει όλες τις φάσεις εξέλιξης του συγκροτήματος, που είναι άμεσα συνδεδεμένο με την ιστορία της πόλης, προστατεύοντας ταυτόχρονα ένα σημαντικό μνημείο όπως τα οθωμανικά λουτρά. Για το σκοπό αυτό, υπό την επίβλεψη της Εφορίας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων θα εκτελεσθούν όλες οι απαραίτητες εργασίες για την διατήρηση και προστασία των αρχιτεκτονικών λειψάνων του οθωμανικού λουτρού στα πλαίσια της επανάχρησης του κεντρικού κτιρίου των παλαιών φυλακών Τρικάλων, στο ισόγειο του κτιρίου. Όσον αφορά στον όροφο, με την παρούσα μελέτη του Δήμου Τρικαίων και υπό την επίβλεψη της Διευθύνουσας Υπηρεσίας (Δ.Τ.Υ.), προτείνεται να στεγάσει το Κέντρο Έρευνας και Πολιτισμού Βασίλης Τσιτσάνης, το οποίο έχει συσταθεί από το έτος 2008 και λειτουργεί σαν Ν.Π.Δ.Δ., στα πλαίσια του Δήμου με σκοπό την προβολή και την μελέτη της λαϊκής μουσικής και του λαϊκού πολιτισμού, με πολιτιστικές,

εκπαιδευτικές και ερευνητικές δραστηριότητες και την λειτουργία του ως χώρος πολιτιστικών δραστηριοτήτων (εκδηλώσεις, προβολές, διαλέξεις, εκθέσεις κλπ).

Στον περιβάλλοντα χώρο θα δημιουργηθούν μεγάλα παρτέρια πρασίνου με φύτευση και όλος ο χώρος του συγκροτήματος θα επιστρωθεί με ακανόνιστες πλάκες Άρτας. Θα δημιουργηθούν ράμπες εισόδου πρόσβασης για την απρόσκοπτη κυκλοφορία των επισκεπτών και θα ενοποιηθεί το όλο συγκρότημα με τον περιβάλλοντα πράσινο χώρο του ποταμού Ληθαίου. Θα γίνει αποχέτευση ομβρίων και το όλο συγκρότημα θα φωτιστεί εντός και εκτός των τειχών με κατάλληλα φωτιστικά για την ανάδειξή του .

Ο προϋπολογισμός του έργου ανέρχεται στο ποσό των 2.000.000,00 € συμπεριλαμβανομένου του Φ.Π.Α. και η χρηματοδότησή του θα γίνει από το Δ' ΚΙΠΣ ΕΣΠΑ 2007-2013 .

35. Η αρχή του έργου των παλιών φυλακών (προσωπικό αρχείο)

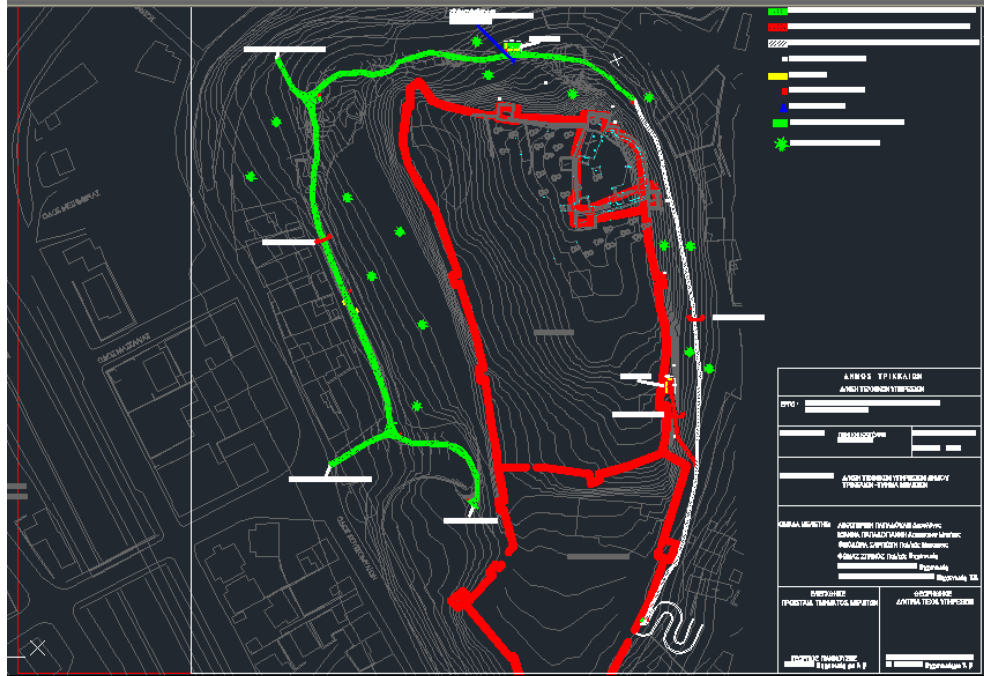
3ο Έργο. Πέριξ των τειχών του κάστρου της πόλης

Πρόκειται για μια μελέτη του Δήμου Τρικκαίων και αναφέρεται σε ήπιες και οικολογικές επεμβάσεις στην Δημόσια έκταση, πέριξ των τειχών του κάστρου της πόλης Τρικάλων.

Σκοπός του έργου είναι η ανάδειξη και προστασία του φυσικού περιβάλλοντος με επεμβάσεις οι οποίες κινούνται στα πλαίσια των αρχών (κανονισμών) των μελετών δασικής αναψυχής.

Το όλο έργο συμβάλλει στην ανάκτηση ενός μεγάλου δημόσιου χώρου από τους πολίτες (περίπου 23 στρ.), στην ανάδειξη αυτού μέσω βελτίωσης της προσβασιμότητας καθώς και εμπλουτισμός της βλάστησης με αυτόχθονα φυτικά είδη (δενδρώδη) λιγότερο

πυρόπληκτα, ώστε να διασπαστεί ο αμιγής χαρακτήρας του πευκώνα. Έτσι δημιουργείτε βιολογική και αισθητική ποικιλότητα, σταθερότητα και υγεία του οικοσυστήματος. Αν και η παραχώρηση της έκτασης έγινε το 2004, έως σήμερα δεν έχουν γίνει άλλες παρεμβάσεις στην περιοχή αυτή.

36. Σχέδια Μελέτης Κάστρου (Δ.Τρικαίων)

Έτσι κατασκευάστηκε περιπατητικός διάδρομος στη δυτική και βόρεια πλευρά εξωτερικά του βυζαντινού κάστρου έγινε καθαρισμός της δασικής ξερής ποώδους βλάστησης σε όλη την επιφάνεια του Άλσους, νέες φυτεύσεις 330 δέντρων διαφορών ειδών, κατασκευή μονοπατιού από συμπυκνωμένο κοκκινόχωμα, κατασκευή ξύλινων διαδρόμων πλάτους 1,20 μ. περίξ του κάστρου και κατάλληλες διαμορφώσεις θέσεων θεάς σε όλη την περιοχή. Οι επεμβάσεις που περιγράφονται πιο πάνω, δεν αναμένεται να επιφέρουν δυσμενείς επιπτώσεις τόσο στο άμεσο όσο και στο ευρύτερο περιβάλλον. Με τις εργασίες εμπλουτισμού της βλάστησης (νέες φυτεύσεις) αναμένεται βελτίωση του μικροκλίματος και αναβάθμιση του δασικού οικοσυστήματος, δίνοντας προσβασιμότητα σε όλους τους επισκέπτες του αισθητικού δάσους στη θέση «Κάστρο», στην πόλη των Τρικάλων. Επομένως η χρήση της έκτασης θα έχει οικολογικό χαρακτήρα. Με τη χρήση της δεν παρέρχεται μεταβολή των παραμέτρων του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, ενώ οι επιπτώσεις από τις μικρές βλάβες του περιβάλλοντος, είναι αναστρέψιμες και οι ενδιάμεσες μεταβολές θα γίνονται με ρυθμούς που απορροφώνται από το περιβάλλον.

Ο προϋπολογισμός του έργου ανέρχεται στο ποσό των 202.950,00 € (συμπεριλαμβανομένου του ΦΠΑ) και η χρηματοδότησή του έγινε από τον Άξονα Προτεραιότητας 4, «Αειφόρος Ανάπτυξη και Ποιότητα Ζωής στη Θεσσαλία», του Ε.Π. ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ – ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ – ΗΠΕΙΡΟΥ 2007 – 2013.

4ο Έργο. ΜΕΛΕΤΗ ΑΝΑΔΑΣΩΣΗΣ - ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ ΛΟΦΩΝ ΒΟΡΕΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ (ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΗΛΙΑΣ).

Ένα έργο για το οποίο υπάρχει πλήρη μελέτη αλλά δεν έχει υλοποιηθεί είναι η: ΜΕΛΕΤΗ ΑΝΑΔΑΣΩΣΗΣ - ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ ΛΟΦΩΝ ΒΟΡΕΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ (ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΗΛΙΑΣ). Στο πνεύμα του οποίου πραγματοποιήθηκε το προηγούμενο έργο περίξ του Κάστρου. Αντικείμενο του έργου είναι η “ΑΝΑΔΑΣΩΣΗ - ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΤΩΝ ΛΟΦΩΝ ΒΟΡΕΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ” και ειδικότερα του λόφου του ΠΡΟΦΗΤΗ ΗΛΙΑ” που βρίσκεται στο Δήμο Τρικκαίων του Νομού Τρικάλων.

Με το έργο προβλέπεται:

I. ΑΝΑΔΑΣΩΣΗ - ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗ του υφιστάμενου πρασίνου για τη δημιουργία βιολογικής και αισθητικής ποικιλότητας, αλλά και σταθερότητας και υγείας του οικοσυστήματος.

II. ΑΝΑΠΛΑΣΗ του αισθητικού δάσους του λόφου “Προφήτη Ηλία”, ώστε να εξυπηρετήσει τις ανάγκες των κατοίκων των περιοχών – γειτονιών της πόλης ολόκληρης, καθ’ όσον είναι ο κυριότερος πνεύμονας πρασίνου που βρίσκεται εντός του πολεοδομικού ιστού.

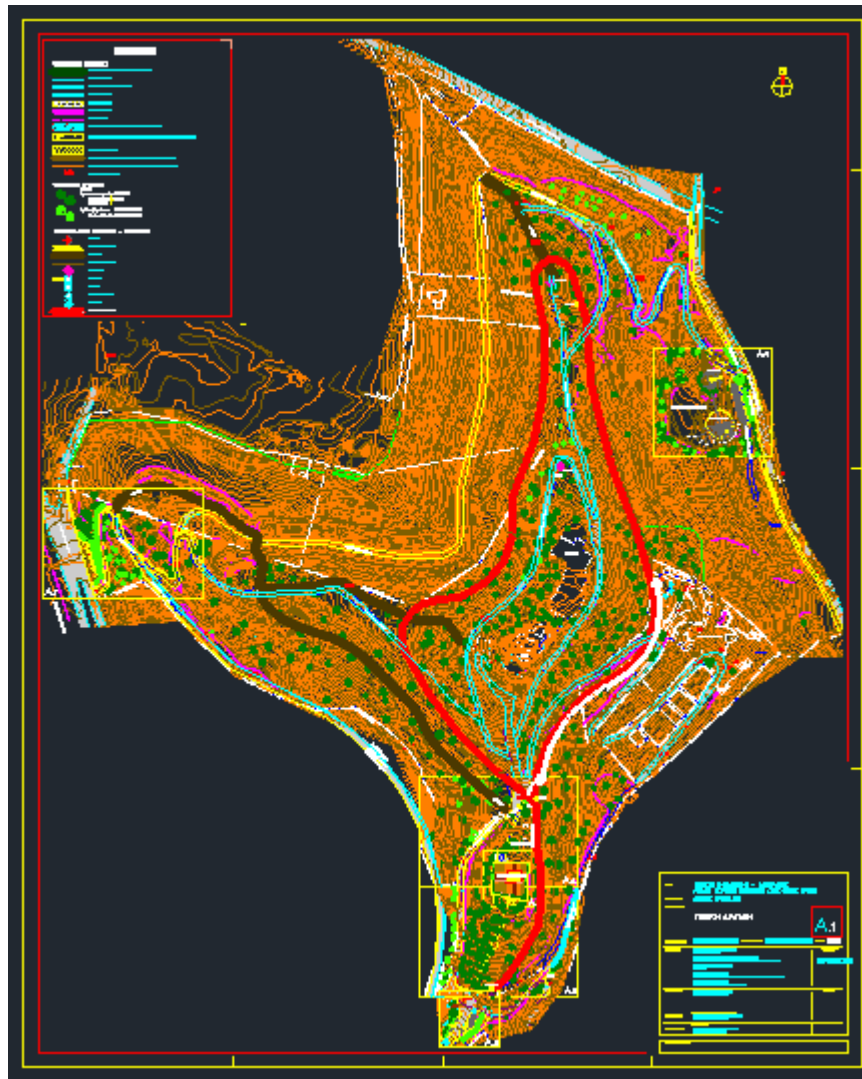
Το περιβάλλον του λόφου εξοπλίζεται με χώρους στάθμευσης, μονοπάτια, παιχνιδότοπους, μνημείο, βρύσες, πέργκολα, φωτιστικά σώματα, δοχεία απορριμάτων, κ.ά.

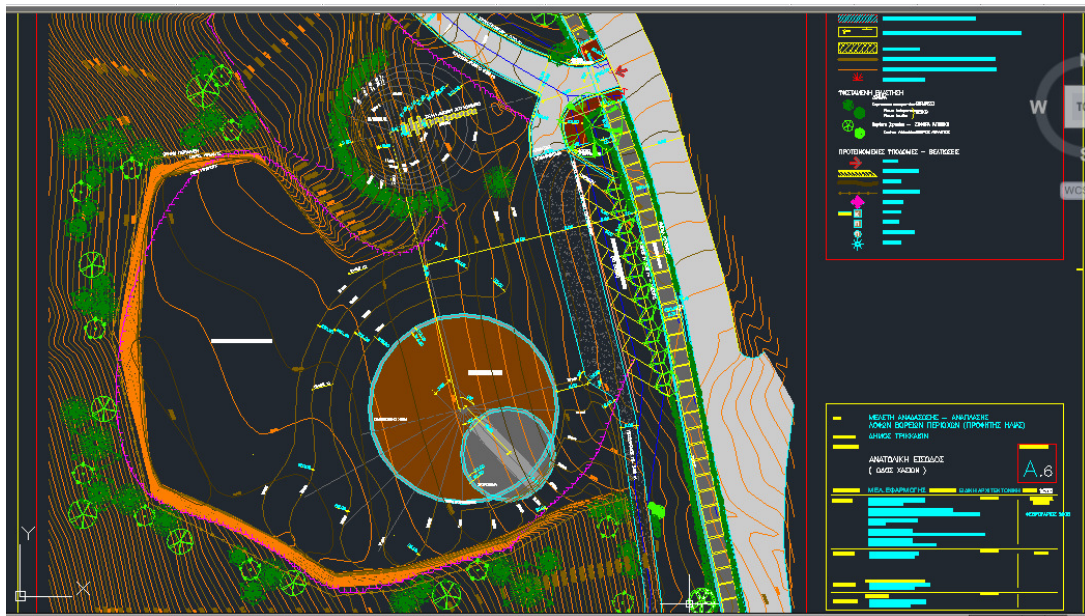
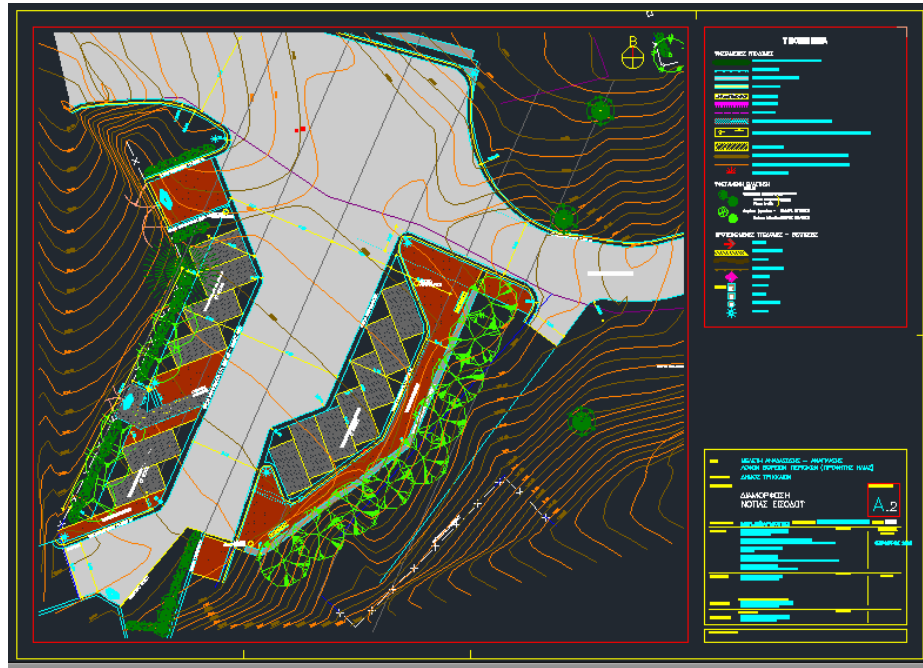
Το εμβαδόν του λόφου “Προφήτη Ηλία” ανέρχεται σε 239,69 στρ.

Η προσέγγιση της περιοχής είναι δυνατή από τους δρόμους που την περιβάλλουν. Στα ανατολικά η οδός Χασίων, δυτικά η οδός Κουτσομυλίων και νότια οι δρόμοι Προφήτη Ηλία και Αγ. Μαρίνας.

Η διαμόρφωση του ευρύτερου χώρου περιλαμβάνει:

Εισόδους στο άλσος που διαμορφώνονται στα τρία (3) σημεία που βρίσκονται σ'επαφή οι γύρω οδικές αρτηρίες με το λόφο. Με διαμόρφωση σε κάθε σημείο εισόδου χώρων στάθμευσης για μικρά επιβατικά αυτοκίνητα. Ο κάθε χώρος στάθμευσης συνδέεται με την γειτνιάζουσες χρήσεις – πεζόδρομος, μονοπάτια, ποδηλατόδρομος ώστε να καθίσταται δυνατή η χρήση του κάθε επιμέρους δικτύου και η επιστροφή στο σημείο αφετηρίας.

37. Σχέδια Μελέτης Λόφου Προφήτη Ηλία (Δ.Τρικκαίων)

Το υφιστάμενο δίκτυο των δρόμων βελτιώνεται με ασφαλτόστρωση σταθερού πλάτους και οι υφιστάμενες διευρύνσεις διαμορφώνονται ως χώροι στάσης για πεζούς με καθιστικά ή περιορισμένης στάθμευσης με ανάλογη διαμόρφωση τους (σταθεροποίηση πρανών, φυτεύσεις κ.ά.)

Η προσέγγιση του Ιερού Ναού του Προφήτη Ηλία διαμορφώνεται εξ' ολοκλήρου με σκαλοπάτια και πλατύσκαλα μεγάλου πλάτους, από τη νότια είσοδο και δυνατότητα προσέγγισης του ναού με αυτοκίνητο στη βόρεια πλευρά μέσω ασφαλτοστρωμένου

δρόμου, για τις ανάγκες ειδικών εκδηλώσεων με επίκεντρο την εκκλησία (εορτές, γάμοι, βαφτίσεις κ.λπ.)

Περιορισμένος χώρος στάθμευσης για τρία (3) μικρά επιβατικά αυτοκίνητα εξυπηρετεί τις ανάγκες ατόμων μειωμένης κινητικότητας (ΑΜΚ).

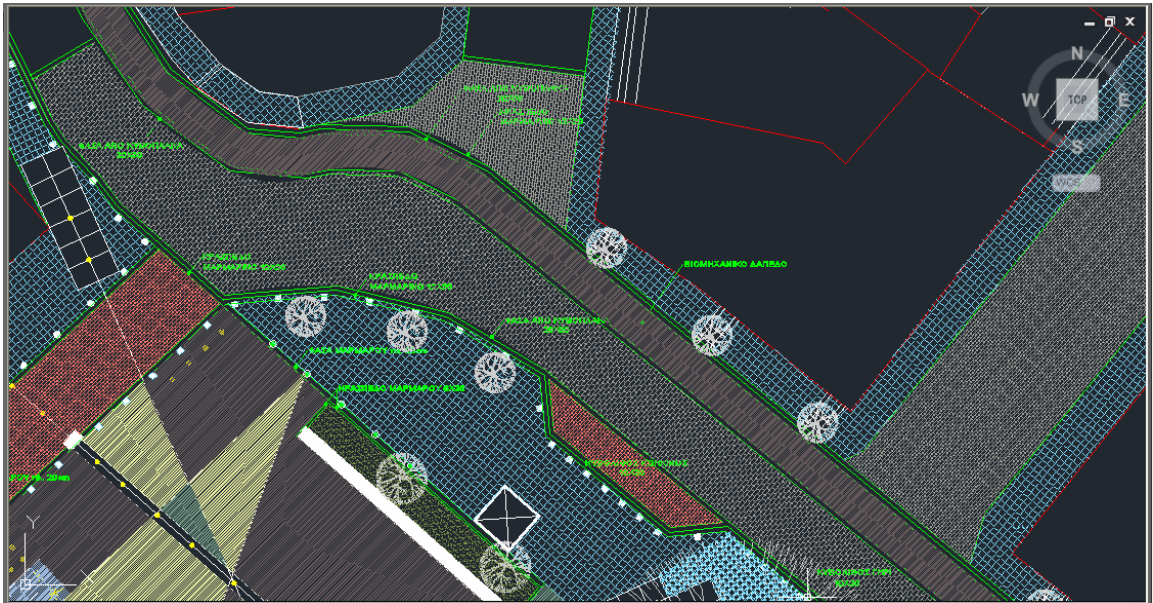
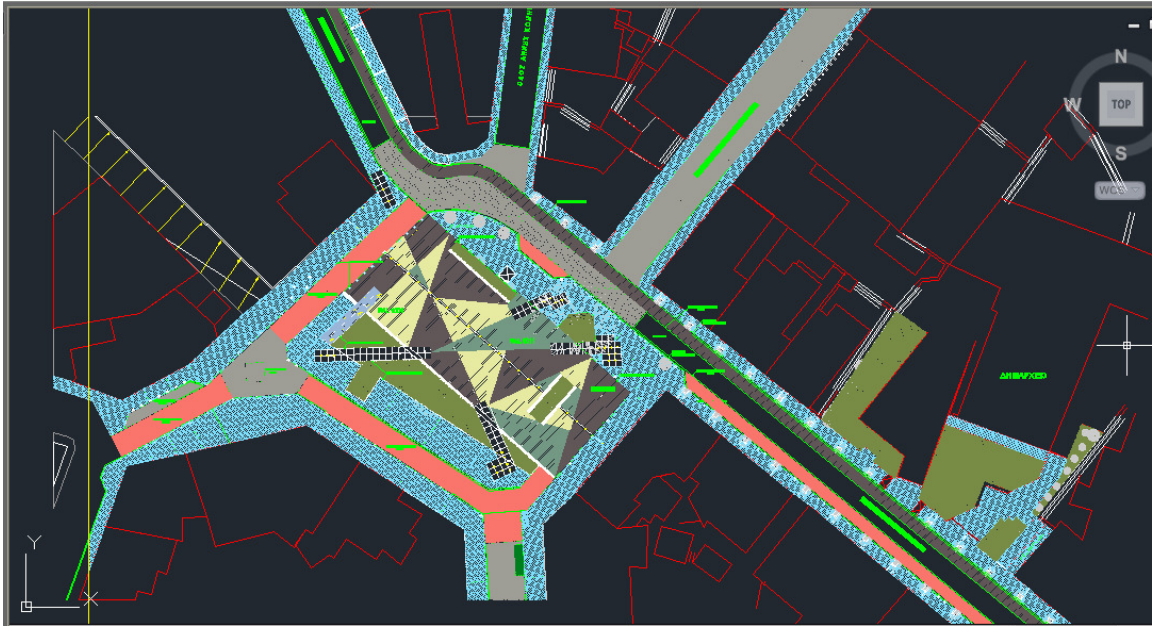
5ο Έργο. Διαμόρφωση της Πλατεία Μακαρίου (ΔΕΣΠΟΤΙΚΟ)

Ένα τμήμα – υποέργο του έργου «ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΠΕΖΟΔΡΟΜΩΝ ΠΟΛΗΣ & ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΩΝ» αφορά στην διαμόρφωση της πλατείας Μακαρίου, καθώς και των οδών Καποδιστρίου και Κοραή.

Το έργο αφορά στην αναδιαμόρφωση της πλατείας Μακαρίου, καθώς και των οδών Καποδιστρίου και Κοραή σύμφωνα με την αρχιτεκτονική μελέτη της Υπηρεσίας και οι εργασίες που προβλέπεται να γίνουν είναι οι ακόλουθες: Θα καθαιρεθούν τα υπάρχοντα κράσπεδα και οι επιστρώσεις της πλατείας και των γύρω πεζοδρομίων και δρόμων. Τα υλικά επίστρωσης που θα τοποθετηθούν θα είναι μωσαϊκές πλάκες πεζοδρομίου, κυβόλιθοι και βιομηχανικό δάπεδο.

Οι οδοί Καποδιστρίου και Κοραή θα λειτουργήσουν ως ήπιας κυκλοφορίας, όπως και η οδός Πελέκη και θα τοποθετηθούν κολωνάκια (φωτιζόμενα ή μη) για προστασία των πεζοδρομίων από τα αυτοκίνητα. Επίσης θα κατασκευασθεί ποδηλατόδρομος κατά μήκος των οδών Καποδιστρίου και Κοραή. Θα τοποθετηθούν φωτιστικά (ένθετα στο δάπεδο ή επίστυλα) καθώς και παρτέρια με πράσινο, καθιστικά και άλλα στοιχεία αρχιτεκτονικής που θα προσδώσουν στην πλατεία και τους γύρω δρόμους σύγχρονο χαρακτήρα.

38. Σχέδια Μελέτης Δεσποτικού (Δ.Τρικκαίων)

39. Σχέδια Μελέτης Δεσποτικού (Δ.Τρικκαίων)

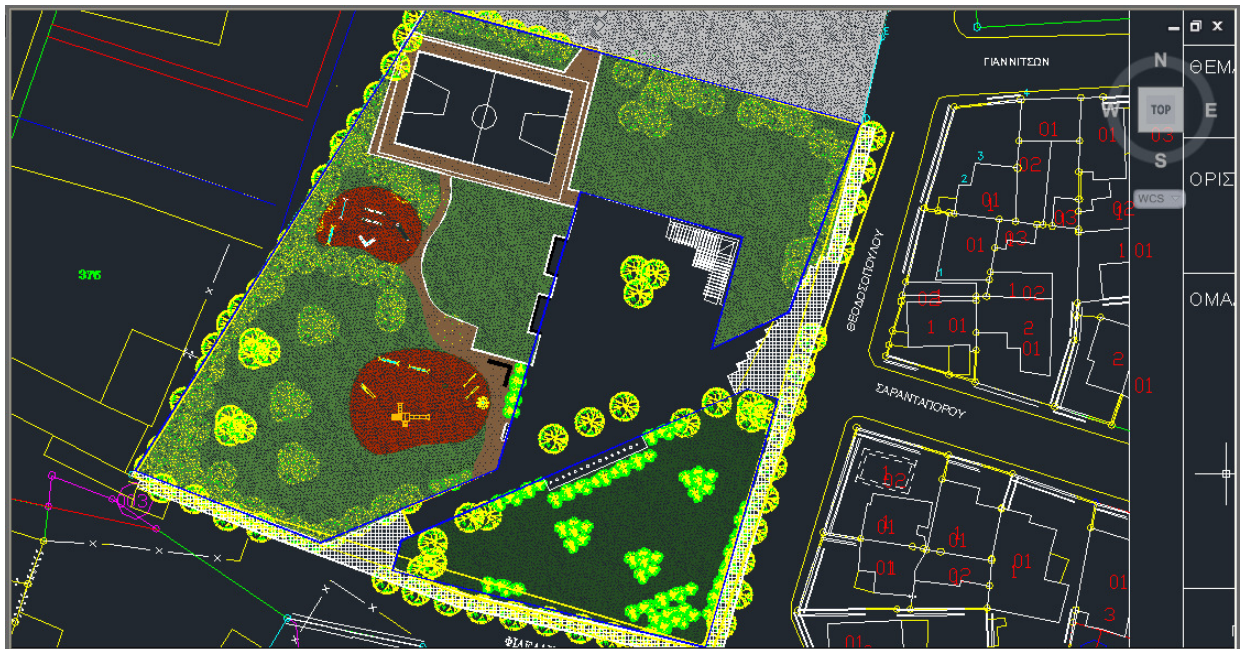

6ο Έργο. ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΠΛΑΤΕΙΑΣ (ΠΕΡΙΟΧΗ ΔΕΗ)

Ένα άλλο έργο που περιμένει ένταξη και υλοποίηση είναι η «ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΠΛΑΤΕΙΑΣ ΣΤΟ Ο.Τ. 377 ΦΙΛΕΛΛΗΝΩΝ & ΘΕΟΔΟΣΟΠΟΥΛΟΥ (ΠΕΡΙΟΧΗ ΔΕΗ) ΤΟΥ Δ. ΤΡΙΚΚΑΙΩΝ», Είναι μια επέμβαση σε ένα χώρο εμβαδού 6.800,00 m², στην περιοχή ΔΕΗ-Αλώνια Μπάρας.

Η εν λόγω περιοχή παρέμβασης στην παρούσα φάση, χρησιμοποιείται ως χώρος στάθμευσης και παρουσιάζει εικόνα αισθητικής και περιβαλλοντικής υποβάθμισης. Στόχος της παρέμβασης είναι η αναβάθμιση του προτεινόμενου χώρου με την ενίσχυση του πρασίνου, την επίστρωση με χρήση στοιχείων φιλικών προς το περιβάλλον και την δημιουργία χώρου αθλοπαιδιών και παιδικών χαρών.

Ο προϋπολογισμός του έργου ανέρχεται στο ποσό των 347.000,00 € συμπεριλαμβανομένου του Φ.Π.Α. και η χρηματοδότησή του θα γίνει από το Πράσινο Ταμείο, στο πλαίσιο του χρηματοδοτικού Προγράμματος «Αστική Αναζωογόνηση 2012-2015».

40. Σχέδια Μελέτης Πλατείας ΔΕΗ (Δ.Τρικκαίων)

7ο Έργο. Ανάπλαση της εισόδου της πόλης των Τρικάλων.

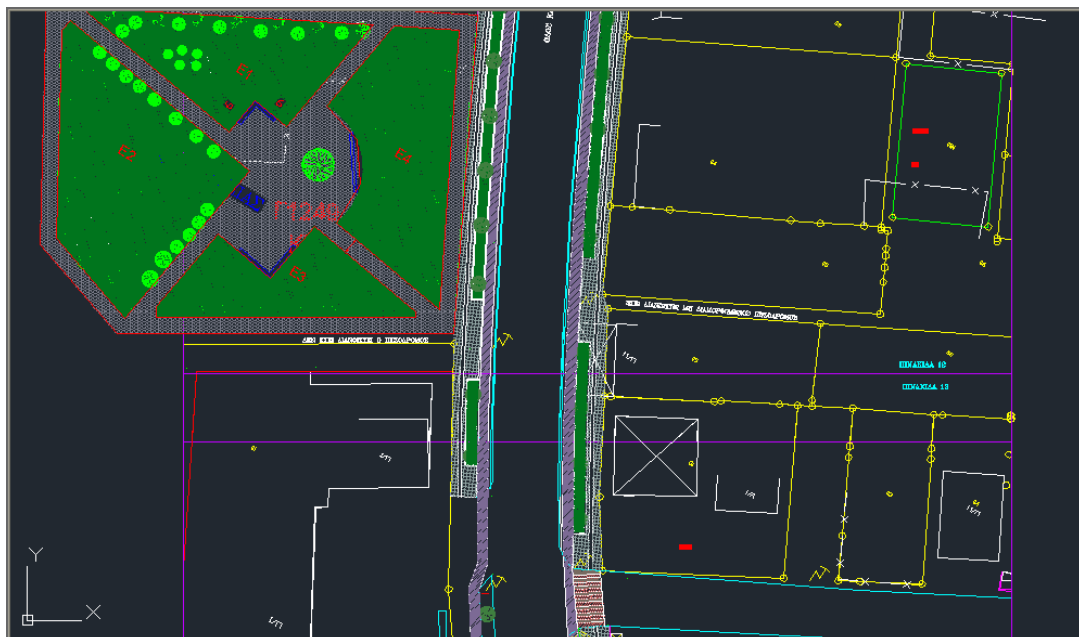
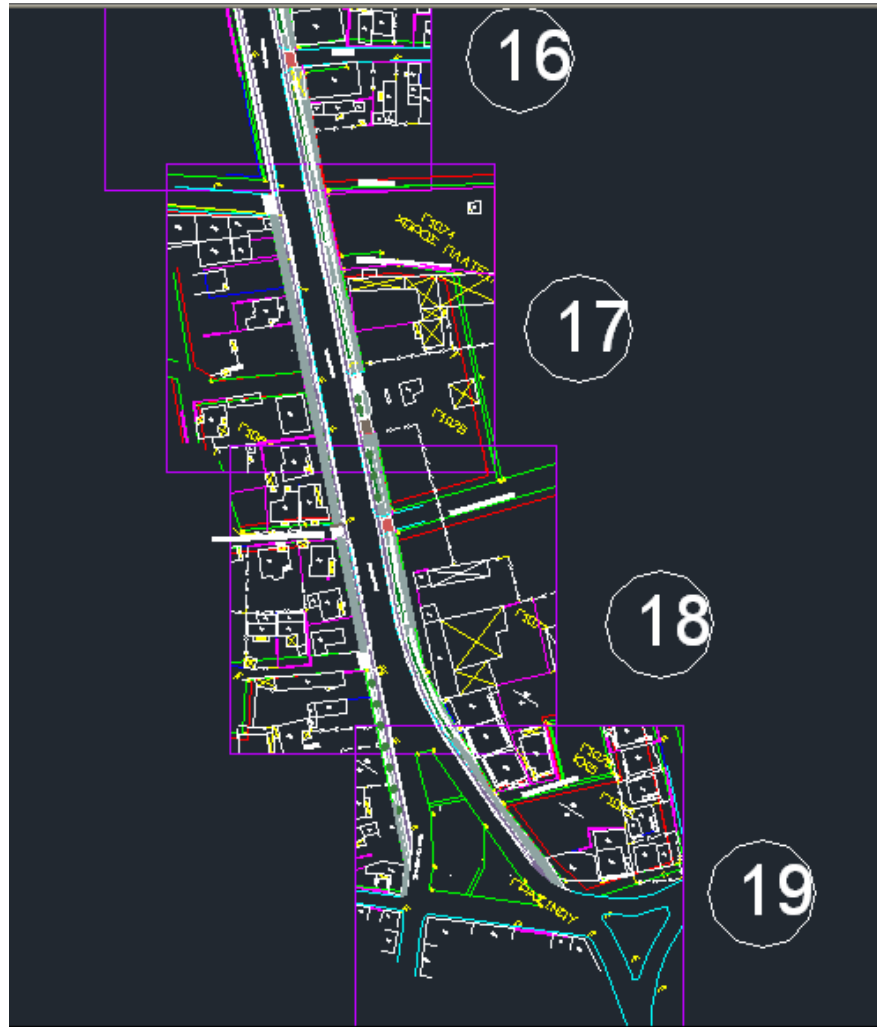
Το εν λόγω έργο (υποέργο 1) αναφέρεται στην ανάπλαση της εισόδου της πόλης των Τρικάλων επί της οδού Καλαμπάκας, από το Ο.Τ. Γ1065 έως τη διασταύρωση με την Ε.Ο. Τρικάλων-Ιωαννίνων και ήδη υλοποιείται.

Στόχος του έργου είναι η αναβάθμιση του αστικού και φυσικού περιβάλλοντος ώστε να αποτελέσει υπόβαθρο για την άνοδο της ποιότητας ζωής των πολιτών.

Θα υλοποιηθούν τα εγκεκριμένα σχέδια πόλης, με εφαρμοσμένες τελικές ρυμοτομικές γραμμές, θα κατασκευαστεί διπλός ποδηλατόδρομος αμφίπλευρα των οδών, ζώνη πρασίνου και πεζοδρόμια, ενοποιώντας και τους Κοινόχρηστους χώρους πρασίνου, βάσει σχεδίου, καθώς και υπογείωση καλωδίων κοινής ωφέλειας. Όπου απαιτείται και σύμφωνα με την μελέτη, θα κατασκευαστούν αγωγοί ομβρίων, σε συνεργασία με την ΔΕΥΑΤ και θα γίνουν οι νέες συνδέσεις ύδρευσης, βάσει σχεδίου.

Θα καθαιρεθούν οι υπάρχουσες κατασκευές που βρίσκονται πέραν της ρυμοτομικής γραμμής και θα τοποθετηθούν, όπου δεν υπάρχουν, κράσπεδα. Τα υλικά επίστρωσης που θα τοποθετηθούν θα είναι μωσαϊκές πλάκες πεζοδρομίου, οδεύσεις τυφλών με ειδικές πλάκες και βιομηχανικό έγχρωμο δάπεδο για τους ποδηλατόδρομους, οι δε διαβάσεις θα γίνουν με κυβόλιθο. Θα τοποθετηθούν καθιστικά, καλάθια απορριμάτων καθώς και ποδηλατοστάσια. Θα τοποθετηθούν φωτιστικά και θα γίνει φύτευση με δένδρα και θάμνους. Θα κατασκευαστεί πλατεία, όπως αυτή φαίνεται στα σχέδια και θα τοποθετηθούν καθιστικά, βρύση και πέργκολα.

Ο προϋπολογισμός του έργου ανέρχεται στο ποσό των 2.500.000,00 € με χρηματοδότηση από το Δ' ΚΠΣ ΕΣΠΑ 2007-2013, Άξονας 4 (Αειφόρος Ανάπτυξη και ποιότητα ζωής στην Θεσσαλία), κωδικού θεματικής προτεραιότητας 54 (άλλα μέτρα για την διατήρηση της κατάστασης περιβάλλοντος και την πρόληψη κινδύνων).

41. Σχέδια Μελέτης Ανάπλασης της εισόδου της πόλης (Δ.Τρικκαίων)

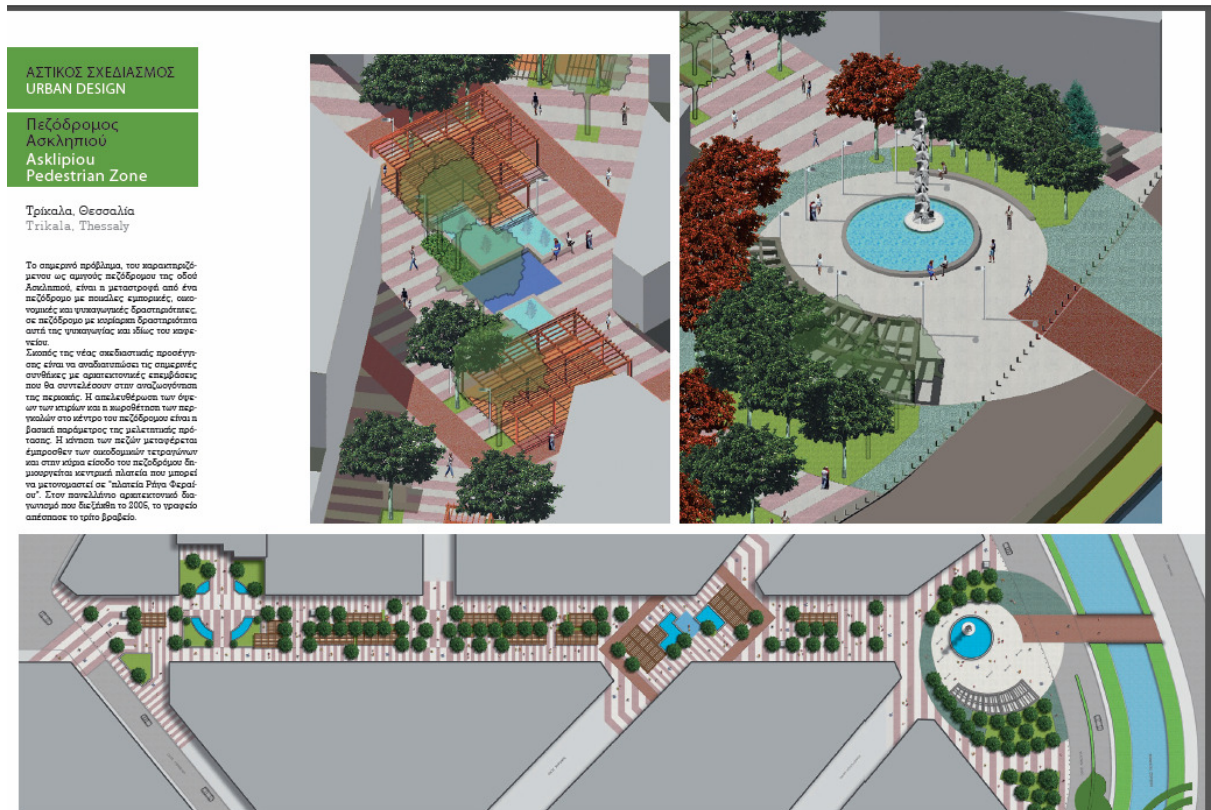
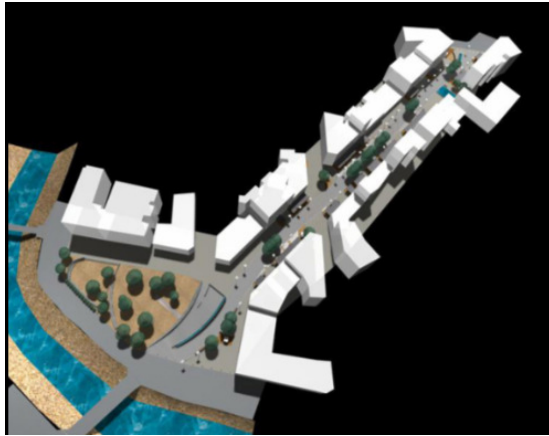
42. Υλοποίηση του έργου (προσωπικό αρχείο)

8ο Έργο Πεζόδρομος Ασκληπιού

Στο πιο κεντρικό τμήμα της πόλης ο πεζοδρόμος της Ασκληπιού, άλλοτε ένας από τους δυο κεντρικότετους δρόμους της πόλης.

Το σημερινό πρόβλημα, του χαρακτηριζόμενου ως αμιγούς πεζόδρομου της οδού Ασκληπιού, είναι η μεταστροφή από ένα πεζόδρομο με ποικίλες εμπορικές, οικο- νομικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες, σε πεζόδρομο με κυρίαρχη δραστηριότητα αυτή της ψυχαγωγίας και ιδίως του καφεeneίου. Σκοπός της νέας σχεδιαστικής προσέγγισης είναι να αναδιατυπώσει τις σημερινές συνθήκες με αρχιτεκτονικές επεμβάσεις που θα συντελέσουν στην αναζωογόνηση της περιοχής. Η απελευθέρωση των όψεων των κτιρίων και η χωροθέτηση των περγκολών στο κέντρο του πεζόδρομου είναι η βασική παράμετρος της παρακάτω μελετητικής πρότασης. Η κίνηση των πεζών μεταφέρεται έμπροσθεν των οικοδομικών τετραγώνων και στην κύρια είσοδο του πεζοδρόμου δημιουργείται κεντρική πλατεία που μπορεί να μετονομαστεί σε “πλατεία Ρήγα Φεραίου”. Στον πανελλήνιο αρχιτεκτονικό διαγωνισμό που διεξήχθη το 2005, η πρόταση απέσπασε το τρίτο βραβείο.

43. Φωτογραφίες των μελετών που έλαβαν μέρος στο Διαγωνισμό (διαδίκτυο, 04.06.2013)

9ο έργο ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΑΓΙΑΜΟΝΙΩΤΗ ΠΟΤΑΜΟΥ

Είναι ένα άλλο μακρόπνοο έργο που δεν έχει ακόμη υλοποιηθεί και το οποίο θα αναμορφώσει ριζικά όλη την Δυτική πλευρά της πόλης.

44. Σχέδια Μελέτης Αγιαμονιώτη ποταμού (Δ.Τρικκαίων)

Η μελέτη Διαμορφώσεως του Αγιαμονιώτη ποταμού από την περιοχή Φλαμουλίου μέχρι τον οικισμό των Αγίων Αποστόλων (17 ενότητες) προκηρύχθηκε το 1992 από τον Δήμο Τρικκαίων για την εκπόνηση Τοπογραφικής Αποτύπωσης και Αρχιτεκτονικής Προμελέτης και της οριστικής μελέτης το 2000. Ανατέθηκε και εκπονήθηκε από τα γραφεία μελετών.

Είναι μια επέμβαση, σε όλο το μήκος του ποταμού, όπου το ανοιγμένο μήκος του προς διαμόρφωση ανέρχεται σε 12.000 μέτρα (δώδεκα χιλιόμετρα) περίπου.

Σε κάποιες περιοχές η επέμβαση είναι σημαντική και δραστική και σε κάποιες διακριτική. Το ανοιγμένο μήκος του προς διαμόρφωση ποταμού ανέρχεται σε 12.000 μέτρα (δώδεκα χιλιόμετρα) περίπου.

Κάθε περιοχή μελέτης έχει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικές της και

45. Σχέδια Μελέτης (Δ.Τρικαίων)

υμφωνά με αυτά έχουν προταθεί οι επιμέρους επεμβάσεις, Τα έργα που περιέχει η οριστική μελέτη είναι παρά πολλά και ενδεικτικά θα αναφερθούν εδώ μερικά από αυτά.

Κατασκευή ιππικού ομίλου με πλήρη πρόβλεψη διαδρόμων περιπάτου-ιπασίας και αγωνιστικού στίβου δεξιοτεχνίας. με τις βοηθητικές εγκαταστάσεις υποστήριξης.

Κατασκευές παιδικών τόπων

Κατασκευή συνδετήριων γεφυρών

Κατασκευές πεζοδρόμων και ποδηλατοδρόμων

Κατάλληλες διαμορφώσεις εδάφους

Οργανωμένοι χώροι στάθμευσης

Εξυγίανσης κοίτης ποταμού

Τοποθέτησης καταλλήλου εξοπλισμού (παγκάκια, φωτιστικά σώματα, κάδους απορριμμάτων, κιοσκια, περγκολες κλπ)

Κατασκευές αθλητικών χωρών (γήπεδα ποδοσφαίρου 5χ5, μπασκετ, τένις, πιστές πατινάς, κολυμβητηρίου) με τις βοηθητικές εγκαταστάσεις υποστήριξης.

Υπαίθρια θέατρα

Δημιουργία προτύπου Δημοτικού φυτωρίου στην υφισταμένη νησίδα, βοτανικού κήπου.

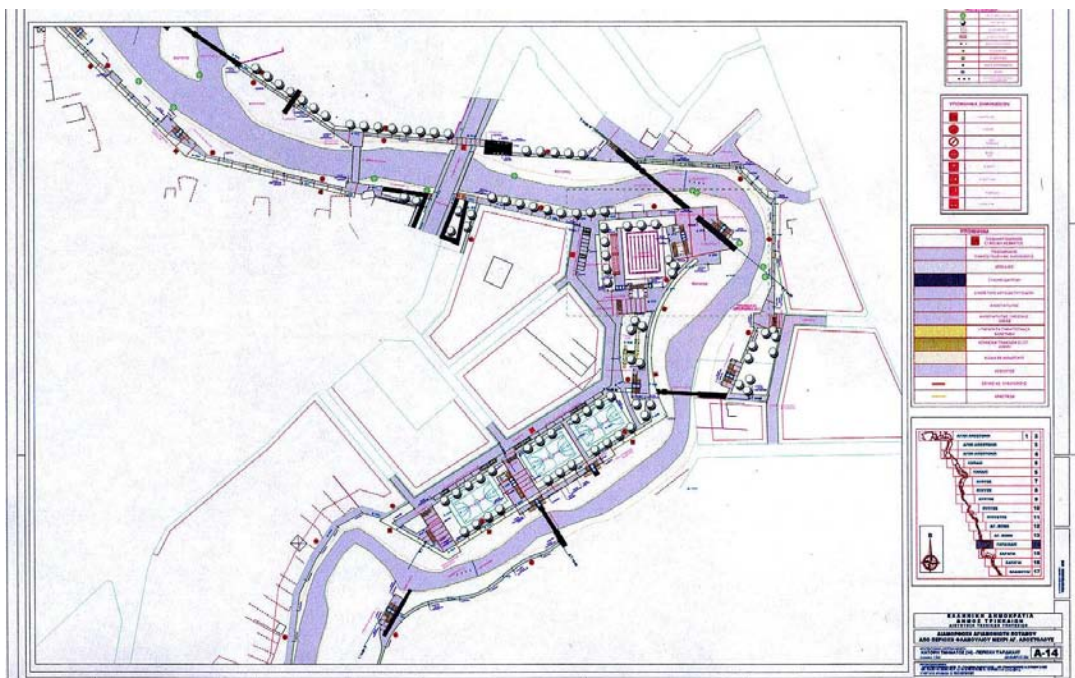
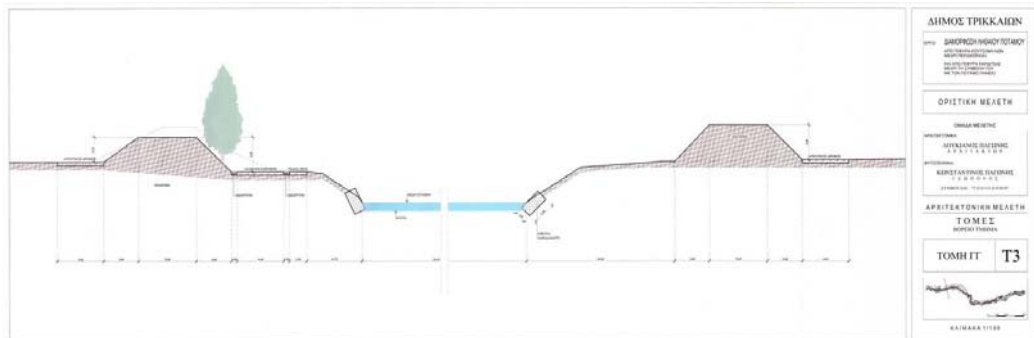
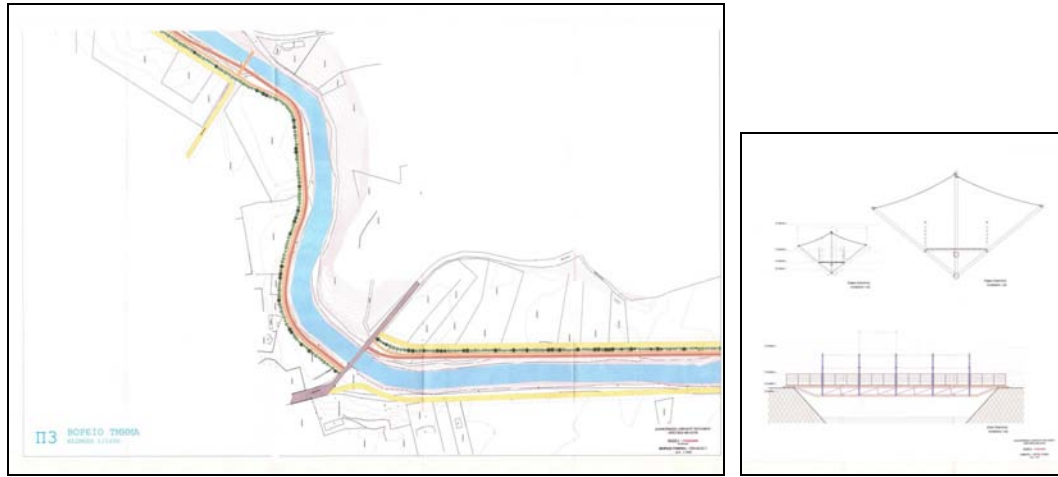
Κατασκευή τεχνίτης λίμνης

Διαμορφώσεις, δεντροφυτεψεις, δαπεδοστρωσεις, κλπ

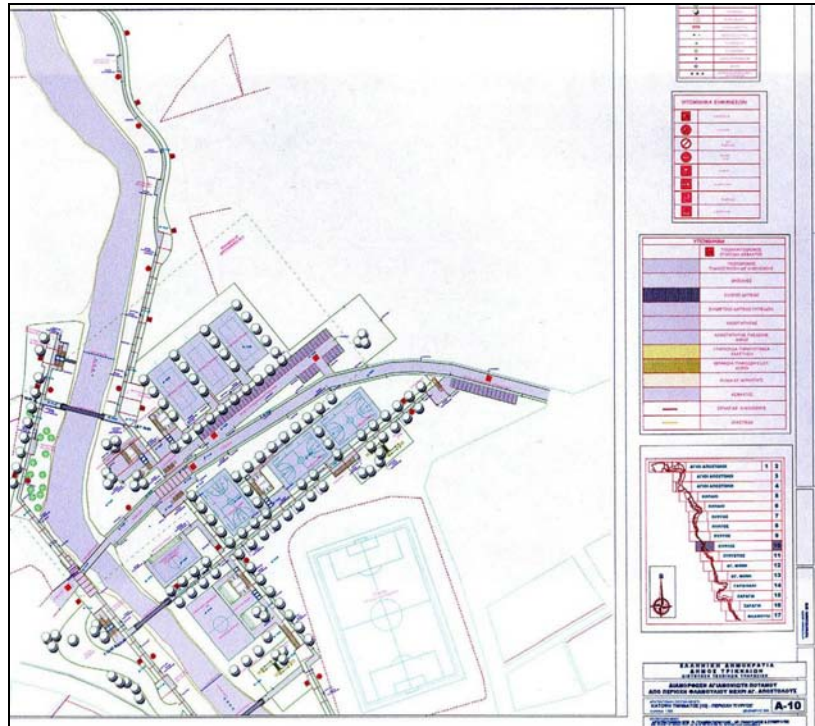
Δυστυχώς η μελέτη δεν έχει υλοποιηθεί ακόμη.

46. Ο Αγιαμονιώτης σήμερα

47. Σχέδια Μελέτης Αγιαμονιώτη ποταμού (Δ.Τρικκαίων)

10ο έργο. Γέφυρα «Καλατράβα»

Ένα έργο το οποίο εντάσσεται στο πρόγραμμα των ολοκληρωμένων παρεμβάσεων σε αστικές περιοχές μικρής κλίμακας.

Πρόκειται για πρόγραμμα ευρωπαϊκό, το οποίο ξεκίνησε εδώ και αρκετά χρόνια και το οποίο χαρακτηρίστηκε από μεγάλες καθυστερήσεις, τόσο στην υλοποίηση των έργων όσο και στην υλοποίηση των στόχων του. Ο κεντρικός στόχος του συγκεκριμένου προγράμματος δεν είναι άλλος από την ανάπτυξη και αναβάθμιση περιοχών εντός αστικών περιοχών. Τα Σεισμόπληκτα (Άγιος Οικουμενίος), στο επιλέχθηκαν ακριβώς επειδή πληρούσαν στο έπακρο τα κριτήρια του προγράμματος. Μεταξύ αυτών των όρων είναι η υποβάθμιση στην οποία βρίσκεται μία περιοχή, η ανεργία, η φτώχεια, η παραβατικότητα, ο αναλφαβητισμός, κ.λπ.

Το έργο είναι σημαντικό, διότι θα συνδέσει την περιοχή του Αγίου Οικουμενίου με την απέναντι του Ληθαίου ποταμού συνοικία «Γαλήνη» (Νέα Ζωαγορά). Είναι εξάλλου γνωστό το πρόβλημα επικοινωνίας των δύο αυτών συνοικιών της πόλης καθώς δεν υπάρχει γέφυρα του Ληθαίου στην συγκεκριμένη περιοχή. Η υλοποίηση του προγράμματος ξεκίνησε πριν από αρκετά χρόνια περίπου. Αρχικώς είχε

προγραμματιστεί η κατασκευή δύο γεφυρών, μίας οδογέφυρας και μίας πεζογέφυρας. Αποφασίστηκε, ωστόσο για να συμπυχθεί το κόστος να κατασκευαστεί μία, στο πρότυπο της γέφυρας Καλατράβα στην Αθήνα. Το συνολικό μήκος της γέφυρας θα φθάνει στα 14 μέτρα, το πλάτος του οδοστρώματος θα είναι 7,8 μέτρα και θα διαθέτει δύο πεζοδρόμια 3,10 μέτρων το καθένα.

Ο προϋπολογισμός της κατασκευής της γέφυρας ανέρχεται στα 715.675,76 ευρώ και η χρηματοδότηση προέρχεται από το Γ' ΚΠΣ - ΠΕΠ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ και σύμφωνα με την σύμβαση έργου η αποπεράτωσή της θα είχε ολοκληρωθεί σε ένα χρόνο

48. Η γέφυρα. (Διαδίκτυο 04.06.2013)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Συμπεράσματα

Από όλα τα παραπάνω που αναπτύξαμε συνάγεται ότι τα Τρίκαλα ευτύχησαν να έχουν και ανθρώπους με οράματα και απαιτήσεις ως προς την πόλη τους. Κάποιοι πολίτες, κοινωνικές ομάδες, πολιτικοί μπορούσαν και τολμήσαν να σταθούν με άποψη απέναντι στο πολεοδομικό, αρχιτεκτονικό και το γενικότερο πολιτιστικό γίνεσθαι της πόλης.

Τι γίνεται σήμερα; Γίνονται τόσο μεγαλόπνοα σχέδια και υλοποιούνται τέτοια έργα όπως στο παρελθόν?

Διαβάζουμε και ακούμε να μας μιλάνε για νομούς, για εξαγγελίες ρυθμιστικών, χωροταξικών, πολεοδομικών, στρατηγικών σχεδίων.

Συγχρόνως βομβαρδιζόμαστε με ωραίους χαρακτηρισμούς και σχέδια για αναμόρφωση, αναβάθμιση, ανάδειξη, ανάπλαση, ανασυγκρότηση, αναδιάρθρωση, ανάκτηση, για βιώσιμες και δημιουργικές πόλεις και για περιφερειακή ανάπτυξη στα πλαίσια βέβαια πάντα της αειφόρου ανάπτυξης της προστασίας και ανάδειξης του περιβάλλοντος.

.....αντί επίλογου

Τα Τρίκαλα των παιδικών βιωμάτων

(του ΤΑΣΗ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ* Καθηγ. Αρχιτεκτονικής ΕΜΠ)

Τα παιδικά μου χρόνια τα πέρασα στα Τρίκαλα, την ιδιαίτερη πατρίδα της μητέρας μου. Εκεί ζούσαμε με την οικογένειά μου μέχρι το 1960, οπότε μετακομίσαμε μόνιμα στην Αθήνα. Πάντα όμως επισκεπτόμασταν τα Τρίκαλα για να βρεθούμε δίπλα σε αγαπημένους συγγενείς και φίλους, ιδιαίτερα στις γιορτές των Χριστουγέννων και του Πάσχα.

Παρακολουθούσα έτσι από κοντά τη μετάλλαξη αυτής της πόλης που άλλαζε με γοργούς ρυθμούς μέσα [στο](#) διάβα του χρόνου.

Ήταν μια όμορφη επαρχιακή πόλη εκείνα τα χρόνια, με το χαρακτηριστικό της ποτάμι το Ληθαίο να τη διασχίζει, κόβοντάς τη στη μέση. Πέντε-έξι γέφυρες ένωναν τότε τις δύο αντικριστές περιοχές της, με χαρακτηριστικότερη την κεντρική, μια όμορφη μεταλλική τοξωτή γέφυρα (σήμερα έχει μετατραπεί σε πεζογέφυρα) που βρισκόταν κατά μήκος της οδού Ασκληπιού, η οποία αποτελούσε την κεντροβαρική εμπορική λεωφόρο της πόλης,

διασχίζοντάς την απ' άκρο σ' άκρο. Εκεί κάθε βράδυ γινόταν η καθιερωμένη πατροπαράδοτη «βόλτα».

....Πάντα με συντροφεύει η ανάμνηση των σπιτιών με τις όμορφες αυλές, οι οποίες το Πάσχα πλημμύριζαν από άσπρες και μοβ πασχαλιές που μοσχοβολούσαν. Δεν υπήρχε σπίτι που να μην είχε και από μια φροντισμένη αυλή γεμάτη λουλούδια με έντονα χρώματα. Ήταν τότε που οργίαζε η φύση την άνοιξη και το έβλεπες αυτό και το χαιρόσουν μέσα στην πόλη. Ζούσες τις εναλλαγές των εποχών. .... Τα σπίτια απλά, καλοχτισμένα, καμωμένα με τη λαδο-σταχτιά χαρακτηριστική πουρόπετρα της περιοχής, πύκνωναν καθώς προχωρούσες προς την κεντρική περιοχή και τις πλατείες όπου βρίσκονταν τα δημόσια κτίρια της πόλης. Χτισμένη κατ' ουσίαν πάνω σ' ένα απλό ιπποδάμειο σύστημα, διακοπτόταν μόνο από την πορεία του Ληθαίου που σαν κορδέλα ξεδιπλωνόταν περνώντας ελεύθερα ανάμεσά της, ενώ στις παρυφές της σαν ξέφτια τελείωναν τα οικόπεδα και συνέχιζαν τα εύφορα χωράφια με τις καλλιέργειες, μέχρι εκεί που έφτανε η ματιά σου. Θυμάμαι την έντονη παρουσία του νερού. Σε κάθε σημείο έβρισκες βρύσες και αρτεσιανά όπου το νερό έτρεχε καθαρό και μπορούσες να πεις και να δροσιστείς. Το ίδιο και στις αυλές, υπήρχαν σκάφες και γούρνες με τις χαρακτηριστικές τουλούμπες που έπειτα από δυο-τρεις δυνατές χεριές έβγαζαν άφθονο νερό για να πλύνεις ή να ποτίσεις. Σήμερα τα πάντα έχουν στερέψει! ....Η Θεσσαλία σαν διψασμένος τεράστιος γίγαντας ζητάει επίμονα ολοένα και περισσότερο νερό, σε σημείο που σήμερα να στρέφουμε τη ροή πανάρχαιων ποταμών προς το μέρος της, αλλοιώνοντας το φυσικό περιβάλλον και το οικοσύστημα της περιοχής.

Όπως σχεδόν κάθε επαρχιακή πόλη, έτσι και τα Τρίκαλα άλλαξαν και χτίστηκαν με τον ίδιο ακριβώς τρόπο, ακολουθώντας το καταστροφικό παράδειγμα-πρότυπο της Αθήνας. Η αντιπαροχή και εδώ αφάνισε τα παλιά σπίτια ορθώνοντας στη θέση τους ψηλές και άχαρες πολυκατοικίες. Οι δρόμοι «στένεψαν» κι ας μην έχουν μικρύνει σπιθαμή από τότε. Λιγότεψαν το φως και ο αέρας. Τον ουρανό τον κοιτάς ψηλότερα, ανάμεσα από ακάλυπτους και απολήξεις ακανόνιστων δωματών και στενών μπαλκονιών. Για όποιον την επισκέπτεται ύστερα από πολλά χρόνια απουσίας, είναι δύσκολο να την αναγνωρίσει και να προσανατολιστεί! Τα γνώριμα σημεία, τα οικεία, έχουν χαθεί παντοτινά. Μόνο πού και πού έχουν ξεμείνει κάποια παλιά σπίτια που θυμίζουν κάτι, ελάχιστο και αποσπασματικό από την παλιά πόλη. Σαν «νησίδες μνήμης» μέσα στον ιστό της σύγχρονης πολύβουης πόλης.

Μόνο ένα μικρό τμήμα του εμπορικού κέντρου και το Βαρούσι, η παλιά συνοικία κάτω από το Φρούριο, έχουν διατηρηθεί. Τα παλιά εγκαταλελειμμένα σπίτια επισκευάστηκαν και ξανακατοικήθηκαν, ζωντανεύοντας πάλι ολόκληρη την περιοχή. Μικρά σοκάκια και αδιέξοδα μαζί με τις χαρακτηριστικές πετρόχτιστες εκκλησίες σε μεταφέρουν νοερά στο χθες. ....

...Τι να 'ναι άραγε αυτό που χάθηκε και άλλαξαν έτσι δραματικά οι πόλεις μας;

Η εγκατάλειψη της υπαίθρου και των ορεινών χωριών μαζί με την εσωτερική μετανάστευση ήταν σίγουρα κάποιοι από τους λόγους που οι πόλεις διογκώθηκαν σε τέτοιο βαθμό. Οι ανάγκες άλλαξαν, η ζωή μας το ίδιο. Έχω την εντύπωση όμως πως αυτό που κυρίως χάθηκε και έχει αντίκρισμα στη δομή και την εικόνα της νεοελληνικής πόλης είναι **η συλλογικότητα των ανθρώπων**. Σήμερα το ιδιωτικό έχει κατακυριεύσει τα πάντα. Πρέπει πάση θυσία να διαφοροποιείται και να ξεχωρίζει. Το ένα σπίτι από το άλλο, η μια πολυκατοικία από τη διπλανή της. Μια συνεχόμενη κτιριακή μάζα, ανομοιομορφη, ανάκατη, ανήσυχη και επιθετική. Το αστικό περιβάλλον των νεοελληνικών πόλεων είναι ένα παράταιρο κολάζ ανόμοιων μορφών και σχημάτων. Ένας απίστευτος και άναρχος αχταρμάς. Έχει χαθεί το «κοινό και το κύριο»! Κοιτάς και η ματιά σου δεν μπορεί πουθενά να σταθεί, να ηρεμήσει. Δεν μπορείς να περάσεις από το ένα στο άλλο φυσιολογικά. Σαν να πηδάς, να κάνεις άλματα κι ας βρίσκεται το ένα κτίριο κολλητά στο άλλο.

Επισκέφτηκα πρόσφατα τα Τρίκαλα.

Καινούργια κτίρια υψώνονται κάθε τόσο στην πόλη. Περνώντας από τους κεντρικούς δρόμους της αγοράς, η ματιά μου έπεσε πάνω στο κτίριο της νομαρχίας που χτίστηκε τέλη της δεκαετίας του '60 στη θέση της παλιάς χαρακτηριστικής αγοράς με το αίθριο και τη βρύση στο κέντρο της, να στέκει άσχημο και παρατημένο στη φθορά του χρόνου και των ανθρώπων που το χρησιμοποιούν, όπως πολλά από τα κτίρια εκείνης της περιόδου. Σαν να τιμωρεί κατά κάποιον τρόπο το παρελθόν το παρόν, για τα λάθη που κάναμε οι άνθρωποι τότε, εμφορούμενοι από την ανεξέλεγκτη τρέλα και γοητεία του καινούργιου. Ενός καινούργιου όμως που δεν ήταν αντάξιο ή καλύτερο από αυτό που κατεδαφίζαμε δίχως τύψεις. Γιατί μας συνεπαίρνει η μέθη του «εδώ και τώρα», του άμεσου, γρήγορου και εφήμερου και όχι η θεώρηση του «Τώρα» ως αέναης και συνταρακτικής συνάντησης του παρελθόντος και του μέλλοντος. Αυτό όμως που δεν είναι ριζωμένο βαθιά μέσα στο χθες, θα μοιάζει έπειτα από χρόνια έωλο, αποκομμένο και αφυδατωμένο. Νεκρό κύτταρο στον ζωντανό οργανισμό της πόλης που συνεχίζει να ζει και να αναπτύσσεται.

Αναζητώ το νέο που έρχεται να γκρεμίσει συθέμελα το θνησιγενές παλιό, φέρνοντας όμως μέσα του ολόκληρη τη σοφία και τη γνώση των περασμένων. Εκεί ακριβώς, στα θαμμένα κάτω από το χώμα σταθερά θεμέλια, βρίσκεται η κρυφή δύναμη που ορθώνει και στηρίζει το πραγματικά νεωτερικό οικοδόμημα. Να γιατί έχουμε μεγάλη ευθύνη, όχι μόνον απέναντι στα παιδιά μας, αλλά και στις γενιές που έρχονται για το περιβάλλον και τα κτίρια που τους κληροδοτούμε. Εκεί εντοπίζεται η πιο βαθιά, η πιο καίρια ευθύνη της αρχιτεκτονικής. Όχι στη μορφή και στο ένδυμα, αλλά κυρίως σ' αυτό που περιέχεται εντός της και αποτελεί -ολόκληρο- το σώμα της.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ**

Αραβαντινός Α. (1997), *Πολεοδομικός Σχεδιασμός για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου*, Εκδόσεις Συμμετρία, Αθήνα.

Αραβαντινός Α. (1993), *Ανακατανομή οικιστικού όγκου και χρήσεων γης σε ευρύτερα αστικοαγροτικά σύνολα: κυρίαρχες τάσεις και ανάγκη για ριζική διαρθρωτική παρέμβαση*. Περιλαμβάνεται στο: *Ελληνικές πόλεις για το αύριο*, Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών (ΣΕΠΟΧ, Αθήνα Ιούλιος 1993).

Ανδρικοπούλου Ελένη, Γιαννάκου Αθηνά, Κανκαλάς Γρηγόρης, Πιτσιάβα-Λατινοπούλου Μαγδα, *"Πόλη και Πολεοδομικές πρακτικές"*(για βιώσιμη αστική ανάπτυξη) εκδόσεις: Κριτική, Δεκεμβριος2007

Αρσενίου Λάζαρος, *Το Έπος των Θεσσαλών αγροτών και οι εξεγέρσεις τους*", Εκδόσεις Κυριακίδη, Θεσ/κη 2005, ΣΕΛ. 37-39

Βαρδούλη- Τσαπάλα-Φανή «*ΤΡΙΚΑΛΑ*» Εκδόσεις Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική ΤΟΜΟΣ 6, ΣΕΛ .29-38, Εγκυκλοπαίδεια *ΗΛΙΟΣ*, ΣΕΛ. 372-376

Βαΐου Ντ., Μαντουβάλου Μ., Μαυρίδου Μ., «*Η μεταπολεμική ελληνική πολεοδομία μεταξύ θεωρίας και συγκυρίας*», Πρακτικά Συνεδρίου «*Η πολεοδομία στην Ελλάδα από το 1949 – 1974*», Βόλος, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας.

Βακαλόπουλος Κ, *Ιστορία της Ελλάδος, Από τη γένεση του Νέου Ελληνισμού 1204 στη σύγχρονη Ελλάδα 2000*.

Γερολύμπου Α. κ.α. (επιμ.), 1986, *Επί Πόλεως*, Θεσσαλονίκη,Σύγχρονα Θέματα.

Γοργοτέας Σ., «*Αρχοντικά και νεοκλασικά κτίρια των Τρικάλων*»Άρθρο στο Τρικαλινό Ημερολόγιο 2002-2003.

Γιώτα Θ., «*Η Πολιτισμική Φυσιογνωμία της πόλης των Τρικάλων*» Πτυχιακή εργασία Χαροκοπιού Πανεπιστήμιο 2008

Ζιάκας Γ., «*Ιστορικά-Αρχαιολογικά-Λαογραφικά*», Τόμος 6^{ος} .

Ζιάκας Γεώργιος. :"*Ο Ασκληπιός και το Ασκληπιείον Τρίκκης*" Τρικαλα 1992 Έκδοση του Πολιτιστικού Οργανισμού του Δήμου Τρικάλων. 1992. Τρίκαλα.

Κατσαρός Κ., «*Η ανανέωση της πόλης των Τρικάλων*» Άρθρο στο Τρικαλινό Ημερολόγιο 1993-1994.

Κατσαρός Κ «*Η πολεοδομική ιστορία των Τρικάλων*», Τρικαλινο Ημερολογιο 2008-2009 ΠΟΔΤρικκαίων

Κατσόγιαννης Ν., «*Τα Τρίκαλα άλλοτε και τώρα*», Τρίκαλα 1992.

Κατσόγιαννης Ν., «*Τα Τρίκαλα και οι συνοικισμοί τους*», Πολιτιστικός Οργανισμός του Δήμου Τρικκαίων 1992.

Καταφυγιώτης Λάμπρος, : «*Η ιστορία της Θεσσαλίας και οι Θεσσαλοί Αγρόται*», Αθήνα 1947, σ. 117.

Κωστοπούλου-Μπαλαμώτη Αικατερίνη: «*Η Συνοικία Βαρούσι από τον 17^ο αιώνα μέχρι σήμερα*». Έκδοση του Πολιτιστικού Συλλόγου Τρικάλων «Το Βαρούσι», Αθήνα 1987.

Κλειδονόπουλος Γ., «*Βαρούσι, η πολιτισμική μας ταυτότητα*», Άρθρο στο Τρικαλινό Ημερολόγιο, 2002-2003.

Κλιάφα Μ.-Γλούπας Κ.-Βαρβούλη Δ., «*Στο Βαρούσι*», Τρίκαλα 1985

Κλιάφα Μ.: «*Τρίκαλα. Από τον Σείφουλλάχ στον Τσιτσάνη*», εκδ. «Κέδρος», 1996, Α', σ. 30

Κότσιαρη Α., Αναθεώρηση του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου Τρικάλων- Περιβαλλοντική θεώρηση

ΕΜΠ ,ΔΠΜΣ , Πολεοδομία Χωροταξία , Προσεγγίσεις του σχεδιασμού στην Ελλάδα , 2008

Μπαρούτας Κ., «*Για την αισθητική και τον πολιτισμό των Τρικάλων*», Άρθρο στο Τρικαλινό Ημερολόγιο 2002-2003.

Μπαρούτας Κ., «*Η αισθητική των Τρικάλων*» Εκδ. Σταμούλη Θεσσαλονίκη 2012

Μπεριάτος Ηλ., «*Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη*» εκδ. Κριτική 2006

Μπρουζιώτη Κωνσταντίνα Το «Γενικό πολεοδομικό σχέδιο Δήμου Τρικκαίων» από μία κριτική σκοπιά. Πτυχιακή εργασία, • ΔΠΜΣ • Πολεοδομία Χωροταξία • Προσεγγίσεις του σχεδιασμού στην Ελλάδα 2009

Νημάς Θ., «*Τρίκαλα-Καλαμπάκα- Μετέωρα-Πίνδος-Χάσια*» (Γεωγραφία ,Ιστορία, Μνημεία, Τουρισμός),Θεσσαλονίκη 1987.

Ντούλα Αικ., «*Η Αστική Γεωγραφία της πόλης των Τρικάλων και οι δυνατότητες στρατηγικών επιλογών ανάπτυξης*» Πτυχιακής εργασίας Χαροκοπέιτο Πανεπιστήμιο Τμήμα Γεωγραφίας 2010

Οικονόμου Δ., Πετράκου Γ, "Η Ανάπτυξη των Ελληνικών πόλεων, Γ' ΕΚΔΟΣΗ, Διεπιστημονικές προσεγγίσεις αστικής ανάλυσης και πολιτικής, Εκδόσεις: GUTENBERG-Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, ΒΟΛΟΣ 1999-2005, 76-129

Παλιούγκας Θεόδωρος, «*Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία (1423-1881)*», Τόμος Α', Έκδοση Δήμου Λάρισας, 1996

Παπαδοπούλου Ά. (2007-2008), *Το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο του Δήμου Λάρισας*, Εργασία στα πλαίσια του μαθήματος «Προσεγγίσεις στο Σχεδιασμό του Χώρου», ΔΠΜΣ Πολεοδομία – Χωροταξία., Σχολή Αρχιτεκτόνων Ε.Μ.Π.

Στεφάνου Ι. (2000), *Η Φυσιογνωμία της Ελληνικής Πόλης*, Εργαστήριο Πολεοδομικής Σύνθεσης Ε.Μ.Π., Αθήνα.

Σκούταρης Χρ.-Ταμήλος Αλέξ., «Πολεοδομική μελέτη επέκτασης της Π.Ε.4 του Δ. Τρικκαίων» Διπλωματική Εργασία ΑΠΘ, Χωροταξίας και αναπτυξης 2011

Στράβων. Γεωγραφικά. ΣΤ: *Τα άπαντα των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων*. Πάπυρος, Αθήνα, 1975.

Γλούπας Τ, Μαρούλα Κλιάφα, Φανή Τσαπάλα-Βαρδούλη: «Στο Βαρούσι». Εκδόσεις Γνώση. Αθήνα 1988.

Γλούπας Τάκης, «Λάρισα- Εικόνες του χτες», Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας- Μουσείο Γ.Ι. Κατσίγρα, Λάρισα, Ιούλιος 1986

Τσαπάλα-Βαρδούλη Φανή, «Τρίκαλα-Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική», Εκδοτικός Οίκος Μέλισσα.

Τριανταφύλλου Θ., «Τα παλιά Τρίκαλα» Αναμνήσεις και Ιστορήματα ,Τόμος Β', Τρίκαλα 1977.

Τριανταφύλλου Θ., «Τα παλιά Τρίκαλα» Αναμνήσεις και Ιστορήματα, Τόμος Α', Τρίκαλα 1976.

Τζώνος, Π. (1985), Ηλιασμός, Θεσσαλονίκη

Χατζοπούλου-Τζικα Α., «Η επίδραση των κανόνων Δικαίου στο δομημένο περιβάλλον και στη φυσιογνωμία της πόλης», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 79 (2001), σ. 69-72.

Ψημένος Στεφ, «Η Ανεξερεύνητη Θεσσαλία,» Εκδόσεις Τεγοπουλος 2003, ΣΕΛ.67-69

Περιοδικό «Τρικαλινά» του συνδέσμου «ΦΙΛΟΣ» Τόμοι 7,-14,

Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Τρικάλων "ΤΡΙΚΑΛΙΝΑ" ΤΟΜΟΣ 16, ΤΡΙΚΑΛΑ 1996

Δήμος Λάρισας, «Λάρισα: Παρελθόν και μέλλον», Πρακτικά του Α' ιστορικού- αρχαιολογικού συμποσίου, Λάρισα, 26-28/4/1985

Επιστημονική Έκδοση Τ.Ε.Ε.,«Τεχνικά Χρονικά», Τόμος 14, Τεύχος 1, Ιανουάριος-Μάρτιος 1994

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Blowers A, "The future City" metaf. Karn;aboy T., end. Koytsoympos 1987

DESPOTOPOULOS J., La structure idologique des cites, NTUA Press, Αθήνα 1997.

DEBORARY STEVENSON "Πόλεις και Αστικοί Πολιτισμοί" (Επιμέλεια: Γιαννιτσιωτης Γιαννης-Μετάφραση: Πενταζου Ιουλια Εκδόσεις: Κριτική, Απριλιος 2007

Lalenis K. (2004) 'Aquiring Public Space in Greek Cities. Legislation and Implementations' In City and Space from the 20th to the 21st Century – A Volume to the Honour of Prof. A. Aravantinos, NTUA, UTH, Association of Greek Urban and Regional Planners, Athens

Lynch K.,1990, The image of the city, The MIT Press, Cambridge,Mass.

Panerai, Philippe, Depaule, Jean-Charles, Demorgon Marcelle, Veyrenche, Michel, 1980, Éléments d'analyse urbaine, Bruxelles: Éditions des AAM

Διαδίκτυο

<http://portal.tee.gr/portal/page/portal/teetkm/DRASTHRIOTHTES/SEMINARIA/....2005.pdf>
(TEE, 2005)

<http://www.epikaira.gr/epikairo.php?id=5764>

<http://www.trikalacity.gr/page/istorika-stoixeia> (ΔΗΜΟΣ ΤΡΙΚΚΑΙΩΝ)

http://www.golden-greece.gr/places/thesalia/trikala/trikala_trikala.html

<http://www.3kala.gr>